

Львівський національний університет імені Івана Франка
Факультет міжнародних відносин
Центр міжнародної безпеки та партнерства
Центр інформації та документації НАТО в Україні
Інститут міжнародних студій Вроцлавського університету
Факультет міжнародних та політичних досліджень
Ягеллонського університету в Кракові
Інститут наук про безпеку Педагогічного університету в Кракові
Інститут політичних наук та публічного врядування
Католицького Університету імені Івана Павла II у Любліні

*До 30-річчя
факультету міжнародних відносин
Львівського національного університету
імені Івана Франка присвячується*

Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва

VI Міжнародна наукова конференція
16 грудня 2022 року

Львів – 2022

УДК 327.56:007:004.056.5-049.5](477:100)(06)

Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва. Матеріали міжнародної наукової конференції. (Львів, 16 грудня 2022 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2022. – 129 с.

У збірнику вміщені тези виступів учасників Міжнародної наукової конференції «Міжнародні конфлікти у сучасному світі: від регіонального протистояння до глобального суперництва». Висвітлено широке коло питань теорії та практики функціонування системи міжнародної безпеки та актуальних питань політичної, економічної, інформаційної безпеки. Особливу увагу приділено розгляду проблематики сучасних міжнародних конфліктів, теорії і практики конфліктного врегулювання, актуальних питань сучасної світової політики.

За зміст, оприлюднені факти, поданий цифровий та статистичний матеріал відповідальність несуть автори. Тези виступів опубліковані в авторській редакції.

Конференція проводиться за підтримки Центру інформації та документації НАТО

International Conflicts in Modern World: from Regional Confrontation to Global Rivalry

International Scientific Conference
December 16, 2022

Lviv – 2022

International Conflicts in Modern World: from Regional Confrontation to Global Rivalry. Proceedings of the international scientific conference. (Lviv, December 16, 2022) / Ed. by: Malskyy M., Kuchyk O., Vovk R. – Lviv: Faculty of International Relations of the Ivan Franko National University of Lviv. – 2022. – 129 p.

The proceedings contain abstracts of the participants of International Scientific Conference “International Conflicts in Modern World: from Regional Confrontation to Global Rivalry”. A wide range of issues of theory and practice of the international security system and current issues of political, economic and information security are covered. Special attention is paid to applied security issues of Ukraine and Poland at the regional and global levels.

The authors are responsible for the content, facts and submitted digital and statistical material. Abstracts are published in the author’s edition.

ЗМІСТ

Сергій Абрat

Російсько-українська війна: виклики для Східного партнерства 8

Ірина Богінська

Політики історичної пам'яті як стратегії у міжнародних
конфліктах 12

Роман Вовк, Маркіян Мальський

Використання методів OSINT в російсько-українській війні 17

Петро Галімурка

Поява тимчасових заходів у міжнародному судочинстві 20

Маріанна Гладиш

Становлення та розвиток стійкості України в умовах
повномасштабної війни 24

Анастасія Григлевич

Роль соціальних медіа у міжнародних конфліктах на прикладі
російської війни проти України..... 28

Nataliia Humenna

Impact of Russian Aggression on the Environmental Security
of Ukraine 31

Віталій Гутник

Спеціальний кримінальний трибунал для суду над Петером фон
Хагенбахом – перший міжнародний кримінальний суд *ad hoc* 34

Ігор Доцяк

Е-демократія в умовах війни..... 36

Володимир Задорожний, Дмитро Опалак

Lawfare як вирішальний елемент у російсько-українському
збройному протистоянні 39

Ігор Земан

Роль міжнародних організацій в кваліфікації міжнародних
злочинів Росії..... 43

Ігор Іжнін, Орест Гогоша, Надія Харченко

Безпеківі тренди першої чверті XXI століття..... 46

Мадлена Кобаль-Хассетт

Зміни в ландшафті загроз кібербезпеці ЄС на тлі російсько-
української війни..... 49

Марія Кут

Економічна безпека підприємства та соціально-економічний стан
України внаслідок військової агресії з боку РФ 54

Галина Кучик, Олександр Кучик

Інтерпретація політичних та міжнародно-правових текстів в
умовах конфліктогенності сучасного світу 55

Зоряна Макогін

Концептуальні підходи до поняття “пастки середнього доходу”
та причин її виникнення 59

Олексій Мороз

Україна та проблема міжнародно-правового статусу Косова в
інституціях ООН 63

Микита Никончук

Евфемізація і підміна понять як інструмент внутрішньополітичної
пропаганди в нацистській Німеччині та путінській РФ 67

Галина Паламарчук

Проблематичність застосування механізмів раннього попередження
міжнародних конфліктів на прикладі діяльності ОБСЄ 71

Ірина Паніна

Реакція Японії на повномасштабне вторгнення Російської
Федерації в Україну 74

Світлана Пик

“Особистісний чинник” у сучасних міжнародних конфліктах 80

Костянтин Поліщук

Сучасні тенденції у розвитку цифрової дипломатії в умовах
загострення глобального та регіонального суперництва 83

Максим Скрипник

Режим контролю над озброєннями у відносинах США та РФ:
витоки та сучасні виклики 87

Наталія Стручок

Засади антикризового управління у формуванні економічної
безпеки країни 91

Юрій Теміров

Російсько-українська війна: реалії та ілюзії міжнародної ізоляції
Кремля 94

Ігор Тодоров

Відповідь НАТО на ескалацію російсько-української війни..... 97

Олександр Феденко, Василь Панасюк

Вплив воєнної політики РФ на сучасний стан міжнародних
відносин 101

Надія Харченко, Ігор Іжнін

Сучасні виклики світовому порядку: українсько-російський
конфлікт, як загроза стабільності на Європейському континенті... 109

Oleh Tsebenko, Olha Ivasechko

Energy Security of Eastern Partnership Countries and EU in the
Context of the 2022 Russian-Ukrainian War 112

Вячеслав Ціватий

Гуманітарна дипломатія у фокусі локальних і регіональних
конфліктів сучасності: міжнародно-безпековий, правовий та
інституціональний дискурси..... 116

Наталія Шаленна

Фронт культурної дипломатії в умовах війни України з
Російською Федерацією 123

Оксана Шамборовська, Жанна Розумна

“Vogue diplomacy” як новий інструмент публічної дипломатії
держави у воєнний період 127

*Сергій Абрам
Національний університет
«Львівська політехніка»*

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: ВИКЛИКИ ДЛЯ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

Війна та окупація українських територій на Донбасі, анексія Криму у 2014 році вже давно показала, що співпраця ЄС в рамках Ініціативи ЄС «Східне партнерство» у сфері безпеки та миру потребує значного перезавантаження. Нажаль, ЄС у своїй Східній політиці, не надав належної уваги співпраці у сфері безпеки із країнами Східного партнерства. Повномасштабна війна Росії проти України у 2022 році спричинила багато змін, що поставили під сумнів ефективності функціонування ініціативи та ролі ЄС у підтримці миру та безпеки в цьому регіоні. Війна в Україні, залучення Білорусі до агресії проти України, статус кандидата в члени ЄС України та Молдови, відсутність дієвих механізмів забезпечення миру поставили під сумнів ефективність функціонування Східного партнерства та спричинили необхідність трансформації цього формату взаємодії, зокрема у сфері безпеки.

Очевидно, що до кінця завершення війни в Україні, неможливим є докорінна зміна Східної політики ЄС, однак вже зараз простежується риторика європейських політиків, що вказує на докорінні зміни у політичному та економічному підході до цього регіону. Ці бачення є похідними від того, що як для України, так і для Західного Світу неможливим є повернення до статус-кво 24 лютого 2022 року[1; 3].

Відбулась докорінна зміна підходу до системи забезпечення миру та безпеки в регіоні. До повномасштабної агресії основною загрозою в регіону Східного партнерства були збройні конфлікти в країнах регіону. ЄС позиціонував себе більше як посередник між Росією та країнами, на території яких відбувались збройні конфлікти. Під час війни 2022 року ЄС та його західні партнери по НАТО відкрито підтримують Україну та надають їй значну економічну, військову, політичну та дипломатичну допомогу, що дає українській державі значні переваги у веденні боротьби проти російських загарбників. Регулярне постачання збройних ресурсів Україні, жорстка політика ЄС щодо дій Росії показали, що європейський підхід ролі «медіатора» докорінно змінився. Війна, також, кардинально змінила підхід до

повномасштабних санкцій, енергетичної безпеки країн ЄС. Європа прийняла важливі рішення у напрямі зменшення енергозалежності від РФ, що посилило її енергетичну безпеку, підключила Україну та Молдову до європейської енергосистеми, що допомагає в певній мірі уникати «енергетичного колапсу» в цих державах[1; 2].

Також, відбулась зміна до підходу ЄС «краще «заморожений» конфлікт і переговори, ніж збройне протистояння»[1]. Політики ЄС зрозуміли, що «замороження» конфліктів в країнах Східного партнерства - це лиш відтягування ескалації. Прикладами цього є російсько-грузинська війна 2008 року, провокація ситуації у Придністров'ї в 2022 році, підтримка Вірменії у протистоянні із Азербайджаном за Нагірний Карабах, повномасштабна війна Росії проти України[1; 2].

Російсько-українська війна змінила підхід ЄС до країн пострадянського простору, які до того сприймалися як буферна зона геополітичного впливу Західного Світу та РФ. Євроінтеграційні потуги країн Східного партнерства сприймалися із певним застереженням, досить часто затягувались та мали далекоглядні прогнози. У червні 2022 року Україні та Молдові було надано статус кандидата в ЄС, про своє бажання вступити у ЄС заявила і Грузія. Це є свідченням зміни підходу Європи до євроінтеграції країн пострадянського простору та пришвидшення процедури прийняття цих країн до ЄС[1].

Важливим в контексті аналізу цієї тематики є виокремлення ключових викликів та загроз Ініціативі ЄС «Східне партнерство», що були спричинені російсько-українською війною. Основною загрозою Східному партнерству залишається РФ, яка не бажає відпустити з під своєї сфери впливу пострадянські країни, та намагається, за допомогою сили та гібридних методів впливу утримувати їх у зоні геополітичного впливу. Іншою загрозою є «заморожені» конфлікти та діючі збройні конфлікти в регіоні Східного партнерства (Абхазія, Пд. Осетія, Нагірний Карабах, Придністров'я, спроби створення Гагаузької республіки, Крим, самопроголошені ДНР та ЛНР, повномасштабна війна в Україні 2022 р.). Усі конфлікти активно спонсоруються та підтримуються Росією. Нажаль, ЄС не вдалось вибудувати дієвих механізмів вирішення цих проблем. У червні 2021 року Білорусь призупинила членство у Східному партнерстві, а в 2022 році надала своє озброєння та територію для нападу РФ на Україну. Позиція та дії Білорусі свідчать про кризу Ініціативи та необхідність у найближчому

майбутньому переформатувати цей формат із потенційним виключенням цієї держави, або ж докорінної зміни теперішньої білоруської влади. Війна в Україні показала кризу формату співпраці ЄС та країн Східного партнерства у сфері безпеки та оборони. Даний напрям співробітництва активно відкладався протягом більше десяти років існування Ініціативи ЄС «Східне партнерство». Лише у грудні 2021 року під час формування нового формату в рамках Ініціативи – «Асоційованого тріо» ЄС заявив про пріоритетність безпекової співпраці, необхідності пошуку дієвих механізмів співпраці у цьому напрямі. Війна Росії проти України показала вразливість інформаційного простору ЄС та держав регіону. РФ постійно застосовує інформаційну пропаганду та кібератаки проти європейських країн та України. Сфера кібербезпеки є важливим напрямком співпраці в рамках Ініціативи ЄС «Східне партнерство». ЄС допомагає Україні протидіяти російській інформаційній пропаганді. Ще однією загрозою, спричиненою війною, є енергетична криза. Масовані атаки по енергетичній інфраструктурі України, захоплення атомних електростанцій, спричинили масові відключення енергії в Україні. Це значно вплинуло на постачання енергоресурсів до ЄС та Молдови із України. Україна є ключовим транзитером енергетичних ресурсів до ЄС. Відповідно, війна ставить під значну загрозу енергетичну безпеку країн Європи. Війна спричинила значну міграційну кризу. Декілька мільйонів українців були змушені покинути державу та переселитись до інших країн. Значних руйнувань РФ завдала і екологічній безпеці. Захоплення Чорнобильської та Запорізької АЕС є проявом ядерного тероризму та несе масштабну загрозу суспільству. Масовані атаки Росії та її злочинні дії спричиняють екологічні катастрофи на території України та в акваторії Чорного та Азовського морів. У 2021-2022 році відбулись дві події, що стали маркером для ЄС у готовності РФ дестабілізувати ситуацію і на території Союзу. Першим прикладом є створена міграційна криза на території польсько-білоруського кордону, де примусово привозились сирийські біженці та під погрозою автоматів виганялись у сторону Польщі. Інша – падіння уламку ракети на території Польщі, країни члена НАТО та ЄС. Хоча, згідно експертизи і було встановлено, що ракета української системи ППО, однак, усі західні політики визнали, що винною у цьому інциденті є Росія та були змушені активізувати свої війська у близькості до кордонів із РФ, Білоруссю та Україною та провести спеціальні навчання країн НАТО [1; 2; 3].

Враховуючи усі загрози та виклики Ініціативі ЄС «Східне партнерство» спричинені російсько-українською війною, ЄС необхідно кардинально переглянути свою Східну політику, найперше у сфері безпеки та оборони. Можливим варіантом є підбір індивідуального формату співпраці, що дало б можливість надати більші гарантії безпеки країнам, які цього бажають та прагнуть до реформування. ЄС слід приділити значну увагу кандидатам в ЄС Україні та Молдові, вжити усіх заходів для пришвидшення реформування та вступу. Процес вступу цих країн не може розтягнутись на роки. Важливим є також посилення співпраці ЄС та Грузії у сфері демократії, населення якої бажає вступу до ЄС, однак через проросійський уряд в цій країні існують проблеми із впровадженням реформ. Вірменія та Азербайджан мають тісні відносини із РФ, переважає авторитарний режим правління, тому глобальний розвиток співпраці із ЄС є малоімовірним у короткостроковій перспективі. Щодо Білорусі, то за умов правління Олександра Лукашенка, перспективи щодо співпраці із ЄС та в рамках Ініціативи практично відсутні. Однак, цілком ймовірним може бути варіант зміни політичного режиму та повернення Білорусі у європейський вектор зовнішньої політики[1].

Щодо рекомендацій, то ЄС варто переглянути формат співпраці в рамках Східного партнерства, розробити цілеспрямовані формати взаємодії із конкретними країнами. Важливим є посилення співпраці ЄС та країн Східного партнерства у сфері миру та безпеки, надання цим країнам гарантій безпеки. Важливим є вплив ЄС на авторитарні режими Білорусі, Азербайджану та Вірменії та їхні суспільства, з метою політичних змін та формування демократичного суспільства. Необхідно особливу приділити увагу кандидатам в ЄС Україні та Молдові з метою швидкого їх прийняття у члени ЄС.

Підсумовуючи, російсько-українська повномасштабна війна 2022 року спричинила необхідність ґрунтовного перегляду Східної політики ЄС та візії на Ініціативу ЄС «Східне партнерство». ЄС кардинально змінив свої підходи до безпекового питання в регіоні. Якщо до війни 2022 року Союз виступав в більшості у ролі посередника, то зараз активно допомагає озброєнням Україні. ЄС надав статус кандидата Україні та Молдові, що вказує на докорінну зміну підходу до євроінтеграції пострадянських країн. Війна спричинила безліч викликів та загроз у сферах безпеки та оборони, кібербезпеки, інформаційної безпеки, енергетичної та екологічної безпеки. Криза показала

необхідність трансформації політики Східного партнерства та пошуку нових форматів взаємодії. ЄС необхідно більшої уваги приділяти співпраці із країнами кандидатами в ЄС (Україна та Молдова), посилити безпекові гарантії країнам регіону.

Список використаних джерел та літератури:

1. Moshes A. Beyond the Eastern Partnership: The Time has Arrived for a New Policy in the East of Europe. *Stockholm Centre for Eastern European Studies*. 2022. 7 October. URL: <https://sceeus.se/en/publications/beyond-the-eastern-partnership-the-time-has-arrived-for-a-new-policy-on-the-east-of-europe/>
2. Vogel T. The war in Ukraine highlights the failures of the EU's Eastern Partnership. *The Parliament*. 2022. 3 March. URL: <https://www.theparliamentmagazine.eu/news/article/the-war-in-ukraine-shows-that-the-eastern-partnership-is-a-failure>
3. Gubalova V. War in Ukraine: Is the EU Ready and Able to Project Power in the Western Balkans and the Eastern Neighbourhood? *Centre for Global Europe*. 2022. 21 March. URL: <https://www.globsec.org/what-we-do/press-releases/war-ukraine-eu-ready-and-able-project-power-western-balkans-and-eastern>.

Ірина Богінська
канд. істор. наук, доцент
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

ПОЛІТИКИ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК СТРАТЕГІЇ У МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТАХ

Історична пам'ять як міждисциплінарна галузь дослідження вже давно інтегрована у предмет політичної науки. Виявилося, що для розуміння сучасних політичних подій всередині держав і у міжнародних відносинах, значну роль має те, як пам'ятають минуле [4]. Історична пам'ять означає різні речі у різних регіонах та країнах. Наприклад, для Китаю вона є однією з рушійних сил, що формують та обмежують його зовнішню політику, і найбільш важливим контекстом для розуміння нового китайського націоналізму [2]. Зміст та динаміка

політики історичної пам'яті у Східній Європі обумовлюється циркуляцією історичних наративів та їх відтворенням у нових контекстах, оформленням сучасних політичних дебатів через звернення до спірних питань минулого [4]. Саме історична пам'ять, актуальні версії політики пам'яті та символічної політики в Сербії та Хорватії є основною перепорою до повної нормалізації відносин двох держав [6].

Стан вивчення історичної пам'яті у науці про міжнародні відносини допоки не сягнув рівня пропозиції якоїсь цілісної структури «міжнародної політики пам'яті», а визначається наявністю окремих аналітичних підходів, які підкреслюють важливість колективної пам'яті у дослідженні міжнародних відносин. Так, колективна пам'ять дозволяє показати вплив ідеологічних чинників на формування міжнародних відносин; те, як «історичні аналогії» або «уроки минулого» використовуються для сприяння процесам ухвалення зовнішньополітичних рішень у теперішньому; як ідентичність держав впливає і визначає міжнародну поведінку. У більшості досліджень колективна пам'ять «присутня» у зовнішньополітичній поведінці держав або як невід'ємна частина ідентичності країни та образ думок тих, хто ухвалює рішення, або як інструмент для легітимації зовнішньополітичних рішень, поведінки та цілей. І лише в окремих дослідженнях відбулося зміщення фокусу на пам'ять як стратегію, за допомогою якої держави досягають зовнішньополітичних цілей. Вважається, що держави усвідомлено проводять зовнішню політику за допомогою пам'яті, а не лише демонструють пасивну поведінку, обумовлену або обмежену конкретним минулим. Для опису стратегічного маніпулювання пам'яттю на міжнародній арені К. Bachleitner запропонувала модель «дипломатії пам'яті» («diplomacy with memory»). «Дипломатія пам'яті» - це форма дипломатичної поведінки, яка пояснює, як держави використовують створені історичні Образи у галузі зовнішньої політики [1]. Такий підхід дозволяє говорити про різні інтерпретації минулого як «наступальну та оборонну зброю» у питаннях легітимності політичних режимів, висуванні територіальних претензій та встановленні контролю над певним географічним простором, боротьби з владою як всередині держави, так і в умовах глобальної геополітичної конкуренції [6]. Уявлення про історичну пам'ять як «простір, де вирішуються політичні завдання» [7], спонукала дослідників до вивчення різних механізмів (не)використання історичної пам'яті у зовнішньополітичних дискурсах: застосування

історичних аналогій, конструювання історичних наративів, створення місць пам'яті, маргіналізація або забуття минулого, тощо [3].

Інструменталізація історичної пам'яті, підпорядкована досягненню певних зовнішньополітичних цілей, робить невідворотними так звані «конфлікти пам'яті» у відносинах між державами. Вірогідність виникнення такого роду конфліктів посилюється, коли політики пам'яті репрезентують різні інтерпретації спільного історичного минулого. При цьому мнемонічні розбіжності залежать від відносної геополітичної сили конфліктуючих держав і того, наскільки та або інша сторона конфлікту може ефективно контролювати наратив поза межами своїх кордонів [4]. І хоча дослідники в основному погоджуються у тому, що міжнародні конфлікти пам'яті не виникають самі собою, існують випадки, коли певні інтерпретації історії та популярні міфи перетворюються на автономні чинники конфліктної динаміки, спроможні змінювати її інтенсивність та якісні характеристики. Ідея про те, що ми повертаємося до історичної пам'яті, щоб подолати розбіжності і ворожнечу, поступилася місцем антагоністичному підходу, в якому апелювання до історичної пам'яті розглядається як джерело конфліктності [7].

Результати низки досліджень показують, що історична пам'ять часто є основним мотивуючим чинником у міжнародних конфліктах, коли конфронтація сприймається як зазіхання на фундаментальну ідентичність, статус або авторитет нації. На думку Й. Галтунга, колективна пам'ять про ключові історичні події відіграє вирішальне значення у визначенні ідентичності групи і визначає поведінку цієї групи у конфліктних ситуаціях. В рамках політичної науки пам'ять про минуле дедалі частіше досліджується у контексті онтологічної безпеки, коли сек'юритизація наративів та символічних практик розглядається як процес визнання їх значимими для підтримання ідентичності спільнот [5].

Поширення уявлень про дилему безпеки на сферу історичної пам'яті та конкуруючих наративів про минуле сприяло появі нового поняття «дилеми мнемонічної безпеки». Виходячи з того, що процеси сек'юритизації історичної пам'яті також мають міжнародний вимір, дилема мнемонічної безпеки виникає у випадку, коли історичний наратив, значущий для держави А, на систематичній основі оскаржується впливовими акторами держави В. Якщо держава В забезпечує цим наративом стійку інституційну підтримку, суб'єкти

політики держави А опиняються перед вибором: ігнорувати або вживати дії, спрямовані на дискредитацію історичних наративів, значимих для держави В [6].

Вивчення динаміки конфліктів пам'яті є важливим для розуміння зв'язку між еволюцією політичних режимів та історичними наративами, які вони поширюють [4]. Для політичних еліт використання історичних наративів є компонентом боротьби за владу, а мобілізація минулого перетворилася на важливий аспект політичної легітимації. Дискурс еліт, спроможний формувати історичні погляди широких верств населення, залишається важливим для аналізу. «Мнемонічні відносини» між Україною та Польщею показують, як дві держави залишали «минуле у минулому», допоки до влади не прийшли етнонаціоналістичні лідери. Відтоді конфліктна політика пам'яті впливала на відносини між ними. Після прийняття в Україні законів про декомунізацію (2015 р.), які забороняють публічне запламування організацій, що боролися за національну незалежність, в тому числі УПА, розпочалися суперечки з приводу спільної історичної спадщини. У січні 2018 р. Польща прийняла поправки до закону про Інститут національної пам'яті, який спеціально наголошував на злочинах «українських націоналістів» (формулювання було скасовано Конституційним трибуналом в 2019 р.) [4].

Те, як держави пам'ятають і розповідають про своє минуле, впливає не лише на сприйняття загрози іншими країнами, але й на міждержавне примирення. Низка досліджень демонструє, що визнання державою скоєння злочинів проти людяності та вибачення є важливим чинником нормалізації у міжнародних відносинах [4]. Питання історичної пам'яті та відповідальності мають тісний зв'язок з взаємними претензіями щодо відшкодування матеріальних та моральних збитків. К. Bachleitner показала, як «дипломатія пам'яті» формує і транслює «провину» і «невинність» на міжнародному рівні на прикладі двох постконфліктних сценаріїв - переговорів між ФРН та Ізраїлем, а також між Австрією та Ізраїлем про репараційні виплати [1].

Таким чином, включення історичної пам'яті у політичні дослідження переключило увагу з соціологічних питань про те, що таке пам'ять і що вона робить? на більш інструментальний погляд: що суб'єкти політики або колективи можуть робити з пам'яттю? Складний зв'язок між історичною пам'яттю та зовнішньою політикою було встановлено, з одного боку, в обумовленості та обмеженнях, які

накладає пам'ять про минуле на зовнішньополітичні рішення та міжнародну поведінку суб'єктів політики, а з іншого, - у широких можливостях для маніпулювання нею на рівні міжнародної політики. Конфліктна (антагоністична) політика пам'яті доповнила і розширила онтологічну теорію безпеки у міжнародних відносинах концептуалізацією поняття «мнемонічна безпека». Водночас виникла проблема пошуку шляхів для виходу за межі політики мнемонічної безпеки. Політика пам'яті на етапі постконфліктної стабілізації та примирення окреслює у міжнародному масштабі зовсім іншу ситуацію порівняно з локальними спільнотами. Використання історичних Образів «провини» і «невинності» виявило дипломатичні шляхи для отримання стратегічної переваги від свого ганебного минулого: держави або визнають свою провину і моральну відповідальність за скоєні злочини, або вирішують не визнавати моральну відповідальність і зображують себе «невинними жертвами». У першому випадку «винні злочинці» будуть намагатися залагодити свою провину, посиляючи жести розкаяння, сорому та вибачення, в іншому – уникати подібних сигналів, домагатися визнання та компенсації за власні страждання [1].

Список використаних джерел:

1. Bachleitner, K. Diplomacy with Memory. How the past is employed for future foreign policy gain. URL: https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:17b7fe06-5ee8-4d87-8a87-bef9cbef0d9b/download_file?file_format=pdf&safe_filename=Bachleitner_2018_Diplomacy_with_memory.pdf&type_of_work=Journal+article
2. Genealogies of Memory 2022: keynote lecture by Zheng Wang. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0Tu3mTV6cJQ&ab_channel=EuropeanNetworkRemembranceandSolidarity
3. Klymenko, L., Siddi, M. Exploring the link between historical memory and foreign policy: an introduction. URL: https://www.researchgate.net/publication/345313444_Exploring_the_link_between_historical_memory_and_foreign_policy_an_introduction
4. Krawatzek, F., Soroka, G. Circulation, conditions, claims: Examining the politics of historical memory in eastern Europe. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0888325420969786>
5. Mälksoo, M. «Memory Must Be Defended»: Beyond the Politics of Mnemonical Security. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0967010614552549>

6. Yefremenko, D. Mnemonic Security Dilemma. Memory as Casus Belli. URL: <https://eng.globalaffairs.ru/articles/mnemonic-security-dilemma-memory/>
7. Миллер, А. «Время и Деньги»: Историческая память, как пространство, где решаются политические задачи. URL: <https://eusp.org/news/aleksey-miller-vremya-i-dengi-istoricheskaya-pamyat-kak-prostranstvo-gde-reshayutsya-politicheskie-zadachi>

*Роман Вовк
кандидат фіз.-мат. наук, доцент
Маркіян Мальський
доктор екон. наук, професор
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ OSINT В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

Однією з найвагоміших ознак нашого часу стало широке використання інформаційних технологій, інформаційних мереж та різного роду пристроїв від найпростіших за своєю конструкцією та призначенням до високотехнологічних “розумних” механізмів. Кожного дня людство накопичує інформацію з швидкістю 2,5 ексабайти в день [3], а всесвітня інформаційна павутина невпинно наповнює сховища даними з усіх точок планети.

Події в Україні, пов’язані з російсько-українською війною, знаходять своє віддзеркалення у сховищах даних транснаціональних інформаційних корпорацій, архівах медіа-компаній чи на носіях інформації особистих пристроїв громадян, а окремі фото- чи відеоматеріали стають відомими на весь світ. Так міжнародне співтовариство довідалося про події перших днів широкомасштабного вторгнення Росії на Україну, масовані атаки ракетних систем залпового вогню, масштабні руйнування цивільних об’єктів України, спричинені російськими крилатими та балістичними ракетами, наслідки окупації Бучі, результати бомбардування російською авіацією драмтеатру в Маріуполі, ураження російського ракетного крейсера “Москва”, визволення Херсона та багато інших фактів.

За даними Розвідувального управління МО США для своєї діяльності та підготовки звітів вони використовують близько 80% інформації з відкритих джерел [2]. Насамперед йдеться про соціальні мережі, медіа-ресурси, офіційні джерела, представлені у відкритих цифрових мережах. Методологія розвідувальної діяльності під назвою OSINT (Open source intelligence) передбачає пошук, аналіз та первинну обробку інформації, отриманої з відкритих джерел. Ця технологія активно використовується державними та комерційними структурами в усьому світі впродовж багатьох десятиліть, однак особливої актуальності вона набула в наш час, коли більшість інформації подається у цифровому вигляді і може бути отримана безпосередньо з інтернету. Результати такої інформаційно-аналітичної діяльності використовуються для прийняття рішень у сфері безпеки та оборони, зовнішньо-політичної діяльності, для забезпечення кримінальних розслідувань, у комерційній сфері тощо.

Інструментарій OSINT активно використовується українською стороною у російсько-українській війні насамперед за такими напрямками:

1. Розвідувальна діяльність з метою виявлення розташування та спостереження за переміщенням військової техніки та живої сили противника;

2. Фіксування наслідків військових злочинів з метою їх реєстрації та подальшого використання у судових процесах проти російської федерації;

3. Донесення до міжнародного співтовариства правдивої інформації про військову агресію та злочинну діяльність російських збройних сил на окупованих територіях;

4. Відслідковування злочинної діяльності російських приватних військових компаній та незаконних воєнізованих формувань, які брали участь у збройних конфліктах на території інших держав;

5. Виявлення порушень норм міжнародного права та санкційних обмежень з боку Росії та іноземних державних чи недержавних структур;

6. Протидія інформаційним операціям Росії, спрямованих на поширення неправдивої інформації та пропаганди у міжнародному інформаційному просторі;

7. Запобігання здійснення російською стороною злочинних дій та терористичних актів “під чужим прапором”, з метою дискредитації українських сил оборони.

Вагоме місце серед завдань розвідки з відкритих джерел займає дослідження суспільно-політичної ситуації в регіонах Росії та відслідковування реакції громадськості на прийняті рішення, як от щодо часткової мобілізації російських громадян, чи висвітлення перебігу так званої “спеціальної воєнної операції” і масштабів втрат російських військових. Це дасть змогу краще оцінити рівень підтримки влади, настрої суспільства, прогнозувати можливі їх зміни і водночас здійснювати інформаційно-психологічні заходи впливу, спрямовані на підтримку протестних настроїв, загального невдоволення та антиурядових виступів.

При цьому для досліджень використовуються супутникові знімки комерційного призначення, які можна отримати безпосередньо на ринку таких послуг, інформація від очевидців, які публікують свої текстові повідомлення, фото- та відеоматеріали у соціальних мережах та медіа-ресурсах, матеріали журналістів, що знаходяться у зоні бойових дій чи близько до них, від безпосередніх учасників бойових дій, які інколи всупереч заборонам та принципам збереження секретності публікують матеріали, які розкривають їх місце перебування та діяльність. Нерідко отримана опосередкована інформація з різних джерел дає змогу зробити висновки про підготовку певних дій або їх приховану реалізацію.

Збір та поширення інформації безпосередньо від громадян з різних регіонів нашої держави дає змогу отримати більш повну картину про стан соціально-економічної та гуманітарної ситуації в громадах і забезпечувати координацію надання необхідної допомоги та соціальної підтримки. Водночас правоохоронні органи мають змогу відслідковувати прояви антидержавної та протиправної діяльності окремих громадян чи організованих груп на території України.

Важливе значення також мають отримані OSINT результати для досягнення політичних цілей на міжнародній арені. Насамперед йдеться про донесення до світової громадськості та політичних еліт іноземних країн правдивої інформації про наслідки агресії та діяльності державних органів влади Росії проти України та на міжнародному рівні. Це дає змогу сприяти отриманні політичної підтримки та прийняттю консолідованих рішень з боку політичного керівництва багатьох країн

світу та міжнародних організацій для надання гуманітарної, фінансової та військової допомоги Україні.

Водночас, численні факти героїчної та самовідданої боротьби українських військових у зоні бойових дій та організованої масштабної підтримки громадянським суспільством мільйонів людей, переселених з окупованих територій та зони бойових дій, надання допомоги особам, які постраждали від війни, безумовно сприяють формуванню позитивного іміджу України у світі та її європейської і євроатлантичної інтеграції.

Список використаних джерел та літератури

1. Smith-Boyle V. How OSINT Has Shaped the War in Ukraine // American Security Project. URL: <https://www.americansecurityproject.org/osint-in-ukraine>. [Дата звернення 7.12.2022].
2. Tau B., Volz D. Defense Intelligence Agency Expected to Lead Military's Use of 'Open Source' Data // The Wall Street Journal. URL: <https://www.wsj.com/articles/defense-intelligence-agency-expected-to-lead-militarys-use-of-open-source-data-11639142686>. [Дата звернення 7.12.2022].
3. Volume of data/information created, captured, copied, and consumed worldwide from 2010 to 2020, with forecasts from 2021 to 2025 URL: <https://www.statista.com/statistics/871513/worldwide-data-created>. [Дата звернення 7.12.2022].

*Петро Галімурка
аспірант кафедри міжнародного права
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПОЯВА ТИМЧАСОВИХ ЗАХОДІВ У МІЖНАРОДНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Інститут заходів забезпечення присутній у більшості правових систем. Ідея про те, що реалізація правосуддя вимагає наявності судового захисту оскаржуваних прав в очікуванні судового захисту, не є сучасним винаходом.

Концепція тимчасових заходів походить з національного законодавства, з принципу процесуальної рівності між сторонами. Ця концепція вимагає, щоб обидві сторони спору мали однакові засоби та можливості для захисту своїх прав та інтересів під час судового розгляду. Якщо правам однієї зі сторін було б завдано непоправної шкоди у мірі, яка унеможливило б їх відновлення, ця сторона опинилася б у суттєво більш не вигідному становищі порівняно з іншою стороною. Справедливий баланс і процесуальна рівність між сторонами були б порушені. Відтак, тимчасові заходи є ефективним правовим інструментом для запобігання такій шкоді [1, с. 6].

Забезпечувальні заходи були відомі в стародавніх цивільно-процесуальних кодексах, а потім були обширно представлені в римському праві, головним чином через концепцію інтердикту, наказу, який вимагає від особи, якій він адресований, вчиняти або утриматися від вчинення певних дій. Відомо також, що тимчасові заходи існували в канонічному праві, а *Corpus iuris canonici* (збірник канонічного права) 1585 року, містив правило *ut lite pendente nihil innovetur* (Титул XVI): «поки триває судовий процес, не можна вводити нових елементів» [2, с. 618-619].

Принципи, на яких розроблено інститут тимчасових заходів у сучасному праві, були частково запозичені з римського права [1, с. 6]. Варто погодитись із окремими авторами, що історично тимчасові заходи використовувалися у системах як загального, так і цивільного права для захисту прав власності, що очікують судового розгляду [1, с. 6; 2, с. 619].

Кемерон Майлс зазначає, що традиція загального права накладала на тимчасові заходи істотні вимоги, такі як докази на перший погляд (*prima facie*) щодо наявності суті спору, поняття про те, що судовий захист може бути не надано, якщо відшкодування збитків буде достатнім за даних обставин, і концепція балансу зручностей, згідно з якою, ймовірна шкода, яка була б завдана позивачеві, якби судова заборона не була надана, була зважена з можливими незручностями або витратами для відповідача, якщо такі були ймовірні [2, с. 619].

Подібні розробки в рамках цивільних юрисдикцій були більш різноманітними, але великий період цивільно-процесуальної кодифікації в XIX столітті створив низку загалом подібних форм тимчасового захисту. Переважаючим засобом забезпечення виконання позовів у цивільному праві був і залишається попередній арешт та

арешт активів у випадку грошових вимог або арешт майна (секвестр), коли йдеться про рухомі чи нерухомі об'єкти. Три юрисдикції – Франції, Німеччини та Швейцарії, можна вважати широко репрезентативними щодо традиції цивільного права [2, с. 619-620].

Однією з особливостей розвитку міжнародного права в XIX столітті було все більш широке використання арбітражних процедур, кульмінацією якого став арбітраж у Алабама 1881–82 років між Сполученим Королівством і Сполученими Штатами. Це призвело до того, що Інститут міжнародного права, заснований в 1873 році, досліджував тему арбітражної процедури як одну із своїх перших проектів. Доповідачем із цієї теми був призначений професор Л. Гольдшмідт з Лейпцига. У межах обговорення доповіді голландський юрист Т. М. К. Ассер запропонував додати речення наступного змісту: «*Le tribunal arbitral peut rendre des jugements interlocutoires ou préparatoires*. (арбітражний суд може приймати проміжні або підготовчі рішення)» [3, с. 9].

Ассер не пояснив у протоколі, що він мав на увазі або що можуть охоплювати ці проміжні чи підготовчі рішення. [3, с. 9; 2, с. 623].

Більш пізній та авторитетний коментар Меріньяка тлумачив це положення як надання суду юрисдикції призначати тимчасові засоби захисту, «таких як конфіскація спірної території або захоплених кораблів і вантажів, арешт яких викликає труднощі» [2, с. 623; 3, с. 9].

В межах роботи над арбітражною процедурою на Гаазьких мирних конференціях 1899 та 1907 років питання про тимчасові засоби захисту не піднімалось [2, с. 623-624; 4, с. 1280].

Гаазькі мирні конференції у часовому розрізі збігались із розвитком міжнародного врегулювання спорів у Центральній Америці. Раннім, але в кінцевому підсумку невдалим прикладом визначення тимчасових заходів у цьому контексті став Корінтський договір 1902 року між Коста-Рікою, Сальвадором, Гондурасом і Нікарагуа, який у статті 2 передбачав обов'язковий характер арбітражного розгляду спорів центральноамериканськими арбітрами, система, яка пішла значно далі, ніж узгоджена в Гаазі в 1899 році [2, с. 624].

Раннє положення, яке має дійсно важливе значення в цьому контексті, датується тим же періодом. Стаття XVIII Конвенції про заснування Центральноамериканського суду 1907 року передбачала повноваження суду встановлювати умови щодо збереження *status quo* відносин сторін спору під час розгляду справи [4, с. 1280; 5]. Майлс, аналізуючи доповідь нікарагуанських делегатів вищевказаної статті

доходить обґрунтованого висновку, що чітке посилання у статті XVIII на забезпечення того, щоб «спір не погіршувався», є цілком новою міжнародною розробкою, яка впливає не з необхідності запобігання незаконній самодопомозі з боку фізичних осіб (тобто без запозичення національних концепцій тимчасових заходів), а радше з метою розділення воюючих держав [2, с. 626-627].

Варто узагальнити, що хоча Центральноамериканський суд не зазнав успіху, однак розглянув три справи щодо регіональних спорів, в яких застосував статтю XVIII. В межах першої справи Гондурас проти Сальвадору та Гватемали щодо підтримання Сальвадором та Гватемалою революційних заворушень на території Гондурасу, суд застосував тимчасові заходи *proprio motu*, вимагаючи від Гватемали та Сальвадору припинення всіх військових та дотичних до такого характеру відносин дій [2, с. 628; 3, с. 13]. Дві інші справи стосувались договору Браяна-Чаморро щодо передачі Нікарагуа та відповідно отримання США майнових прав на землю необхідну для будівництва та експлуатації міжokeанічного каналу через річку Сан-Хуан (на території Нікарагуа). Коста-Ріка виступала позивачем у одній із цих справ і стверджувала, що договір порушує її права, передбачені більш ранніми міжнародними документами, укладеними між Коста-Рікою та Нікарагуа. 1 травня 1916 року Суд визнав юрисдикцію щодо цього питання і задовольнив запит Коста-Ріки про тимчасові заходи, хоча Нікарагуа в суд не з'явилася та рішення не визнала [2, с. 630-632; 3, с. 14].

Більш детальна норма щодо тимчасових заходів була впроваджена у договорах Брайана 1914 року про сприяння миру, укладених Сполученими Штатами з Китаєм, Францією та Швецією. Хоча договори Брайана засновували не суд, а радше Комісію для врегулювання суперечок, вони послужили основою для того, що пізніше стало статтею 41 Статуту Постійної палати міжнародного правосуддя [1, с. 7; 4, с. 1280].

Список використаних джерел та літератури

1. Karaliunaite-Storækre S. The Binding Nature of Provisional Measures in the Field of Human Rights: thesis ... Master of Laws / S. Karaliunaite-Storækre; University of Oslo – Oslo, 2008. – 57 p.
2. Miles C. A. The Origins of the Law of Provisional Measures before International Courts and Tribunals / A. C. Miles // Heidelberg Journal of International Law. – 2013. – Vol. 73. – P. 615-672

3. Rosenne Sh. Provisional Measures in International Law: The International Court of Justice and the International Tribunal for the Law of the Sea / Sh. Rosenne – Oxford: Oxford University Press, 2004. – 273 p.
4. Oellers-Frahm K. Expanding the Competence to Issue Provisional Measures – Strengthening the International Judicial Function / K. Oellers-Frahm // German Law Journal. – 2011. – Vol. 12. – P. 1279-1294
5. Конвенція про заснування Центральноамериканського суду 1907 року [Електронний документ]. – 1907. – Режим доступу: <https://www.dipublico.org/100532/convention-for-the-establishment-of-a-central-american-court-of-justice-1907/>

Маріанна Гладуш
канд. політ. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

Зараз ми є свідками становлення нової реальності життя, а саме повномасштабної війни в Україні, яка надала суттєвий поштовх для повного перезавантаження усіх засад системи національної безпеки та стійкості держави. Україна знаходиться на перехресті історичних шляхів, між викликами минулого та майбутнього. Сучасний етап українського державотворення й загальносуспільного відродження потребує розробки нового історичного бачення та стратегічного підходу, а також оновленої концепції національної стійкості.

У жовтні 2021 року рф розпочала нарощувати війська та військову техніку біля кордону з Україною, що викликало занепокоєння та підстави для судження, що росія планує вторгнутися в Україну. За даними американської розвідки, станом на грудень біля кордону перебувало понад сто тисяч військових, і представники розвідки США попередили, що рф може планувати вторгнення в Україну на початку 2022 року. Після неодноразових попереджень США про те, що рф все-таки планує вторгнутися в Україну, Президент України Володимир Зеленський назвав малоімовірним сценарій, за якого між його

Україною та росією почнеться «повномасштабна війна». Свою відмову відкрито готувати країну до війни з росією Президент України Володимир Зеленський мотивував тим, що не хотів нагнітати паніку серед населення. В інтерв'ю Washington Post він розповів, що ще восени 2021 року США попередили його про плановане вторгнення. Проте українська влада хотіла уникнути економічного колапсу та масового відтоку людей з країни.¹

Варто сказати, що у 2014 році росія мала більше шансів вторгнутися та окупувати більшу територію України за межами Криму та частини донецької та луганської областей, оскільки тоді українські військові не були якісно оснащені та підготовлені, а боєздатність була на низькому рівні. Також більшість українських офіцерів вищого та середнього рангу проходили навчання у радянських оборонних навчальних закладів, багато з яких у кращому випадку мали нейтральні настрої щодо москви.²

У 2022 році ситуація змінилася. Вісім років протистояння змінили ставлення українців до східного сусіда, а українська армія була переорієнтована для протистояння ворожій росії. Документи «Стратегія національної безпеки України» та «Стратегія воєнної безпеки» були оновлені у 2020 та 2021 роках відповідно. «Стратегія національної безпеки» визначає основні принципи національної безпеки України, серед яких визначення росії як довгострокової загрози її національній безпеці та розвиток тісніших відносин з Європейським Союзом, НАТО та США. «Стратегія воєнної безпеки» України від березня 2021 року замінила військову доктрину 2015 року.³

¹ An interview with Ukrainian President Volodymyr Zelensky. The Washington Post. [Electronic resource]. 2022. Access mode : <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/08/16/zelensky-interview-transcript/>

² How Russia invaded Ukraine in 2014 and how the markets tanked. CNBC [Electronic resource]. 2022. Access mode : <https://www.cnbc.com/2022/01/27/how-russia-invaded-ukraine-in-2014-and-how-the-markets-tanked.html>

³ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України": офіційний веб-сайт Верховної Ради. [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

Крім того, у 2021 році було схвалено такий документ, як «Концепція забезпечення національної стійкості», який передбачає забезпечення основних вимог НАТО. Концепція охоплює безперервність управління та надання критичних державних послуг, стійкого енергозабезпечення, також дієвої реакції на неконтрольоване переміщення великої кількості осіб; стійких ресурсів забезпечення водою, продовольством; реакції на масові втрати тощо.⁴

Стратегія воєнної безпеки передбачає, що інтереси національної безпеки України включають продовження заходів захисту та стримування, активне використання багатосторонніх переговорних форматів та консолідацію міжнародного тиску на РФ.

Документ визначає конкретну мету досягнення повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Основними загрозами національній безпеці України є кібернетична та інформаційна безпека, корупція, останні зміни, пов'язані з кризою у світовій економіці, поширення COVID-19, а також зростання загроз від природних та техногенних катастроф.

Стратегія висвітлює основні принципи державної політики національної безпеки України:

1) стримування - розвиток обороноздатності та спроможності безпеки для запобігання воєнній агресії проти України;

2) стійкість – здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін середовища безпеки та підтримувати стає функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішньої та внутрішньої вразливості;

3) співробітництво – розвиток стратегічних відносин з ключовими іноземними партнерами, насамперед з ЄС і НАТО та їх державами-учасниками, включаючи США, поряд з прагматичним співробітництвом з іншими країнами та міжнародними організаціями, виходячи з національних інтересів України.⁵

⁴ Указ Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

⁵ Указ Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: офіційне інтернет-представництво Президента України

До початку повномасштабного російського вторгнення, сила та стійкість українського опору була сильно недооцінена, а здібності російських військових були значно переоцінені. Україна виявилася набагато сильнішою, ніж здавалося раніше, а національна стійкість, як показала війна, ґрунтується передусім на здатності до суспільної самоорганізації, яка має стати основою повоєнного відновлення України.

Звісно, передбачити час закінчення війни зараз дуже важко, оскільки рф досі ще очікує, що єдність Європи похитнеться, а Україна погодиться на перемовини з державою-терористом. Тому росія зараз так намагається змусити Україну знизити свої мінімальні вимоги, особливо напередодні зими, тим самим обстрілюючи енергетичну інфраструктуру, щоб залишити українців без світла і тепла.

На жаль, але через росію весь світ знову опинився в тій ситуації, коли військова оборона є пріоритетом для Європи та НАТО. Військова промисловість Заходу тепер потребує збільшення виробництва у зв'язку зі зростаючою агресією рф. Європейським країнам необхідно проявити «стратегічну стійкість», і постачати Україні «стільки зброї, скільки потрібно» заради перемоги над державою-агресором не тільки в Україні, а у всьому світі. Якщо рф не зупинити зараз, то її амбіції будуть тільки збільшуватися, і вона продовжить свій терористичний режим набагато далі, ніж в Україні. Так само, для України, навіть у післявоєнний час, безпека залишиться головним пріоритетом для держави, оскільки стерти з пам'яті події 2022 року, а також констатувати, що рф більше не вчинить такого звірства в Україні, не можливо.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року "Про Стратегію воєнної безпеки України": офіційний веб-сайт Верховної Ради. [Електронний ресурс]. 2021. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>
2. Указ Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: офіційне інтернет-представництво Президента України [Електронний

- ресурс]. 2021. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
3. An interview with Ukrainian President Volodymyr Zelensky. The Washington Post. [Electronic resource]. 2022. Access mode : <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/08/16/zelensky-interview-transcript/>
4. How Russia invaded Ukraine in 2014 and how the markets tanked. CNBC [Electronic resource]. 2022. Access mode : <https://www.cnbc.com/2022/01/27/how-russia-invaded-ukraine-in-2014-and-how-the-markets-tanked.html>

*Анастасія Григлевич
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕДІА У МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТАХ НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ ПРОТИ УКРАЇНИ

Сучасний світ є динамічним, він постійно змінюється, формується в контексті ери четвертої промислової революції, яка передбачає комп'ютеризацію суспільства, злиття усієї людської діяльності із технологіями. Безумовно, дані процеси вплинули як на зовнішню політику держав та і перебіг міжнародних конфліктів.

В кінці 90-х років XX століття, у результаті конвергенції мас-медіа та інтернет-технологій виникають перші соціальні медіа. Виникнення соціальних медіа спровокувало зміни у морально-психологічних, соціально-економічних, внутрішньо та зовнішньоекономічних процесах, що безпосередньо повпливало також і на методи ведення міжнародних конфліктів.

Термін «соціальні медіа» – комп'ютерна технологія, яка полегшує обмін ідеями, думками та інформацією через віртуальні мережі та спільноти. Соціальні медіа базуються в мережі Інтернет та надають користувачам можливість швидкого електронного обміну вмістом: особистою інформацією, документами, відео та фото матеріалами. Користувачі взаємодіють через соціальні медіа за допомогою

комп'ютерів, планшетів або смартфонів за допомогою спеціальних веб-програм або додатків.

Станом на сьогодні соціальні медіа відіграють важливу роль у конфліктах і політичних суперечках. Політики, громадські діячі, лідери соціальних думок, представники військових формувань, протестувальники та пересічні громадяни держав – усі використовували соціальні медіа як інструмент для швидкого спілкування. Опираючись на факти використання соціальних медіа під час повномасштабного російського збройного вторгнення в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, можна виокремити наступні найважливіші соціальні мережі: Twitter, Facebook, Telegram, Instagram, та TikTok.

Соціальна мережа Twitter використовується найбільше політиками найвищих державних та міжнародних рівнів, для публікування коротких текстових повідомлень щодо коментування поточної ситуації та подій. Саме із зазначеної мережі міжнародні журналісти та світова спільнота зазвичай дізнається про заяви та ставлення політиків до конкретних подій міжнародного значення. Окрім цього є можливість публікувати фото, зазвичай до трьох фотографій, до одного допису.

Соцмережа Facebook – найбільша та найстаріша соціальна мережа у переліку. Окрім можливості писати великі за обсягом, у порівнянні із Twitter, тексти, також є можливість ділитися великою кількістю фото. Facebook використовується більшістю дорослого населення країн Європи та Сполучених Штатів Америки, також розміщено офіційні сторінки представників влади, які відзначено спеціальним знаком верифікації. Під час українсько-російської війни у мережі публікується велика кількість матеріалів та новин, що підтверджують факти російської агресії. Водночас, вагомим недоліком цієї мережі є той факт, що корпорація Meta, до якої входять мережі Facebook та Instagram, часто блокує та видаляє публікації, у яких присутні сцени насилля, ти самим унеможлиблюється поширення інформації щодо реального перебігу війни в Україні та військових злочинів вчинених російською федерацією.

Соціальна мережа Instagram, основна мета якої – поширення фото та відео матеріалів. У зв'язку з оновленнями у мережі, запровадженими у кінці 2021 року та у поточному 2022 році, є можливість поширювати більшу кількість фото та відеоматеріалів, які, зокрема, відображають військові злочини російської федерації на території України. У

соціальній мережі активно працюють алгоритми відображення інформації, завдяки чому у рекомендаціях користувачам відображаються найпопулярніші дописи, серед яких присутні фото та відео наслідків російської агресії. Однак часто зазначений контент, який містить ознаки насилля, блокується, тим самим створюючи ефект відсутності насильства.

Месенджер Telegram набув популярності від початку війни. У месенджері створено велику кількість каналів та ботів, які поширюють найактуальнішу інформацію. Однак, саме у цій мережі публікується найбільше неправдивої інформації. Закидами дезінформації займаються зазвичай представники диверсійних груп, задля поширення паніки серед населення та дестабілізації ситуації в Україні. Вищезазначений месенджер зазвичай використовує населення України та росії, і він не є ефективним для висвітлення інформації для міжнародної спільноти.

Соцмедійна мережа TikTok, першочергово створена для поширення розважального медійного змісту, використовується для поширення коротких, розважально-інформативних відео, зазвичай представниками громадськості, які покликані підвищити пізнаваність України. У мережі часто створюють різноманітні флешмоби та тренди, які представники українського населення, використовують для створення позитивного іміджу держави.

У міжнародних конфліктах роль соціальних медіа слід розглядати з усіх сторін одночасно: як динамічне джерело актуальної інформації, від суб'єктів міжнародних конфліктів; як загальнодоступне джерело інформації, яке застосовують для поширення дезінформації; як джерело лобювання інтересів конкретних представників політичних та/чи військових формувань; як джерело достовірної інформації, яка може використовуватися противником, для нанесення та коригування ударів.

Зважаючи на той факт, що російсько-українська війна – це гібридна війна, із застосуванням, в тому числі, пропаганди, елементів дезінформації, маніпулюванням фактами та кібератак на офіційні урядові сайти, аналіз та моніторинг інформації у мережі Інтернет – це один з вагомих чинників протидії ворогу. А також, враховуючи вищенаведене, публікуючи інформацію у соціальних мережах, необхідно аналізувати та прогнозувати наслідки оприлюднення такої інформації.

Отже, соціальні медіа відіграють важливу роль у комунікаціях як на державному, так міжнародному рівнях. Варто зазначити, що саме легкість доступу до соціальних медій та публікування у них відповідних матеріалів, які не завжди відповідають реаліям, чи здатні допомогти противнику, мають вагомий вплив на перебіг міжнародних конфліктів. Відповідно до цього, усім користувачам інформаційного простору на теренах мережі Інтернет, слід дотримуватися правил інформаційної гігієни, задля подолання ворога на інформаційному фронті.

Список використаних джерел та літератури:

1. Васищев В.С., Черкашин О.Д., Керницький О.М., Бухун А.Г.. Особливості використання он-лайн технологій під час організації інформаційно-психологічної протидії. Збірник наукових праць Національної академії Національної гвардії України. 2022. Вип. 1 (39). [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://znp.nangu.edu.ua/article/view/263372/259649>;
2. Янченко Антон, Соціальні медіа як елемент політичної комунікації. Політичний менеджмент №1-2, 2013р. [Електронний ресурс].– Режим доступу: [/https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/08/yanchenko_sotsialni.pdf](https://ipiend.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/08/yanchenko_sotsialni.pdf);
3. Christopher Young, "The Role of Media in International Conflict", Canadian Institute for Peace and Security, Working Paper no. 38, (1991);
4. Digital Marketing Institute. "Social Media: What Countries Use It Most & What Are They Using? " (31 жовтня 2021 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://digitalmarketinginstitute.com/blog/social-media-what-countries-use-it-most-and-what-are-they-using>.

*Nataliia Humenna
Vasyl` Stus Donetsk National University*

IMPACT OF RUSSIAN AGGRESSION ON THE ENVIRONMENTAL SECURITY OF UKRAINE

Unfortunately, war remains an integral part of world politics, but it also has its own rules, which the Russian Federation demonstrably does not follow. Its actions are unjustified and violate all norms of international law,

including those related to nature protection and sustainable development. In the context of the Russian-Ukrainian war, Moscow began to violate these norms not on February 24, 2022, but 8 years ago.

Above all the Geneva Conventions are not considered, namely the additional protocol concerning the protection of victims of international armed conflicts, where, in particular, Article 35 of Part III of Chapter I refers to the requirement for the warring state to protect the natural environment [1]. That is, any means or methods of aggression that aimed at or capable of causing any damage to the environment are prohibited.

In the Rio de Janeiro Declaration on Environment and Development, Principle 24 emphasizes that war inevitably has a destructive effect on the process of sustainable development [2]. This is another reason why states should respect international law that provides protection of the environment and cooperate, if necessary, in matters of its further restoration.

It is worth noting the fact that the state of the Ukrainian economy depends significantly on heavy industry, in particular in the east of the country. Many facilities there are in critical condition due to the war that started back in 2014. Thousands of abandoned industrial facilities, flooded coal mines, lack of maintenance and several other problems that, due to the occupation of part of Donbas, put the region on the verge of an ecological disaster. With the beginning of a full-scale aggression, the entire territory of Ukraine may experience such a disaster. In addition, there is a very high probability that this problem will affect neighboring states in particular, because environmental disasters usually cross borders and cause long-term damage even to parties not involved in the conflict.

Many factors affect the ecosystem. In short, attacks on fuel storage sites and ammunition depots may be the main factors of pollution, if the hostilities themselves are not considered. When oil and gas warehouses burn, there is a threat to both the environment and the health of the population. Air pollution occurs, hazardous substances enter the wastewater, which later seep into the soil, affecting the quality of underground and surface waters and local ecosystems [4].

Damage to critical infrastructures, such as power plants or water structures, poses immediate and long-term risks to society and the environment. After all, power plants contain dangerous substances, and water filtration plants have large reserves of chlorine, which creates serious risks. And the lack of electricity can interfere with the functioning of water

pumping stations, depriving the population of access to clean water, due to which the risks of infectious diseases appear [4].

The release of toxic fumes and hazardous materials occurs directly through hostilities, explosions at ammunition depots, and when demining is carried out. The Geneva International Center for Humanitarian Demining conducted an analysis outlining how hazardous substances from munitions affect humans and how they can affect the ecosystem. For example, certain types of soils interact differently with the unique physicochemical properties of explosives, and therefore the impact on the environment may manifest itself only a few years after the initial contamination [3]. Therefore, more than one such study should be conducted in order to definitely understand the cause-and-effect chain of the impact of hostilities on the environment and human health. Nevertheless, despite previous studies, the development guide of the Geneva International Center for Humanitarian Demining can be considered a kind of methodological and thematic reference for a thorough comprehensive analysis of the consequences of the Russian war against Ukraine for the state of the environment.

So, we have reason to state that, firstly, Russian aggression has become another convincing evidence of the transformation of environmental risks and threats into an integral part of the security agenda. The criminality of Russia's actions, its brazen violation of international norms, is also manifested in the neglect of environmental aspects of the rules of warfare. Secondly, the negative consequences of this war for the natural environment have been evident since 2014, and in February 2022, they acquire the potential to be catastrophic not only for Ukraine, but also for all of Europe. Thirdly, the ecological dimension should become an important component not only of the recovery of our country after the war, but also of punishing the aggressor and compensating for the damage caused by him.

Sources and literature

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
2. Рио-де-Жанейрская декларация по окружающей среде и развитию. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455#Text
3. GICHD. Guide to Explosive Ordnance Pollution of the Environment. URL: https://www.gichd.org/fileadmin/GICHD-resources/rec-documents/EO_Pollution_of_the_Environment_v17_web_01.pdf

4. Peace Organization PAX. A first glimpse of the toxic toll of Russia's invasion of Ukraine. URL: <https://paxforpeace.nl/news/overview/environment-and-conflict-alert-ukraine-a-first-glimpse-of-the-toxic-toll-of-russias-invasion-of-ukraine>

Віталій Гутник
доктор юрид. наук, професор,
Львівський національний університет
імені Івана Франка

СПЕЦІАЛЬНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ ТРИБУНАЛ ДЛЯ СУДУ НАД ПЕТЕРОМ ФОН ХАГЕНБАХОМ – ПЕРШИЙ МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД *AD HOC*

У міжнародно-правовій доктрині першим праобразом міжнародних кримінальних судів вважають створення та діяльність спеціального кримінального трибуналу для суду над Петером фон Хагенбахом в Брейсаху в 1474 році [1, с. 397].

Спеціальний кримінальний трибунал був судом *ad hoc* та складався з 28 суддів з різних держав; Петер фон Хагенбах обвинувачувався у вчиненні вбивств, зґвалтувань, лжесвідченнях та інших злочинах, які порушують «закони Бога і людей» під час окупації ним містечка Брейзах [2, с. 4]. Враховуючи такі обвинувачення, прокурор повідомив трибунал, що вимагатиме смертного вироку.

Після оголошення обвинувачень прокурором, адвокат П. Хагенбаха Ганс Ірмі виступив із вступною промовою. Він почав з оскарження юрисдикції трибуналу, наполегливо стверджуючи, що «Трибунал не був компетентним вирішувати цю справу», оскільки «лише герцог Бургундський міг бути суддею [Хагенбаха] і його начальником». Трибунал відхилив оскарження юрисдикції та встановив, що він компетентним виносити вирок Хагенбаху [3, с. 32].

У цій справі головними доказами були покази свідків, що цілком типово для того часу. Зокрема, з боку сторони обвинувачення було допитано шість свідків, які чули зізнання Хагенбаха у звинувачених злочинах. Крім того, під час досудових допитів Хагенбах сам зізнався у вчинених злочинах.

Для гарантування права на захист, зокрема й збирання доказів захисту, Хагенбаху було надано можливість залучити декількох адвокатів, які сформували команду захисту. Варто зауважити, що стосовно позиції захисту вона зводилася до спростування усіх доказів сторони обвинувачення: 1) щодо страти громадян Тана, – то його мешканці намагалися повстати проти бургундського панування і були страчені за наказом герцога за згодою імператора Священної Римської імперії; 2) розквартирування військ у Брейзаху відбулося за наказом герцога; 3) будь-яких згвалтувань Хагенбах він не вчиняв; 4) обвинувачений зізнався у вчинених злочинах під час тортур, відтак такі покази мають бути визнані недопустимими [3, с.33].

Враховуючи зазначені аргументи, а також, що всі дії Хагенбах вчиняв за вказівкою та під егідою герцога, адвокати Хагенбаха заявляли про відсутність юрисдикції у створеного Трибуналу – лише герцог міг вирішувати питання щодо свого підлеглого [3, с. 33].

Тим не менше, Трибунал визнав Петера фон Хагенбаха винним у вчиненні інкримінованих злочинів, позбавив усіх державних звань та пов'язаних з ним привілеїв, після чого Хагенбаха стратили. По суті прямих доказів безпосереднього вчинення злочинів Хагенбахом було обмаль, а його засудження відбулося на підстав застосування принципу «відповідальності командирів» [4, с. 36; 5, с. 29].

Відтак, цей *ad hoc* трибунал був дещо віддалений від сучасного розуміння міжнародного кримінального трибуналу, зокрема й з огляду епохи, коли він відбувався, наприклад, з огляду на широко застосовувану практику використання тортур під час інквізиційних кримінальних процесів. Однак, окремі питання, що стосувалися цього провадження, зокрема, які торкалися відповідальності командирів й міжнародно-правового співробітництва залишаються актуальними сьогодні.

Список використаних джерел та літератури

1. Luder S. R. The History of the Prosecution of War Crimes. *Military Law and Law of War Review*. 2003. Vol. 42, Issues 3 and 4, P. 395-414.
2. Maogoto J. Early Efforts to Establish an International Criminal Court. *The Legal Regime of the International Criminal Court: Essays in Honour of Professor Igor Blishchenko* / Ed. Doria, J., Gasser, H.-P. & Bassiouni M. C. Leiden and Boston: BRILL, 2009. P. 1-22.

3. Gordon G.S. The Trial of Peter Von Hagenbach: Reconciling History, Historiography, and International Criminal Law (February 16, 2012). DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2006370>
4. Malek A., Islam M.S. The Extend of Criminal Responsibilities of a Superior for the Commission of Offences by the Subordinates. *Journal of Law, Policy and Globalization*. 2013. Vol. 16. P. 35-40.
5. Stryszak M. Command Responsibility: How Much Should a Commander be Expected to Know. *Journal of Legal Studies (United States Air Force Academy)*. 2002. Vol. 1. P. 27-82.

Ігор Доцяк
кандидат політ. наук, доцент
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Е-ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Реалії сучасного інформаційного суспільства визначаються розвитком практик е-демократії. Російська військова агресія та руйнування архітектури сучасної міжнародної безпеки хоча не в змозі повністю зупинити процеси інформатизації політичних відносин, проте формують нові умови та виклики щодо утвердження е-демократії в сучасних цивілізованих країнах.

Як правило, е-демократію розглядають у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні це застосування інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) для електронного супроводу реалізації прав громадян. У цьому випадку змінюється лише технологічний бік подання заяв, звернень, запитів до органів центральної та місцевої влади від імені громадян. Е-демократія у широкому розумінні передбачає залучення громади за допомогою сучасних інформаційних технологій до ухвалення політичних рішень. Електронна демократія є однією з базових основ інформаційного суспільства. Такі її властивості, як інтерактивність, швидкість передачі інформації, утворення мережових спільнот — можуть позитивно позначитися на розвитку та функціонуванні демократичної політичної системи. Виділяють кілька передумов впровадження е-демократії. По-перше, невідповідність якості управління вимогам часу, до того ж по всій вертикалі. З огляду на це, саме для підвищення якості управління необхідно переходити на

нові моделі ухвалення рішень. По-друге, активізація політичної участі громадян. У більшості демократичних країн розвиток демократії та її основних інститутів опирається не тільки на владу, а й на громадянське суспільство. Саме для підвищення активності громадян у суспільно-політичному житті країни необхідно впроваджувати нові механізми вироблення політики. По-третє, висунення пропозицій з боку громадян щодо реальних дій на рівні району, міста, області, оскільки е-демократія не обмежується лише голосуванням за допомогою Інтернету. Це спосіб прийняття суспільнозначущих рішень за участю тих людей, кого вони стосуються

Е-демократія складається з усіх електронних засобів комунікацій, що дозволяють громадянам використовувати можливості для забезпечення відповідальності політиків за свої дії у сфері публічної політики. Залежно від аспектів демократії, що просуваються, е-демократія може використовувати різні технології для підвищення прозорості політичного процесу, посилення прямого залучення громадян, удосконалення системи ухвалення рішень через створення публічного простору для обміну інформацією та її обговорення.

В чинному українському законодавстві електронна демократія визначається як форма суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Перемога В. Зеленського на виборах Президента України 2019 року супроводжувалась ідеєю запровадження «держави у смартфоні». Основний постулат цієї концепції - об'єднати всі державні послуги в одному сервісі. Заради неї у вересні 2019 року було створено Міністерство цифрової трансформації України, яке вже 16 грудня запустило бета-версію мобільного застосунку «Дія» (держава і я). Розробники застосунку проголошують ідею конституційного закріплення цифрових прав людини. За їх переконаннями, у кожної людини повинен бути доступ до Інтернету, доступ до навчання цифровим навичкам. Запровадження та реалізації «Дії» дозволяє забезпечити:

- істотне зниження витрат на здійснення демократичних процедур, за рахунок перенесення в онлайн-простір;
- залучення громадян до прийняття рішень на більш ранніх стадіях і в більш тісній формі (наприклад, е-ініціативи дозволяють громадянам

висловлювати свої пропозиції щодо того чи іншого політичного рішення до його ухвалення);

- залучення суспільних груп громадян з обмеженими можливостями, яким складно забезпечувати свої громадські права за «традиційними» формами демократичної участі;

- відсутність особистого контакту, а отже істотне зменшення ризиків корупційної діяльності ;

- покращений зворотній зв'язок влади із громадою і навпаки.

По суті була запроваджена технологічна платформа для реалізації практик е-демократії. Серйозним успіхом стала цифровізація послуг та використання е-документів. Проте російська агресія породила нові виклики та загрози у реалізації практик е-демократії в Україні. Військові дії поширюються у кіберпросторі, здійснюються масовані атаки на сайти органів влади та об'єктів критичної інфраструктури, мільйони громадян позбавляються доступу до мережі інтернет. Ворог широко використовує інформаційно-психологічні спецоперації з метою дискредитації органів державної влади, поширення паніки та протистояння в українському суспільстві. Особливої гостроти набули загрози викрадення конфіденційних даних та особистої інформації. Практично припинена реалізація таких важливих інструментів е-демократії як бюджет участі та публічні платформи обговорення рішень органів влади. В результаті атак на енергетичну інфраструктуру цілі регіони не мають доступу до інтернету. Проте необхідно відмітити успішне протистояння з боку влади та українського суспільства агресії у кіберпросторі. Кіберполіція України, спільно з волонтерами та небайдужими громадянами створила проєкт «МРІЯ» для протидії російським окупантам в медіапросторі. Він дає можливість блокувати шкідливі ресурси та повідомляти про дії окупантів. Органи виконавчої влади за підтримки міжнародних партнерів координують боротьбу проти кібер-загроз з боку російського агресора. Виступаючи на Київському безпековому форумі 17 листопада 2022 року міністр цифрових трансформації М.Федоров наголосив [2], що зараз Україна отримує досвід ведення війни, якої світ не бачив з часів Другої світової. Однак, в новій реальності використовуються зовсім інші інструменти для боротьби. За ці 9 місяців спеціалісти навчилися трансформувати, поєднувати, тестувати та запускати абсолютно різні технології з різних сфер протягом найкоротшого часу. Інколи від ідеї до реалізації минають не місяці, а дні. Використовуються нові технології, що

відповідають на виклики війни. Перше — це цифровізація держпослуг - послуги для внутрішньо переміщених осіб, реєстрація пошкодженого майна в Дії тощо. Друге — це кібербезпека та захист даних. За весь період повномасштабної війни не було жодного витоку інформації, а всі системи продовжують свою роботу. Третє — відновлення зв'язку завдяки технологіям. Оператори швидко відновлюють зв'язок на деокупованих територіях, попри постійні ракетні обстріли. Україна вже серед країн, що мають найбільшу кількість Старлінків. Зараз працюють понад 22 тисячі терміналів, які дають змогу користуватися високошвидкісним інтернетом в будь-яких умовах. Четверте — це швидкий розвиток military-tech як один з пріоритетних напрямків.

Сучасна ситуація повинна бути використана для формування чіткого бачення відбудови та розвитку України. Необхідно о використати війну як шанс для радикальних реформ та змін, в тому числі для утвердження нових практик е-демократії.

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів від 8 листопада 2017 р. № 797-р Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80>
2. Михайло Федоров «Технології безпеки - новий тренд» <https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-tekhnologii-bezpeki-tse-noviy-trend-ukraina-mozhe-stati-1-u-tsomu-napryamku>

*Володимир Задорожний,
Дмитро Опалак
Національна академія сухопутних військ
імені Петра Сагайдачного*

LAWFARE ЯК ВИРІШАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ У РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ЗБРОЙНОМУ ПРОТИСТОЯННІ

Для військових фахівців поняття закону сприймається як незаперечне розпорядження, обов'язкове для неухильного виконання. В сучасних збройних конфліктах, виконання закону (розпорядження, наказу) може привести до різних наслідків: як до виконання бойового

завдання, так і до нерішучості командирів на полі бою. На сьогоднішній день виконання закону у міжнародному збройному конфлікті залежить від цілей ворогуючих сторін. Кожна сторона у збройному протистоянні вибирає те сприйняття і виконання нормативних актів, яке їй вигідне на даний момент. Lawfare (таке різнобічне використання правових норм у збройному конфлікті) і є однією з формою ведення війни.

Так, 24 лютого 2022 року президент Росії Володимир Путін оголосив про «спеціальну військову операцію» в Україні з метою боротьби з нібито очолюваним українцями геноцидом на східному Донбасі. Він стверджував, що Росія «має зупинити це звірство, той геноцид мільйонів людей, які там живуть і які покладають свої надії на Росію, на всіх нас», і нібито «геноцид київського режиму протягом восьми років» — твердження, які негайно розкритикували як неточну та «безпідставну» спробу виправдати невинувачену війну. Вже 25 лютого 2022 року Україна вжила заходів, щоб оскаржити звинувачення Росії в Міжнародному суді ООН. Порушуючи офіційне провадження проти Росії в суді, Україна стверджує, що виправдання Росією вторгнення — звинувачення в геноциді в східних регіонах Луганської та Донецької — є неправдивими та недостатніми підставами для застосування сили. 26 лютого цього року Україна згодом подала запит про вжиття чотирьох тимчасових заходів для захисту своїх прав на основі «ризиків непоправної шкоди та терміновості».

Звичайно, існують інші ілюстрації, наскільки добре правові інструменти можуть бути використані для військових дій. Так, під час ранніх періодів операцій в Афганістані, «правова зброя» була використана з метою перешкоджання потенційно цінної військової інформації (комерційно отриманих з супутникових зображень) для ворожих формувань.

Хоч стратеги-аналітики сперечаються, що загрози 21 сторіччя найбільш часто виникають із недержавними акторами, які часто діють за межами права. Наприклад, «правова зброя» може бути найбільш ефективним засобом нападу на фінансові організації терористичної мережі. Подібно, правові та інші технології можуть служити для ізоляції бунту від зовнішньої підтримки, що є дуже ефективним.

Однак з'являються нові ризики з розвитком технологій повітряного спостереження і точне обладнання, які полягають у створенні повітряних нападів. Проблема полягає у сприйнятті нової зброї. В свій час, генеральний секретар НАТО Яап де Хоп Схеффер (2004-2009 рр.)

точно підкреслив, що сприйняття є «стратегічним полем бою» і хоче «поставити його у пріоритет стратегічної комунікації».

Талібан - не єдиний противник, котрий використовував в своїй тактиці форму ведення боротьби як ловець. У своїх повітряних і наземних операціях в Секторі Газа в кінці 2008 року і на початку 2009 року Ізраїль зустрів противника, котрий насміхався над міжнародним правом у безпрецедентній манері: приховані склади ракет і зброї Хамас, включаючи ракетні установки, були виявлені всередині мінарет і під ними, шкіль і цивільних будинків.

Так, спираючись на свій досвід війни в Лівані 2006 року, ізраїльтяни зробили ретельну та інноваційну підготовку операції в Газі. Окрім застосування ретельної технічної і військової розвідки до підтверджених цілей, а також попередження про руйнування під час повітряних нападів, вони внесли зміни у свої плани відповідно до порад військових правників. Додатково, Ізраїль розповсюджував сотні тисяч листівок і використав свою розвідку в телефонній мережі в Секторі Газа для надання попередження до цивільного населення, включаючи телефонні дзвінки в зоні підвищеного ризику.

Окрім факту, що використання закону може іноді пропонувати шляхи безкровного досягнення оперативних цілей, є просто історична невідповідність: тоталітарні особи, котрі діють поза гуманітарними нормами права та їх відкидають, є найбільш вірогідно успішними. Вчений Віктор Девіс Хансон вказує, що базисом для великого успіху західних військових формувань є їх прихильність до конституційного уряду, повага до індивідуальних свобод, а також постійна зовнішня перевірка (аудит) і контроль їх стратегії і тактики. Історик Калєб Карп йде далі, наполягаючи, що стратегія терору у веденні війни проти цивільного населення завжди демонструвала «захоплюючу невдачу».

Сьогодні командири військових підрозділів, знаючи про різноманітні руйнівні впливи та фактори на ведення бойових дій, бажають мати таких партнерів-сусідів у забезпеченні своїх зусиль, котрі у відповідності до вимог закону суворо його дотримуються.

Дійсно, командири повинні займатися «правовою підготовкою бойовим простором». Це означає, що командир повинен забезпечити військовому підрозділу розуміння закону, котрий застосовується для забезпечення бойових дій і воно повинно бути готовим до застосування його в екстремальних умовах. У свій час міністерство оборони США у 2007 році в Іраку було стурбовано статистикою ставлення

військовослужбовців до противника, а саме тільки 47% військовослужбовців СВ і 38 % морських піхотинців згодні, що з некомпатантами слід поводитись з гідністю і повагою, і 1/3 всіх військовослужбовців заявляли, що слід дозволяти тортури для захисту життя свої військовослужбовців.

Правове забезпечення бойового простору вимагає також більших зусиль для виховання медійного ресурсу. Як було відмічено раніше, противник сьогодні добре розуміє у своїх відносинах із глобальними медіа і ЗС повинні швидко відповідати (при цьому максимально ідеально ще до того, як відбувається розслідування) і відкрито, наскільки це можливо, до lawfare-інцидентів. Відносини із медіа повинні будуватись до подій, які можуть трапитись. Це, по-перше, роз'яснення правового питання та його складність, по-друге, демонстрація зусиль, які здійснюються для уникнення небажаних цивільних втрат.

Застосування lawfare та інших форм гібридної війни в сучасних умовах вимагає вивчення інтеграції з прийомами ведення війни, а саме у таких сферах:

- визначення суперечки, в якій юридичні рішення є малоімовірними для того, щоб прогнозувати найбільш точну обстановку у збройній боротьбі;
- додавання до планування у використанні юридично обмежених нових та існуючих систем озброєння для збільшення ефективності;
- використання сумніву до норм управління і стратегії та визначення методів для збільшення ефективності спірних потенційних змін;
- встановлення умов, де опоненти створюють юридичні факти на місцевості, які можуть надати їм перевагу у майбутніх конфліктах;
- встановлення умов, в яких це може бути прийнятно для створення юридичних фактів на місцевості для отримання переваги;
- встановлення умов, в яких опоненти шукають створення міжнародних юридичних норм і видозмінюють або застосовують існуючі міжнародні норми, які будуть забороняти використання зброї, за допомогою якої можна отримати перевагу;
- внесення змін в міжнародні юридичні норми або видозмінювати чи застосовувати міжнародні юридичні норми, які будуть забороняти використання зброї, за допомогою якої можна отримати перевагу;
- встановлення протидіючих зусиль для блокування доступу до бойової техніки та розроблених відповідних ударів;

– визначення протидіючих потреб для бойової техніки та пошук блокування доступу в межах існуючих юридичних норм.

Вивчення цих питань є найбільш очевидною частиною у забезпеченні військових підрозділів розумінням того, що дотримання дисципліни у веденні бою є більшим, ніж питання характеру і відповідальності. Відповідно, командири і начальники всіх рівнів потребують пояснення підлеглим важливості врахування наслідків збройного протистояння з противником та розуміння недбалого ставлення до своїх обов'язків. Цю частину тривалої роботи необхідно проводити до прибуття військовослужбовців у зону збройного конфлікту.

Таким чином, lawfare є складовою сучасних гібридних воєн, які, окрім застосуванням кінетичної зброї, ведуться широким арсеналом впливу на противника. З метою доповнення або заміщення військових операцій вказана форма війни через зловживання міжнародним правом характеризується зростаючою доступністю в сучасних умовах.

*Ігор Земан
кандидат юридичних наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В КВАЛІФІКАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ЗЛОЧИНІВ РОСІЇ

У березні 2014 року після початку збройної агресії росії проти України та міжнародного збройного конфлікту на території нашої держави Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію 68/262 «Територіальна цілісність України». В цьому документі хоча й було підтверджено прихильність ООН до суверенітету, політичної незалежності, єдності та територіальної цілісності України, однак була відсутня жодна згадка про росію як державу агресора чи порушника норм міжнародного права. Тоді міжнародна спільнота спромоглася лише на загальні формулювання і заклик до всіх держав «відмовитися та утримуватися від дій, спрямованих на часткове або повне порушення національної єдності та територіальної цілісності України, у тому числі будь-яких спроб змінити кордони України за допомогою погрози

силою або її застосування чи інших незаконних засобів [1]. Попри те, що під терміном «всі держави» було закодовано слово росія, офіційного звинувачення ця країна тоді у 2014 році з боку ООН не отримала.

Лише після повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року ООН прийняла резолюцію ES-11/1 «Агресія проти України» де врешті було визнано акт агресії Російської Федерації проти України в порушення пункту 4 статті 2 Статуту, чітко сформульовано вимоги до Російської Федерації негайно припинити застосування сили проти України та негайно, повністю та беззастережно вивести всі свої збройні сили з території України у її міжнародно визнаних кордонах [2].

ООН також різко відреагувала на спробу росії анексувати тимчасово окуповані території України і прийняла резолюцію ES-11/L.5 «Територіальна цілісність України: захист принципів, закріплених у Статуті Організації Об'єднаних Націй». В цьому документі Генеральна Асамблея заявила, що «протиправні дії Російської Федерації щодо незаконних так званих референдумів, проведених 23–27 вересня 2022 року в районах Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей України, які частково перебувають або знаходилися під тимчасовим військовим контролем Російської Федерації та наступна спроба незаконної анексії цих областей не мають юридичної сили відповідно до міжнародного права і не є підставою для будь-якої зміни статусу цих областей України» [3].

Більш рішучими не лише у визнанні порушень норм та принципів міжнародного права, але і кваліфікації таких діянь як терористичних були регіональні міжнародні організації. ПАРЕ у резолюції 2463 серед іншого закликала держав-членів Ради Європи визнати теперішній режим правління Росії терористичним [4]. Європейський парламент у резолюції 2022-2896(RSP) проголосив, що «навмисні напади та звірства вчинені росією проти мирного населення України, знищення мирного населення, інфраструктури та інші серйозні порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права прирівнюються до актів терору проти українського населення та становлять воєнні злочини» та «визнав Росію державою-спонсором тероризму та державою, яка використовує засоби тероризму» [5]. Причому тим самим ЄС сформував фактично нове поняття держави, яка використовує засоби тероризму, оскільки досі в міжнародно-правових актах такі формулювання проти іншої держави не використовували.

Ще дуже важливу роль у кваліфікації міжнародних злочинів росії відіграє Міжнародний кримінальний суд (МКС), який втілює подвійну природу міжнародної міжурядової організації та постійного міжнародного судового органу щодо правосуддя над індивідами за вчинення найважчих міжнародних злочинів. Україна визнала *ad hoc* юрисдикцію МКС Заявою Верховної Ради про юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів, що мали місце в Україні у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Іншою заявою України було визнано юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо скоєних злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян, починаючи з 20 лютого 2014 року і по теперішній час. Варто зазначити, що факт вказування потенційного кола підозрюваних державою жодним чином не впливає на майбутнє рішення Суду, однак важливим є визнання юрисдикції по конкретному виду злочину і визначення часових рамок поширення юрисдикції. 2 березня 2022 року Прокурор МКС оголосив про відкриття розслідування ситуації в Україні на підставі отриманих звернень. Загалом щодо вчинення злочинів на території України звернулись 43 держави-члени МКС. Відповідно до загальних підстав юрисдикції та без шкоди для фокусу розслідування, обсяг ситуації охоплює будь-які минулі та теперішні звинувачення у воєнних злочинах, злочинах проти людяності чи геноциді, скоєних на будь-якій частині території України будь-якою особою з 21 листопада 2013 року.

Таким чином ООН, МКС, Рада Європи та Європейський Союз є тими міжнародними організаціями, які в своїх рішеннях зафіксували визнання вчинення росією найважчих міжнародних злочинів, що послужить основою для майбутнього притягнення вищих посадових осіб та всіх інших виконавців вчинених звірств на території України до індивідуальної міжнародної кримінальної відповідальності. Крім того кваліфікація міжнародних злочинів вчинених росією допоможе забезпечити відшкодування завданих збитків у всіх можливих формах від цієї держави.

Список використаних джерел

1. Territorial integrity of Ukraine. A/RES/68/262. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/17/PDF/N1345517.pdf?OpenElement>
2. Aggression against Ukraine. A/RES/ES-11/1. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/293/36/PDF/N2229336.pdf?OpenElement>
3. Territorial integrity of Ukraine: defending the principles of the Charter of the United Nations. A/ES-11/L.5. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/N22/618/60/PDF/N2261860.pdf?OpenElement>
4. Further escalation in the Russian Federation's aggression against Ukraine. Resolution 2463 (2022). URL: <https://pace.coe.int/pdf/2026540dcb1ee359ff2717aba7a9a58c3d99e66fdcc20d2af25222ae7f712cf3/resolution%202463.pdf>
5. Recognising the Russian Federation as a state sponsor of terrorism. 2022/2896(RSP). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0405_EN.html.

Ігор Іжнін
кандидат політ. наук, доцент,
Орест Гогоша,
Надія Харченко
Львівський національний університет
імені Івана Франка

БЕЗПЕКОВІ ТРЕНДИ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ

В останню чверть століття світ став свідком радикальних змін у сфері міжнародної безпеки загалом і військово-політичної безпеки зокрема. На формування і реалізацію нових тенденцій та трендів у цій сфері вплинули як зміни у геополітичній конфігурації світу, які мали місце після демонтажу біполярної системи, так і загалом ускладнення системи міжнародних відносин.

Ці тренди та тенденції можна концептуалізувати наступним чином:

1. Світ знаходиться в процесі глобалізації, але досі не став глобальним. При цьому в умовах стрімкого зростання економічної,

політичної, культурної, інформаційної взаємозалежності сучасного світу не були сформовані і не діють єдині «правила гри», які були би прийняті усіма акторами міжнародних відносин. Відповідно, не можна говорити про наявність сформованого єдиного «світового порядку», а також універсальності застосовуваності норм міжнародного права. Разом із тим, слід усвідомити, що демократія не є, по-перше, універсальною цінністю для всіх акторів міжнародних відносин, а, по-друге, не є єдиною можливою і неминучою альтернативою, що демонструється укріпленням і зростанням впливу авторитарних режимів.

2. Як наслідок, мусимо констатувати зростання конфронтативності і конфліктогенності сучасних міжнародних відносин та формування нових ліній поділу у світі, який глобалізується. Одночасно, за рахунок того, що на міжнародну політику активно починають впливати «нові» актори (не лише держави і класичні міждержавні організації, але й різноманітні неурядові організації, транснаціональні організації та об'єднання, бізнес-структури, віртуальні та мережні спільноти, неформальні об'єднання громадян, окремі лідери громадської думки та окремі індивіди), зростає роль та значення асиметричних взаємодій у сучасних міжнародних відносинах.

3. Державам (як системам політичної організації життя суспільств і ключовим акторам міжнародних відносин) все важче всебічно контролювати (всі) сфери суспільного життя через стрімке поширення і зростання доступності сучасних інформаційно-комунікативних технологій, ускладнення структури суспільних відносин, урізноманітнення суспільної діяльності та типів і видів акторів суспільного життя. Одночасно міжнародні організації, метою яких було підтримання мирного співіснування держав, демонструють низьку ефективність і недієздатність.

4. Урізноманітнюються типи та види загроз, що є актуальними для сучасної системи міжнародних відносин. Перелік «традиційних» безпекових загроз (*hard threats*), стрімко доповнюється множиною «нових» загроз, які пов'язані не лише із діяльністю самих держав і державних інституцій, але і з діяльністю «нових» акторів міжнародних відносин, ерозією державного суверенітету, зростанням значення різноманітних транскордонних процесів, нестачею ресурсів та зростанням тиску 8-мільярдного населення землі на оточуюче середовище, тощо.

5. Міжнародні конфлікти перестали бути сферою, в яку залучені виключно такі державні інституції як збройні сили, дипломатичні служби, політичні організації. Сьогодні міжнародні конфлікти стали в повній мірі гібридизовані, і гібридна стратегія передбачає реалізацію одночасних дій із впливу на різних рівнях та у різних сферах, чутливих для супротивника. Одночасне використання інформаційних, економічних, культурних інструментів впливу на супротивника, разом із конвенційними і неконвенційними методами застосування збройної сили стає нормою сучасного міжнародного конфлікту. Змінюються (розширюються) функції цивільного населення (і соціуму загалом) в ході конфліктів. В інтересах конфліктуючих сторін використовуються неурядові організації, гуманітарні організації, приватні військові компанії, бізнес-структури (в тім числі транснаціональні), віртуальні спільноти та хакерські об'єднання тощо.

6. Ареною протиборства в повній мірі стали «новітні» простори: космічний простір (засоби розвідки та спостереження, засоби зв'язку); інтернет та інші цифрові мережі (засоби комунікації, ведення інформаційного протиборства, поширення деструктивної пропаганди); кіберпростір (системи управління – як військового, так і політичного та цивільного призначення). Інфраструктура – енергетична, комунікаційна, транспортна, соціальна – стала звичною і, навіть, першочерговою ціллю при веденні бойових дій. Історичний і культурний простір також стали предметом і об'єктом маніпулювання. Окремо слід відзначити «віртуалізацію» війни – бойові дії отримують специфічне відображення у інформаційному просторі, завдяки доступності різноманітних цифрових платформ і мереж і швидкості передачі інформаційних матеріалів з місця подій.

7. Завдяки широкому впровадженню у військову справу технологічних інновацій, елементів штучного інтелекту, передових інформаційно-комунікаційних технологій відбувається різке удорожчання ціни ведення інтенсивної високотехнологічної війни. Разом із тим, як показує досвід російсько-української війни, запаси високотехнологічного озброєння вичерпуються надшвидкими темпами, а їх відновлення займає багато часу.

8. Відбувається «дегуманізація» війни: все більшого значення набувають безпілотні системи, автоматизовані бойові платформи, системи дальнього ураження, які дозволяють уникати прямого зіткнення із силами супротивника. Бойові дії ведуться «дистанційно».

Мережно-центрична війна перейшла із стадії концептуального осмислення у стадію втілення на практиці. В той же час, досвід бойових дій в Україні, показує, що більш традиційні методи ведення війни все ще залишаються актуальними (масоване застосування артилерії та бронетехніки).

*Мадлена Кобаль-Хассетт
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЗМІНИ В ЛАНДШАФТІ ЗАГРОЗ КІБЕРБЕЗПЕЦІ ЄС НА ТЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Проблема безпеки інформаційно-комунікаційних технологій сьогодні є одним із ключових завдань як кожної держави зокрема, так і міжнародного співтовариства загалом. Особливо гостро завдання забезпечення захисту інформаційно-комунікаційних систем і кіберпростору стоїть в умовах загострення соціально-політичного протистояння та активізації міжнародних конфліктів.

Процес впровадження різноманітних технологій у всі сфери життя людства відкриває перед ним величезну кількість як можливостей, так і загроз. Ці новітні загрози у поєднанні з традиційними засобами «жорсткої» сили трансформують міжнародне середовище, що має великий вплив на підтримку міжнародного миру і стабільності - одну з найважливіших функцій усіх суб'єктів у міжнародних відносинах. У контексті впливу кіберзагроз на стабільність у світі та підтримку міжнародного миру й безпеки велику увагу варто приділити участі держав у формуванні кіберзагроз та ролі, яку вони виконують у цьому процесі. Держава як агент кіберзагроз може мати особливі наступальні можливості і потенційно використовувати їх проти своїх супротивників, завдяки чому вона може становити загрозу як учасник кібервійни. Останнім часом все частіше використовується поняття акторів, що спонсоруються державами, під яким розуміють будь-якого приватного актора, який здійснює діяльність від імені держави, наприклад, найманого хакера або компанію. Державні актори, разом з кіберзлочинцями, найманими хакерами та «хактивістами», становлять основні групи агентів кіберзагроз.

Особливістю державних агентів загроз є те, що, на відміну від інших акторів, основною ціллю держав у кіберпросторі не є монетизація. В межах Європейського Союзу, як і в інших державах та міжнародних організаціях, кіберзагрози відносять до гібридних загроз. Вони мають на меті набагато більш руйнівний вплив, ніж фінансові збитки, адже спрямовані на підрив довіри громадян до демократичних інституцій, створення викликів для основних цінностей суспільства, отримання геополітичної переваги та послаблення можливостей прийняття рішень державами. Ці загрози розділяють суспільства, що робить їх більш вразливими до будь-яких дестабілізаційних явищ чи атак.

Протягом багатьох років небезпідставно вважається, що основними державами-агентами кіберзагроз є країни з авторитарним устроєм та ті, чия демократія є сумнівною. Причиною цьому слугує той факт, що таким державам часто складно досягти своїх стратегічних цілей прозорими традиційними шляхами, такими як зовнішня політика, дипломатія та міжнародні договори. Крім того, в умовах постійної інтенсифікації розвитку суспільства та перетворення інформації і знань на основний ресурс, підвищення рівня взаємозв'язку з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та діджиталізації усіх сфер діяльності суспільства, традиційні методи впливу – військові та економічні – перестали відігравати настільки важливу роль, а самі міжнародні відносини набули більш складного та мультимірного характеру. Державні та недержавні актори в такому випадку мають можливість використовувати слабкі сторони демократичних суспільств задля отримання переваги та досягнення власних стратегічних цілей без прямого вступу у конфлікт.

В таких умовах стає очевидним, що кібербезпека повинна стати пріоритетом у розробці будь-якої безпекової політики. Європейський Союз вже давно розглядає цю сферу як одну з ключових для забезпечення власної безпеки та стабільності. Однак нова і потужна хвиля стурбованості кібербезпекою у ЄС виникла після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у лютому 2022 року, що призвело до значної активізації шкідливої діяльності у кіберпросторі, спрямованої не тільки на установи України, а і Держав-членів Європейського Союзу.

Проведення кібероперацій Росією розпочалося задовго до її повномасштабного нападу на Україну, при чому вони не були спрямовані виключно на неї. Ще у 2018 році у звіті Мюнхенської

конференції було звернено увагу на те, що, в той час, як більшість демократичних держав світу нарощують оборонний потенціал у сфері кібербезпеки, Росія розвиває свої наступальні можливості [1]. Цим висновкам передували великі міжнародні кібератаки, що вразили значну частину країн, в тому числі і Держав-членів Європейського Союзу. Наприклад, масштабна атака NotPetya, що відбулась у середині 2017 року на безпрецедентному рівні, вважається однією з найбільших в історії. Країни альянсу «П'ять очей» спільно звинуватили Росію у її проведенні [2].

Російсько-українська війна поклала початок новій ері кібервійни та «хактивізму», їх ролей та впливу на конфлікти. Деструктивні атаки стали невід'ємною частиною операцій, які проводять державні актори. Такі атаки зазвичай відбуваються разом із операціями у фізичному просторі, найчастіше це – навмисне пошкодження і навіть знищення мереж урядових інституцій та критичної інфраструктури. Метою цих атак зазвичай є перешкоджання їх безперервному та ефективному функціонуванню, а також підриг громадської довіри до інституцій та уряду держав у цілому, поширення страху і невпевненості серед населення, підготовка до проведення і підсилення результатів операцій з дезінформації.

Агентство Європейського Союзу з кібербезпеки (European Union Agency for Cybersecurity, ENISA), яке серед іншого займається дослідженням ризиків і загроз у сфері кібербезпеки, включило проблему впливу російської агресії проти України у свій щорічний звіт під назвою «Ландшафт загроз». Це в черговий раз доводить, що геополітичні проблеми мають дедалі серйозніший вплив на кібербезпеку.

Серед основних змін у ландшафті кіберзагроз – значна активізація діяльності так званих «хактивістів» (англ. – “hacktivists”), проведення кібероперацій разом з фізичними військовими операціями, підвищення рівня кіберзлочинності та фішинг. Окремою проблемою є дезінформація – потужний інструмент кібервійни, який почали використовувати ще до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Зважаючи на це, актори, що спонсоруються державами, посіли перше місце у списку основних агентів загроз кібербезпеці [3].

Після початку війни основними цілями кібероперацій стали урядові та військові мережі, а також енергетика та сфера комунікацій в Україні. Очікується, що у відповідь на допомогу країн Європейського Союзу

Україні та впровадження санкцій проти Росії цілями стануть і європейські урядові установи і критична інфраструктура. Крім того, існують докази інтенсивного використання Росією кібершпиунства з метою отримання інформації про процес прийняття рішень у Європейському Союзі та в межах урядів окремих Держав-членів ЄС, зокрема щодо питань санкцій, надання допомоги Україні та інформації, яка може надати їй перевагу у потенційних переговорах.

Російське вторгнення частково залежить від успіху проведення операцій у кіберпросторі, які відбуваються щонайменше у трьох напрямках – деструктивні атаки в Україні, проникнення у мережі і шпиунство за межами України та операції зі здійснення впливу у кіберпросторі на людей по всьому світу. За перші чотири місяці війни компанія Microsoft зафіксувала спроби кібератак щонайменше на 128 організацій у 42 країнах [5]. Хоча найчастіше ціллю російських кібератак ставали Сполучені Штати Америки, Держави-члени ЄС і НАТО теж нерідко опинялися під загрозою. Першочергово, це – країни-сусіди України, як-от Польща, де координується велика частина логістичного постачання військової та гуманітарної допомоги. Цілями також стали комп'ютерні мережі країн Балтії, Данії, Норвегії, Фінляндії та Швеції. Зазвичай пріоритетними є атаки на урядові установи, особливо Держав-членів НАТО, однак список цілей також включає і гуманітарні організації, IT-компанії, енергетичну сферу та інші сектори, що відносяться до критичної інфраструктури.

Очевидно, що підвищився і рівень та складність операцій з поширення дезінформації, зокрема у соціальних мережах та з використанням досягнень машинного навчання, штучного інтелекту і технології дип-фейк. Була зафіксована низка координованих інформаційних операцій, пов'язаних з російсько-українською війною, джерела яких також були російськими [4]. Деякі операції з поширення дезінформації співпадають із деструктивними кібератаками, інші ж містять спеціально сфабрикований контент, спрямований на поширення про-російських наративів на різних платформах.

Російсько-українська війна не оминула і сферу кіберзлочинності – почав прослідковуватися чіткий зв'язок між кіберзлочинцями та державними акторами. Так, низка кіберзлочинних груп ще на початку конфлікту висловлювала свою підтримку Росії та погрожувала атаками Державам-членам ЄС та іншим західним партнерам України через їх підтримку і надання допомоги, а також накладання санкцій на Росію.

Крім того, події, що відбуваються навколо України відкривають великі можливості для монетизації кіберзлочинів. Російська Федерація активно підтримує кіберзлочинців та кіберзлочинні групи, які здійснюють атаки на урядові та неурядові мережі Держав-членів ЄС, найпоширеніші з яких – DoS-атаки, або атаки на відмову в обслуговуванні (англ. – Denial-of-Service attacks). Наприклад, у квітні 2022 року були здійснені DoS-атаки на урядові веб-сайти Румунії, а у травні – на веб-сайти Сенату та Міністерства оборони Італії [5].

Поява та поширення різних загроз кібербезпеці на тлі російської агресії проти України призвело до значної активізації Європейського Союзу щодо покращення своїх можливостей у кіберпросторі. У листопаді було оголошено про розробку нових планів дій щодо покращення безпекової ситуації та підвищення рівня кіберзахисту в межах ЄС.

Війна в Україні дала початок багатьом новим явищам, в тому числі і у сфері кібербезпеки: до оборони українського простору долучаються інші держави, великі корпорації і навіть «хактивісти» з усього світу. Була створена перша у світі ІТ-армія, яка бере участь у першій у світі кібервійні. Ця війна також дала зрозуміти: кіберзагрози є невід’ємною складовою нової реальності, зокрема і в міжнародних відносинах. Ця реальність базується не виключно на традиційних засобах «жорсткої сили», а на гібридних загрозах, спрямованих на порушення різних аспектів життя суспільства, і впливі на інформаційно-комунікаційні технології, які в поєднанні із іншими засобами ведення війни можуть наносити непоправної шкоди урядам і країнам. Крім цього, загрози кібербезпеці, на відміну від традиційних загроз у фізичному просторі, не мають кордонів і не стосуються якоїсь однієї території – вони мають набагато складніший характер і можуть вражати як цілі регіони, так і міжнародну спільноту загалом.

Список використаних джерел та літератури

1. Munich Security Report 2018. URL: <https://climateandsecurity.org/wp-content/uploads/2018/02/munichsecurityreport2018-1.pdf>
2. Muncaster, Phil. Five Eyes Nations United in Blaming Russia for NotPetya. / Infosecurity Magazine. – 19.02.2018. – URL: <https://www.infosecurity-magazine.com/news/five-eyes-united-blaming-russia/>

3. ENISA Threat Landscape 2022 // ENISA. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2022>
4. TAG Bulletin: Q1 2022 // Google Threat Analysis Group. URL: <https://blog.google/threat-analysis-group/tag-bulletin-q1-2022/>
5. Defending Ukraine: Early Lessons from the Cyber War. URL: <https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2022/06/22/defending-ukraine-early-lessons-from-the-cyber-war/> (Дата звернення: 28.11.2022)

Марія Кут
канд. екон. наук, доцент
Львівський Національний Університет
імені Івана. Франка

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН УКРАЇНИ В НАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ З БОКУ РФ

Сучасний етап соціально-економічного розвитку в Україні, накладає свій відбиток на розвиток системи економічної безпеки підприємства.

Агресія з боку РФ посилює ризики дестабілізації українських підприємств. Приблизно 30% підприємств повністю припинила діяльність. Через активні бойові дії, зупинилася робота більшості підприємств, пошкоджено або знищено цілі об'єкти інфраструктури, що призвело до дефіциту в українському бюджеті. Велика кількість населення залишилися без домівок і умов існування. Слід чітко усвідомлювати, що захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є конституційним обов'язком кожного громадянина. Переведення економіки України в режим воєнного стану буде мати негативні наслідки для розвитку держави по завершенню військових дій.

Постає гостре питання пошуку шляхів підтримки і відновлення економіки а також джерел її фінансування. Українці демонструють чітку позицію в боротьбі зі злом в кризовій ситуації.

Відповідно зростає потенціал загроз в системі економічної безпеки підприємств. У такому контексті особливо актуальною стає проблема

спрямування економічної безпеки вітчизняних підприємств в кероване русло і формування відповідної системи управління.

Економічна безпека – явище, яке притаманне будь-якому суб'єкту суспільства – від індивіда до держави та глобальної світо господарської системи, оскільки кожен з них функціонує в умовах високодинамічних змін, позитивних і негативних впливів різноманітних чинників, постійно зростаючої взаємопов'язаності усіх господарських, фінансових, соціальних процесів в економіці[1].

Проблематика економічної безпеки суб'єктів економіки актуалізується на сучасному етапі збройної агресії РФ з огляду на необхідність подолання спадних тенденцій в економіці країни та вимагає пошуків шляхів швидкого відновлення та забезпечення економічного зростання економіки країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Б.Ю. Москвіч Економічна безпека фінансових інституцій в умовах воєнного стану в Україні. <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/12549>

Галина Кучик

канд. філол. наук, доцент

Олександр Кучик

канд. істор. наук, доцент

Львівський національний університет

імені Івана Франка

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОЛІТИЧНИХ ТА МІЖНАРОДНО- ПРАВОВИХ ТЕКСТІВ В УМОВАХ КОНФЛІКТОГЕННОСТІ СУЧАСНОГО СВІТУ

Складність поняття політичного тексту зумовлює необхідність проведення аналізу цього феномену на стику таких наукових дисциплін як філософія, соціологія, психологія, психолінгвістика та лінгвістика. До цього переліку варто додати також і політичні науки: політологію, політичну лінгвістику, міжнародні відносини тощо. Адже неврахування мультикультурності та мультилатералізму як контекстних характеристик тексту призведе до обмеженості аналізу, а в певних

ситуаціях до неможливості уникнення певного суб'єктивізму, особливо при аналізі стилістичних та дискурсних особливостей текстів установчих документів міжнародних організацій.

Політичний текст є результатом зіткнення різних інтересів і стратегій, ідей, вольових зусиль і дискурсів політичних суб'єктів. Це поняття охоплює тематичний обсяг і стильові особливості, реалізовані в мові, і засоби політичної активності мови.

Особливо актуальним видається аналіз структурних особливостей текстів міжнародно-правового характеру, для яких притаманна наявність специфіки як з погляду правового аспекту, так і лінгвістичного. Наявність структурних елементів статуту міжнародної організації як єдиного цілого тексту при застосуванні цього підходу дає можливість розглядати та аналізувати кожний структурний елемент окремо в поєднанні мікро- та макрорівнів кожного конкретного документу, який у нашому випадку, з лінгвістичної точки зору трактується як текст.

У сучасному мовознавстві виділяють два підходи у лінгвістичних дослідженнях текстів: функціональна типологія (соціальні функції й мета використання текстів) і структурна типологія (внутрішня організація текстів) [2]. Перший напрям значно відтворює традиційну для риторики класифікацію, що зближує типи мовлення (тексту) з жанрами: це розповідь, опис, роздум. Інший, структурний, підхід («лінгвістика тексту») пов'язаний з виявленням, вивченням і моделюванням внутрішньотекстових зв'язків, до того ж вводиться поняття «компонент тексту» (абзац, надфразова єдність, складне синтаксичне ціле тощо).

Слід відзначити, що дослідження політичного тексту в історичному ракурсі дає можливість говорити про певний стиль політичного напрямку, історичної епохи тощо. Як би не розрізнялися «ідіолекти» політичних діячів певної епохи в цілому, політичний текст характеризується деякими інваріантними параметрами. Умовно кажучи, можна виділити «ідіолекти» певного історичного періоду тієї або іншої країни, того або іншого народу.

Процес розуміння політичного тексту включає не тільки текст як лінгвістичну даність, як матеріалізований продукт суспільно-політичної діяльності адресанта-автора цього тексту, але і враховує зв'язок тексту з епохою, історичною ситуацією і конкретним читачем. Сприйняття тексту виявляється залежним від вищерозглянутих

категорій, що накладають певні конотації, ширше – екстралінгвістичний контекст на текст. Структура екстралінгвістичного контексту перетинається із структурою тексту. Для політичного тексту більшою мірою є показовим те, що екстралінгвістичний контекст написання і прочитання тексту змінюється досить швидко. Соціальний та історичний контексти епох декодування, вступаючи у взаємодію, можуть мати різний ступінь подібностей та відмінностей, утворюючи свого роду «шкалу» сприйняття.

Політичний текст як цілісна структура не обходиться без урахування особливостей історичного, культурного і соціального фонів, а також засобів створення сюжетно-тематичної та політико-ідеологічної спільності. Перетин, взаємопроникнення і взаємовплив всіх параметрів тексту, таких як: характер інформативності, специфіка комунікативності, особливості функціонування системи кодування, взаємозв'язок процесів кодування, декодування та інтерпретації, взаємовідношення адресанта і адресата тексту, ознаки індивідуальності інформативно-впливаючої системи, стильова маркованість, служать завданню актуалізації тексту як комунікативної системи. Деякі з них можуть бути віднесені до внутрішніх, інші – до зовнішніх ознак тексту. Зовнішні ознаки тексту, такі як історичний, культурний і соціальний фони, політичний контекст тощо визначають конотації тексту або специфічну інформацію. Вони є позатекстовими, екстралінгвістичними елементами тексту.

Взаємодію різних рядів системи комунікації створює безперервний комунікативний континуум, сегментація якого можлива завдяки функціонуванню моделей сприйняття. При функціонуванні політичного тексту в безперервному мовному континуумі домінує той чи інший ряд: мовний, паралінгвістичний або кінетичний. Взаємодія цих рядів, накладання їх один на одного створюють синкретичність мови. Характер висунення певного ряду і характер їх взаємодії залежать від функціонально-мотиваційних цілей спілкування. При цьому прояв взаємодії цих рядів на семантичному рівні може бути експліцитним та імпліцитним. У зв'язку із взаємодією всіх вищезазначених показників, всіх засобів, що сприймаються у спілкуванні в сукупній цілісності, інваріант виконання тексту має деяку множину варіантів виконання.

Політичний текст, як особлива форма комунікації, створюється в результаті взаємодії планів виразу і змісту, який, на відміну від

«практичного» тексту, може видатися вільнішим. Проте, враховуючи особливі завдання, спрямовані на емоційні і психологічні дії в певних політико-ідеологічних цілях читача (слухача), формі вираження, додається немаловажне значення. Сприйняття тексту програмується адресантом, проте воно варіативне в силу специфіки мовної комунікації, і, крім того, залежить від особистого сприйняття адресата (реципієнта), його світогляду, набутого досвіду і культурного рівня.

Жанрове розшарування політичного тексту приводить до того, що кожен з текстів характеризується не лише загальними типологічними рисами, але і тематичною різноманітністю, структурою, індивідуальністю поєднання компонентів тексту. Слід підкреслити, що в політичному тексті само визначення факту представляє певну трудність у зв'язку з тим, що соціально-політична основа призводить до того, що факт стає соціально-обумовленою думкою.

Розглянуті вище ознаки підтверджують синтезований характер політичних текстів, в якому діють характеристики і усного і письмового типів взаємодії мови. Коли виявляються характеристики усного типу мови, вони підтверджують основну властивість усної мови – процес формування думки одночасно з процесом безпосередньої комунікації [1]. Коли ж проявляються характеристики письмового типу мови (наприклад, юридична і дипломатична лексика, повнота викладу, складні речення, макрорепліки, наявність дієприкметникових та інфінітивних зворотів), вони підтверджують основну властивість писемної мови – можливість попереднього обдумування думки, відбору мовних засобів зв'язку для комунікації тощо.

Таким чином, аналізуючи політичні тексти, можна виявити як їх загальні, так і специфічні параметри. При цьому деякі загальні параметри мають своєрідне співвідношення або функціонування в кожному з видів спілкування. Загальним для всіх видів є моделювання семантичного варіювання, проте переважні моделі актуалізації сенсів у кожному виді тексту різні. Визначальною особливістю політичних текстів є їх функціональна забарвленість, тобто використання у процесі політичної діяльності, а в даному випадку на міжнародному рівні. Тут текст відіграє синтезуючу роль і інформації, і директивного характеру, і особливо характеризується контекстним забарвленням. Обираючи класифікаційну модель до текстів установчих документів міжнародних організацій, очевидним є їх приналежність до політичних текстів юридичного чи нормативного забарвлення.

Список використаних джерел та літератури

1. Кухаренко В. А. Інтерпретація тексту. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 272 с.
2. Олійник О. Б. Риторика / Олійник О. Б. – Київ: Кондор, 2009. – 170 с.
3. Поперечна О. А. Проблема тексту і текстових категорій у сучасній лінгвістиці // Лінгвістичні студії : Зб. наук. пр. – Випуск 14 / укл. А. Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – С. 226–230.

Зоряна Макогін

к.е.н. доцент

Львівський національний університету

імені Івана Франка

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ПОНЯТТЯ “ПАСТКИ СЕРЕДНЬОГО ДОХОДУ” ТА ПРИЧИН ЇЇ ВИНИКНЕННЯ

Протягом останніх десяти років в зарубіжних виданнях активно обговорюється таке поняття як “пастка середнього рівня доходу” (англ. Middle-income trap), яке “приписують” країнам, що швидкими темпами досягли середнього рівня доходу, але по рівнях розвитку не змогли наздогнати високорозвинені країни. На даний момент ця проблематика активно обговорюється на зарубіжних економічних форумах, різноманітних конференціях та симпозіумах, адже практичні шляхи виходу із неї ще – не відомі, тому ця проблематика набуває особливої актуальності за сучасних умов.

Феномен “пастки середнього доходу” у вітчизняній літературі почав обговорюватися нещодавно. Його фрагментарно описано у праці П.С. Єщенка [1], де автор зазначене явище називає “пастка інерційної моделі розвитку”, натомість І. Озтюрк [2] описує цей феномен під назвою “пастка середнього статку”. Т. Бурлай, у свою чергу, дане поняття ототожнює із “пасткою неконвергентності” [3] у визначення якого закладає нездатність країни генерувати високі темпи зростання економіки у т. ч. через штучні обмежувачі зростання (рис. 1).

На думку автора, поєднання “пастки бідності” із “пасткою неконвергентності” формує новий термін під назвою “пастка дивергентності”, яка полягає у розбіжності економічного розвитку

певної країни із країнами, які більш швидко розвиваються. Як влучно зазначає Т. Бурлай, першим кроком для потрапляння країни у “пастку дивергентності” є потрапляння спершу в “пастку бідності”, а згодом у “пастку неконвергентності”, що означає для країни бути нездатною забезпечувати конвергенцію або у цьому контексті бути наближеною до економічного зростання більш високорозвинених країн.

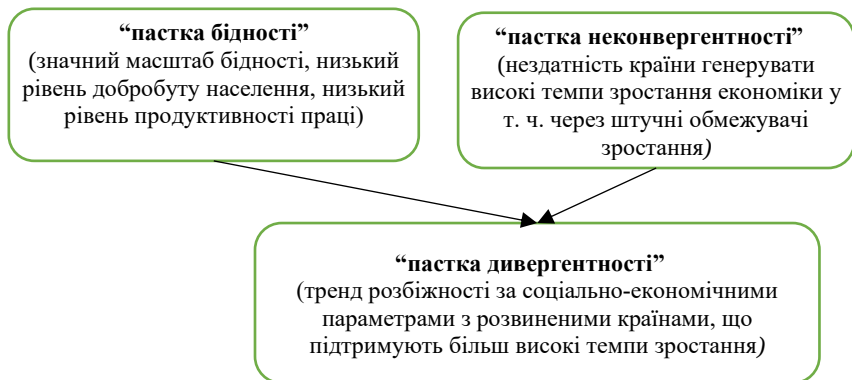


Рис. 1. Формування пастки дивергентності на основі пасток бідності та неконвергентності. Джерело: [3, с. 99]

Варто зазначити, що у зарубіжній літературі концепція “пастки середнього доходу” вперше почала застосовуватися економістами І. Джіль та Г. Харасом у 2007 р., при дослідженні економічного розвитку країн Східної Азії та Латинської Америки. Автори дослідили, що стрімке зростання цих країн із низьких до середніх рівнів доходів забезпечувалося дешевою робочою силою, “наздоганяючим” технологічним зростанням та перерозподілом праці та капіталу із секторів із низькою продуктивністю (традиційного сільського господарства) до експортоорієнтовного, високопродуктивного виробництва. Проте, коли зменшується кількість населення, зайнятого в сільському господарстві та спостерігається зростання заробітної плати, то фактори, які колись забезпечували швидке економічне зростання втрачають силу і країна потрапляє у “пастку середнього доходу”. У “пастці” країна уже не здатна конкурувати ні з державами із низькою заробітною платою, які домінують у зрілих галузях, ні з країнами, які лідирують у інноваційній, високотехнологічній сфері промисловості [5].

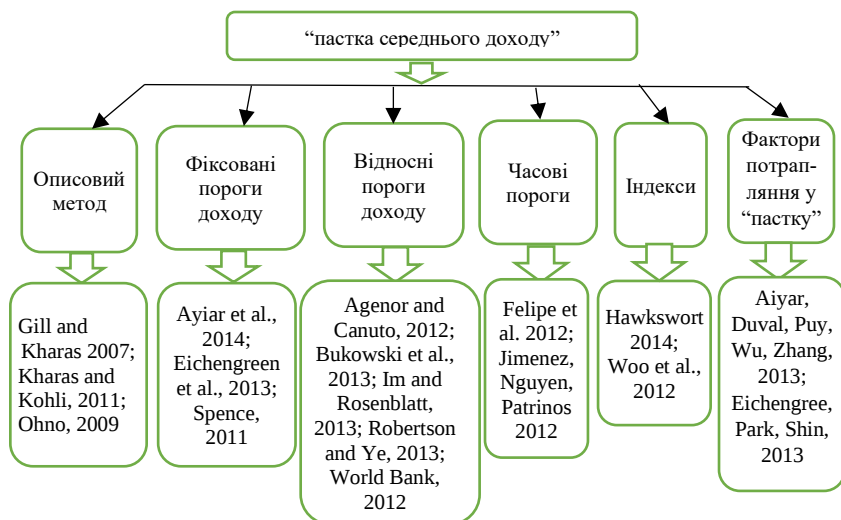


Рис. 2. Визначення поняття “пастка середнього доходу”. Уточнено та доповнено автором за: [6, с. 17]

Згідно із дослідженнями К. Пручніка та Дж. Зовчака [6], визначення поняття “пастка середнього доходу” можна поділити на п’ять груп (рис. 2). Нами запропонована також шоста група – це автори, які досліджували фактори потрапляння країни у “пастку”, адже це питання потребує ґрунтовного дослідження, з метою уникнення подібного сценарію розвитку подій.

У першій групі подані науковці, які лише описово тлумачать визначення “пастки середнього доходу” (англ. Middle-income trap (MIT)). Автори другої групи емпірично доводять існування певного порогового значення доходу, досягнувши якого, можна стверджувати, що країна “потрапила” у “пастку середнього доходу”. Концепція досліджень третьої групи авторів, які досліджували визначення MIT, ґрунтувалася на використанні відносних порогів доходу, а США трактувалися як економіка-орієнтир. Автори четвертої групи досліджували проміжок часу на протязі якого певна країна перебувала чи ще перебуває у “пастці”. У п’ятій групі представлені науковці, які досліджували різноманітні індекси та багато інших показників, таких як: ВВП на душу населення, розвиток інфраструктури, розвиток фінансових ринків або навіть викиди CO₂, на основі яких автори робили висновки, чи потрапила країна до “пастки середнього доходу”.

Запропонована нами група авторів аналізує фактори потрапляння країни у “пастку” та можливі шляхи виходу з неї.

Зокрема, для пояснення феномену “пастки середнього доходу” були висунуті різноманітні версії. Більшість науковців схильні вважати, що серед причин потрапляння країни в “пастку” можна виокремити: повернення до традиційних засобів виробництва, “виснаження” дешевої робочої сили, недостатній рівень розвитку людського капіталу, недостатній захист об’єктів інтелектуальної власності, неналежна мотивація талановитих людей, відсутність доступу до інфраструктури та недостатньо розвинений фінансовий сектор.

Список використаних джерел та літератури

1. Єщенко П. С. Як Україні вирватися з пастки інерційної моделі розвитку // Економіка: теорія та практика. 2013. № 2. С. 33-38.
2. Озтюрк І. Пастка середнього статку в економіці динамічних ринків. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
3. Бурлай Т. Ризики формування пастки дивергентності в процесі євроінтеграції України // Економічна теорія. 2018. № 3. С. 99–119
4. Gill I., Kharas H. Successful growth in middle income countries: will East Asia show the way again? // Working Paper. 2017. № 121. P. 141-149.
5. Eichengreen B., Park D., Shin K. Growth slowdowns redux: new evidence on the middle-income trap // National bureau of economic research. URL: <http://www.nber.org/papers/w18673>.
6. Pruchnik K., Zowczak J. How Not to Get Stuck in the Middle Lessons for the Commonwealth of Independent States from Central and Eastern Europe // Center for Social and Economic Research (CASE Working Papers). Warsaw. 2017. № 6 (130). P. 1-29.

*Олексій Мороз
кандидат політ.наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

УКРАЇНА ТА ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОСОВА В ІНСТИТУЦІЯХ ООН

Кордони держав, що існують сьогодні, визначилися у різний час, у різні історичні періоди та у різний спосіб, як у результаті переговорів, так і у підсумку воєн. Статут Організації Об'єднаних Націй не містить положень про непорушність кордонів, але відкидає насильство та війну як спосіб їх зміни. До числа країн – засновників ООН у 1945 р. увійшла 51 держава, а сьогодні ця організація об'єднує 193 країни, у тому числі десятки держав, що стали суверенними у десятиліття після Другої світової війни, а також після розпаду СРСР та цілого комуністичного блоку у Європі.

ООН не є інституцією, яка наділена формальними повноваженнями визначати набуття державою статусу суверенного суб'єкта міжнародних правовідносин. Її статут окреслює порядок прийняття у члени ООН, проте не містить положень щодо тієї чи іншої процедури визнання нової держави як умову членства в організації [1]. Окрім того, вступ держави до міжнародної організації не означає автоматичного визнання її усіма державами – членами цієї організації; водночас, відмова у прийнятті до міжнародної організації не означає відмову у визнанні держави [1]. Проте, роль ООН як найпрестижнішого міжнародного форуму, а також впливового посередника у врегулюванні конфліктів робить її одним з важливих майданчиків боротьби за чи проти визнання незалежності тих чи інших нових державних утворень.

Проблема міжнародно-правового статусу Косова постала перед світовим співтовариством як частина суперечливого політичного спадку колишньої СФРЮ. За правління комуністичного лідера Югославії Й. Броз-Тіто, Косово мало у складі південно-балканської федерації статус автономії (Соціалістичний автономний краї Косово). У 1990-х роках, після розпаду «великої» Югославії підпільна «Армія визволення Косова» почала збройну боротьбу за відокремлення краю від союзної держави Сербії та Чорногорії, що з початку 1998 р.

переросла фактично у війну з урядом. Брутальні репресії з боку Белграду, а також і акти насильства повстанців проти цивільного населення зробили ситуацію у Косово предметом міжнародної уваги та змагань суперечливих інтересів держав.

Резолюція Ради Безпеки ООН, ухвалена у вересні 1998 р., закликала Белград припинити вогонь у Косово. Різке загострення конфлікту спонукало НАТО розпочати 24 березня 1999 р. військову операцію проти Югославії («Союзна сила»), спрямовану на примушення сербського керівництва до переговорів. У червні 1999 р. югославські сили вивели з території Косово і Метохії. Резолюція РБ ООН № 1244 від 10 червня 1999 р. передбачала збереження суверенітету Югославії над Косово, проте край переходив під безпосереднє управління Місії ООН у Косові та міжнародних сил з підтримання миру у Косові (KFOR). Отже, на критичному етапі конфлікту вирішальне значення для його перебігу мало самостійне військове втручання НАТО, що залишало ООН реалізацію рішень, щодо яких вдалося знайти консенсус постійних членів її Ради Безпеки.

Рішуче прагнення албанської більшості Косова до відокремлення від Сербії знайшло підтримку США та їхніх головних союзників. 17 лютого 2008 р. Асамблея (законодавчі збори) Косова голосами усіх албанських депутатів (представники сербської меншини не голосували) проголосили державну незалежність краю. Незабаром незалежність Косова визнали Сполучені Штати та значна більшість країн – членів НАТО, у тому числі усі найвпливовіші учасники альянсу. Станом на листопад 2022 р. незалежність Косова визнають 26 з 30 країн НАТО, а також Швеція та Фінляндія, що найближчим часом мають приєднатися до організації; 22 з 27 держав членів ЄС, Японія, Республіка Корея, Сінгапур, Австралія, Нова Зеландія та ін. Усього станом на вересень 2020 р. нову державу формально визнавали 97 зі 193 країн – членів ООН, при тому що деякі держави, які раніше визнали суверенітет Косова, відкликали своє визнання.

У цілому, ставлення до незалежності Косова виразно розколює міжнародну спільноту. Воно є єдиною у світі частково визнаною державою, що має широке визнання та підтримку більшості країн НАТО та Європи. Можна виокремити два головні вектори розмежування позицій щодо Косова, які виявляють себе, зокрема, і в ООН. Перший з них – протиріччя між розвиненими демократичними країнами та КНР і РФ. Інший зумовлює актуальність для тих чи інших

держав проблеми сепаратизму на їхніх територіях, що впливає й на позицію їхньої дипломатії щодо питання Косова. Передусім, саме це стало причиною невизнання незалежності Косова з боку Іспанії, Греції, Кіпру, які є членами НАТО.

ООН відіграє роль одного з просторів протиборства різних підходів до питання Косова. Розкол між позиціями постійних членів Ради Безпеки фактично одразу блокував можливість ухвалення нею визначальних рішень, натомість залишаючи косовську проблему темою дискусій на Генеральній Асамблеї. За ініціативою Сербії, у жовтні 2008 р. ГА ООН звернулася до Міжнародного Суду ООН у Гаазі із запитом щодо правової оцінки декларації про незалежність Косова [2]. Вердикт суду, ухвалений 22 липня 2010 р., мав консультативний характер; у ньому Суд констатував, що з практики діяльності РБ ООН заборон на проголошення незалежності не випливає і що загальне міжнародне право такої заборони не містить [3].

Численні тяжкі злочини, серед яких вбивства та торгівля людськими органами, зафіксовані, зокрема, у ході розслідування, яким керувала Карла дель Понте, колишня прокурорка Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії, а також у документі, відомому як «звіт Марті» (очільник спеціальної комісії Ради Європи), і причетність до них деяких лідерів «Армії визволення Косова» спонукали ООН здійснити заходи зі здійснення у краї правосуддя за міжнародною участю. За рішенням РБ ООН, з квітня 2009 р. Місія ЄС з верховенства права почала призначати у Косові власних прокурорів та суддів[4]. Із серпня 2015 р. під егідою ООН та за участі парламенту Косова почали діяти Спеціалізована судова палата Косова та Спеціалізована прокуратура Косова, розташовані у Гаазі. Звинувачення у злочинах проти людства та низці інших були висунуті, зокрема, колишньому президенту Косова Хашиму Тачі, заарештованому у листопаді 2020 р. [5].

Ситуація з визнанням незалежності Косова поставила українську дипломатію перед дилемою – виявити, на тлі зусиль країни з європейської та євроатлантичної інтеграції, солідарність з основними західними партнерами, або ж продемонструвати твердість у захисті принципу непорушності існуючих міждержавних кордонів. Раніше, український уряд заявляв про готовність визнати суверенітет Косова, якщо відповідне рішення ухвалить РБ ООН [6]. Перша реакція Києва на проголошення незалежності Косова була ухильною; президент В.Ющенко, зокрема, заявив, що Україна визначить свою позицію після

консультацій зі своїми стратегічними партнерами (у тому числі РФ), і підкреслив, що формула та модель врегулювання статусу Косова не може бути прецедентом [7]. У жовтні 2008 р. українська делегація утрималася під час голосування у Генеральній Асамблеї щодо згаданого вище запиту до Міжнародного Суду ООН. Зрештою, Україна відмовилася від визнання незалежності Косова, керуючись засадами послідовного легітимізму у ставленні до існуючих міждержавних кордонів. Офіційний Київ наголошує, що вирішення питання про визнання незалежності Косова залежить передусім від результату діалогу між Сербією та Косовим [8]. Водночас, наша держава до 2022 року брала участь у миротворчих зусиллях щодо Косова, які здійснювалися під егідою ООН, зокрема, у діяльності KFOR.

Отже, щодо проблеми статусу Косова українська дипломатія в ООН дотримується легітимістської позиції, обстоює принцип непорушності існуючих державних кордонів, неухильного дотримання духу та букви міжнародно-правових норм, неприпустимості подвійних стандартів у міжнародних справах. Такий підхід відповідає державним інтересам нашої країни, що багато років змушена протидіяти інспірованому Москвою сепаратизму та територіальним претензіям з боку РФ. Водночас, він зумовлює відмінність української позиції щодо Косова від позиції більшості дружніх нашої державі країн Заходу, які визнали необхідним розглядати ситуацію з Косово як виняткову. Сьогодні в Україні лунають заклики визнати незалежність Косова, враховуючи, зокрема, підтримку Приштиною України у війні з Росією. Важливо, проте, зазначити, що послідовна позиція української дипломатії сприяє збереженню конструктивних елементів у взаємодії з Сербією, яка традиційно тяжіє до Росії, позитивно впливає на міжнародну комунікацію з дружніми Україні державами, що займають аналогічну позицію у косовському питанні, зміцнює репутацію України як країни, яка демонструє у своїй діяльності на міжнародній арені прозорість та послідовність.

Список використаних джерел та літератури

1. Іщенко В. В. Невизнані та частково визнані держави в сучасному міжнародному праві // Вісник НГУУ «КП». Політологія. соціологія. Право. Вип. 3/4 (31-32). 2016. С. 212. /209–215/

2. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Advisory_opinion_on_Kosovo%27s_declaration_of_independence#United_Nations_request (дата звернення: 4. 11. 2022 р.)
3. Єфремова К., Маринів І. Визнання держави у сучасному міжнародному праві // Право та інноваційне суспільство. №2 (15). 2020. С. 20. /18–22/
4. Базов О.В. Питання правового статусу спеціалізованого суду по Косову // Часопис Київського університету права. 2020/2. С. 435. /433–440/
5. Президента Косова взяли під варту у Гаазі. URL: <https://web.archive.org/web/20210125185638/https://www.radiosvoboda.org/a/news-kosovo-prezydenta-vzyaly-pid-vartu/30933038.html> (дата звернення: 12. 11. 2020 р.)
6. Україна готова підтримати суверенний статус Косова, якщо буде відповідна резолюція РБ ООН. 03.07.07 р. URL: <https://www.unian.ua/world/52285-ukrajina-gotova-pidtrimati-suverenniy-status-kosova-yakscho-bude-rezolyutsiya-rb-onn.html> (дата звернення: 4.11. 2022 р.)
7. <https://ua.korrespondent.net/ukraine/380385-ukraine-viznachitsia...> (дата звернення: 21.11.2022 р.)
8. В МЗС України пояснили позицію щодо Косова. 20. 09. 20 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/09/26/7114728/> (дата звернення: 01. 12. 2022 р.)

*Микита Никончук
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЕВФЕМІЗАЦІЯ І ПІДМІНА ПОНЯТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ В НАЦИСТСЬКІЙ НІМЕЧЧИНІ ТА ПУТІНСЬКІЙ РФ

Позаяк мова є одним із елементів інтерпретації світу можна припустити, що на людину та суспільство можна вплинути через мову, конструюючи відповідні образи та формуючи бажані світогляди. Мовна політика авторитарних і тоталітарних держав яскраво це

засвідчує, породжуючи нові мовні ігри та впливаючи на маси. Свідоме викривлення мови зумовлює поступову уніфікацію мислення людей, маніпулюючи масами та знищуючи індивідуальність. Саме таку мету ставили перед собою НСДАП і вище політичне керівництво РФ.

В інструментарії пропаганди цих двох режимів важливе місце посідають різні мовні засоби задля впливу на суспільство. Одними з таких інструментів є евфемізація та підміна понять, котрими влада намагається пом'якшити наслідки негативних подій і явищ, сконструювати образ ворога, дегуманізувати його, або змістити фокус уваги. Ідеологічно-пропагандистська машина як нацистської Німеччини, так і РФ, рідко називає речі своїми іменами і, зважаючи на повністю підконтрольні владі системи ЗМІ, що виключає наявність антивладних поглядів, влада має прямі важелі впливу на суспільство через мову. Беручи до уваги вищевикладане, виникає потреба ґрунтовно дослідити це явище, а також виявити можливі паралелі.

Так, обидва режими ще до найгарячішої фази конфліктів у своїй пропаганді активно застосовують евфемізацію та підміну понять. Німеччина стверджувала, що провела *Anschluß* Австрії («приєднання», яке у дійсності було анексією), а Росія розпочала т. зв. Спеціальну воєнну операцію (СВО, котра у дійсності була війною).

Застосування прийому підміни понять у сучасній РФ можна відстежити щонайменше до початку 2000-х – зокрема до російсько-українського конфлікту щодо о. Тузла. У 2003 році «Комсомольская правда» публікує статтю із красномовним заголовком – «Россия прирастет косою Тузла». Цей заголовок підмінює одночасно два поняття. Термін «приростання» – пасивний, не передбачає активної дії, завдяки йому Росія у публічному дискурсі не виступає активним актором, розмиваючи фокус читача. Термін ж «коса» щодо Тузли також хибний. Острів і справді був косою, але через шторм в 1925 р. став островом. Нацисти також підмінювали поняття, анексуючи території. Так, у контексті аншлюсу писали, що Австрія «приєдналася», а не Німеччина її приєднала, і що «Австрія повернулася додому в Райх»⁶. Завдяки такому слововжитку фокус, вочевидь, зміщується до певного волевиявлення Австрії.

⁶ Österreichische Alpine, Volks- und Gebirgs-Trachten-Zeitung, 1. April 1938 : website URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=vgt&datum=19380401> (accessed 08.09.2022)

Відтак, ведучи лінію шовінізму, нацисти «евакуювали» або «переселяли» євреїв, а росіяни «примусово переміщували» (чит. депортували) мільйони українців, або «біженців». Так, євреї опинилися в «концентраційних таборах» (у дійсності таборах смерті), а українці в «евакуаційних таборах».

Слід також зазначити, що такі слова як «єврей» і «українець» сприймалися далеко не нейтрально у відповідних режимах. Так, через вплив пропаганди семантика цих слів змінилася, і вони набули негативних конотацій. Якщо у Німеччині це сталося приблизно після приходу нацистів до влади, то в розрізі українсько-російсько відносин такі конотації почали закладатися ще задовго до 2014 року. Так, ще у фільмі «Брат-2» Балабанова (2000 р.) конструється образ українця як ворога. Герої фільму активно застосовують поняття «хохол», а в одній зі сцен, герой-росіянин реагує на фразу героя-українця «москаль мені не земляк» фразою «бендеровець?». Термін «українець» практично витіснився на користь згаданих термінів, або вживається з очевидними негативними конотаціями.

Якщо поглянути на головні заявлені цілі, що їх режими ставили перед собою, також можна простежити паралелі. Так «остаточне розв'язання єврейського питання», або «умиротворення», (нім. *Befriedungsaktion*) є такими самими підміненими поняттями, як і російське прагнення «демілітаризувати» та «денацифікувати» Україну. Нацисти у цьому вимірі також використовували неологізм «*entjuden*» (деєвреїзувати).

Втім, у загальній лексиці нацистського режиму неологізми посідають не таке суттєве місце. Мовна політика НСДАП радше змінювала цінність слів, їхню вагу, частоту застосування. Це саме можемо прослідкувати й у мовній політиці РФ.

Слід також зазначити, що підмінювалися і географічно-історичні поняття. Так, у нацистській лексиці слово «Європа» набуло нових значень. Дуче і фюрер створювали «Нову Європу», вільну від євреїв і більшовизму. Якщо раніше Європа була сформована під впливом Афін, Риму і Єрусалиму, то в гітлерівській період в Німеччині в поняття Європа вкладали радше арійське (або тевтонське), прагерманське і північне коріння. Схоже можемо прослідкувати і в риториці Росії з поняттям «Русь». В публічному дискурсі РФ це поняття перестало бути нейтральним і в пересічного росіянина радше асоціюватиметься з міццю Москви, байдуже, що в часи Русі Москви не існувало. Так,

присвоєння Русі Росією і апелювання до цього в історіографії (що тягнеться ще з радянських часів) є виявом імперіалізму, як і гітлерівське зміна коріння Європи. Схожими також є наративи щодо об'єднання всіх слов'ян і об'єднання всіх арійців.

Схоже нацисти і росіяни підмінюють поняття й у випадку поразок. Після поразки під Сталінградом, німців, що брали участь в операції, описували як героїв, що билися до останнього, даючи Німеччині час перегрупуватися і зібрати ресурси для майбутньої протидії російським наступам⁷. У такому ж ключі в російському дискурсі описували поразку на Ізюмському напрямку і відхід з Херсону. Vesti.ru, наприклад, у одному з заголовків пише, що «Советник премьера ДНР сообщил о подвиге бойцов СОБРа в Балаклее». А відхід з Херсону аналогічно описували «перегруванням» для майбутньої протидії українським силам на інших напрямках.

В. Клемперер, єврей і професор романської філології, після війни видав працю «Language of the Third Reich – LTI: Lingua Tertii Imperii», у якій виклав свої особисті записи та думки щодо того, як змінювалася німецька мова після приходу до влади нацистського режиму. Тут він серед іншого зазначає, що нацистська пропаганда говорила, буцімто війну «нав'язали» миролюбивому фюреру. Російська сторона також послуговується такими наративами, мовляв, «колективний захід» нав'язав війну Путіну (хоч, і вочевидь, в російській риторичі слово «війна» не вживається).

Так, на офіційному рівні Росія використовує поняття «українська криза», «ситуація в Україні» тощо, деперсоналізуючи конфлікт таким чином і відв'язуючи свою причетність до нього. Нині Росія лише підтримує таку риторику в іноземних ЗМІ, адже це має суттєвий вплив на аудиторію. Цей чинник вимагає протидії з українського боку. Задля підвищення ефективності надання Україні фінансової і військової допомоги іноземні ЗМІ мають використовувати поняття «російсько-українська війна», відмовлятися від слова «криза» тощо. Робота над цим, а також боротьба з нав'язаними Росією підміненими поняттями і впливом російської історіографії на європейську, може стати перспективним напрямком діяльності українських дипломатичних представництв за кордоном.

⁷ German propaganda archive : web-site URL: <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/stalingrad1.htm> (accessed 08.09.2022)

Список використаних джерел та літератури

1. German propaganda archive: web-site URL: <https://research.calvin.edu/german-propaganda-archive/stalingrad1.htm> (accessed 08.09.2022)
2. Österreichische Alpine, Volks- und Gebirgs-Trachten-Zeitung, 1. April 1938 : web-site URL: <https://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=vgt&datum=19380401> (accessed 08.09.2022)

*Галина Паламарчук
аспірантка*

*Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМАТИЧНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ РАНЬОГО ПОПЕРЕДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ОБСЄ

В основі безпекової діяльності ОБСЄ лежать різноманітні механізми від раннього попередження, запобігання конфліктам, кризового менеджменту до постконфліктної відбудови. Намагання запобігти конфлікту, ще до моменту настання збройного протистояння завжди були пріоритетними у роботі ОБСЄ. Саме застосування механізму раннього попередження є одним із основних напрямів діяльності організації із запобігання міжнародних конфліктів. Раннє попередження конфліктів це процес, що охоплює три етапи: раннє попередження, раннє політичне та раннє оперативне реагування на конфлікти. В основі швидкого, та ефективного політичного, а згодом і оперативного реагування лежить своєчасний збір, аналіз та поширення інформації. За ідеальних умов, тобто наявності політичної волі та ефективного інструментарію із попередження конфліктів застосування механізму раннього попередження може запобігти виникненню збройного протистояння.

В сучасній науковій літературі домінують два визначення поняття «раннє попередження». Для прикладу Лунд визначає його, як засіб превентивної дипломатії, що включає в себе заходи із запобігання чи стримування конфліктів. В основі превентивної дипломатії, на його думку, лежить аргумент, що вирішення проблем ще до їх виникнення є

значно кращим ніж реакція на них, коли вони зросли до менш керованого масштабу. На його думку превентивна дипломатія повинна застосовуватись на ранніх етапах виникнення конфлікту для запобігання його переходу у більш гостру фазу. Саме тому, ключовим критерієм, що характеризує превентивну дипломатію у цьому визначенні є інтенсивність конфлікту. В такому випадку раннє попередження спрямоване не на запобігання насильства як такого, а на попередження виключно жорстокого застосування сили.

Інший підхід полягає у визначенні раннього попередження, як інструменту публічної дипломатії, що має на меті раннє виявлення подій чи ситуацій, що можуть призвести до спалаху насильства. На відмінну від попереднього підходу, в цьому випадку інструменти раннього попередження спрямовані на уникнення будь яких форм конфліктних протистоянь [1].

Механізм раннього попередження, який застосовує в своїй діяльності ОБСЄ – це політичний та оперативний механізм, що полягає у:

- систематичному зборі та аналізі інформації у потенційно кризових регіонах;
- організації та оцінці даних з погляду глобального та регіонального досвіду, для прикладу використовуючи певні індикатори;
- розробці рекомендацій для раннього втручання шляхом дослідження сценаріїв дії, які можуть лежати в основі прийняття рішень відповідальних акторів та інституцій, а також підготовка таких акторів до дій.

Систематичний збір інформації щодо раннього попередження в рамках механізму раннього попередження ОБСЄ забезпечується Центром із запобігання конфліктам у Відні. На основі зібраної інформації центр направляє рекомендації щодо практичної імплементації механізмів раннього попередження у політичному процесі прийняття рішень в рамках Секретаріату ОБСЄ. Відповідно до Рішення Ради Міністрів ОБСЄ № 3/11 щодо Елементів конфліктного циклу місії та координатори на місцях, а також Верховний комісар у справах національних меншин та Бюро демократичних інститутів та прав людини отримали можливість ділитися власними аналізами безпекової ситуації із відповідними робочими підрозділами Секретаріату, що значно розширило та покращило аналітичні можливості ОБСЄ із раннього попередження конфліктів. Завдяки

вищезгаданому рішенню розширилися і повноваження Генерального Секретаря, який отримав мандат застосовувати механізм раннього попередження держав-учасниць, шляхом інформування Постійної ради, щодо напруги чи конфліктів які виникають на території ОБСЄ, та шляхом надання, після обговорення із державами-учасницями, рекомендацій щодо можливої своєчасної та ефективної відповіді на зростання напруги, а також сприяти, спільно із іншими виконавчими структурами ОБСЄ, консолідації інструментів раннього попередження [2;3]. Таким чином комплексне та багаторівневе розуміння причин виникнення конфлікту, а також наявність інструментарію та специфічного мандату для органів організації дає можливість ОБСЄ розробляти більш ефективні стратегії оперативної дії із запобігання ескалації конфліктів.

В теорії вищеописані механізми раннього запобігання конфліктам ОБСЄ є досить вичерпними, проте на практиці «раннє попередження» не завжди призводить до превентивних політичних дій або ж практичного впровадження превентивних механізмів. Не завжди сигнали раннього попередження дають поштовх чітким політичним заявам чи фактичним застосуванням процедур. Причиною цього можуть стати дві наступні парадигмальні проблеми:

1) нездатність ефективно перенести «раннє попередження» на рівень політичного діалогу держав-учасниць, що є основною передумовою для досягнення консенсусу щодо впровадження механізмів реагування на загрозу;

2) відсутність політичної волі та консенсусу між зацікавленими сторонами та державами-учасницями щодо визнання або використання ОБСЄ як інструменту запобігання конфліктам, виключно тому, що превентивні механізми за необхідності буде спрямована на них самих.

Якщо раннє попередження залишається в інформаційній фазі і не переходить у фазу конструктивного політичного діалогу, перехід до оперативного впровадження даних механізмів унеможлиблюється. Хоча ефективне запобігання конфліктам повинне базуватись на стабільних, кризостійких каналах комунікації, вичерпному інформаційному забезпеченні діалозі та зміцненні довіри, проте раннє попередження перетворюватиметься в ранню реакцію та дію виключно тоді, якщо інформація, сигнали із застереження та політичні рекомендації виконавчих органів ОБСЄ входитимуть в інституціолізований дискурс держав-учасниць організації, а брак

політичної волі держав учасниць призводить до неможливості раннього оперативного застосування інструментів що можуть запобігти виникненню конфліктів.

Список використаних джерел та літератури

1. Walraven K. Conflict Prevention and Early Warning in the Political Practice of International Organizations / Walraven., 1996. – 88 p.
2. Schernbeck N. Between strategic re-orientation and operational fixes: Current challenges and opportunities in strengthening early warning and early action as part of OSCE Crisis and Conflict Prevention / Schernbeck // OSCE-Yearbook 2016 / Schernbeck., 2017. – P. 135–148.
3. Decision No. 3/11 on elements of the conflict cycle, related to enhancing the OSCE's capabilities in early warning, early action, dialogue facilitation and mediation support, and post-conflict rehabilitation [Electronic resource] // OSCE Ministerial Council. – 2011. – Available at: <https://www.osce.org/ministerial-councils/86621>.

*Ірина Паніна
кандидат іст. наук,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса*

РЕАКЦІЯ ЯПОНІЇ НА ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ В УКРАЇНУ

1 грудня 2022 року компанія «Джіюкокумінша» оголосила десятку слів 2022 року, які були найбільш вживаними в японському суспільстві протягом останніх дванадцяти місяців. Одним з таких трендових слів стала назва української столиці: «Київ» опинився в одному переліку з такими категоріями, як «падіння снігу», «державний похорон», «Мураками-сама» тощо [6]. Зовсім не випадково «Київ» став словом-символом для Японії. Ця територіально віддалена від України держава була однією з перших на азійському континенті, яка не лише засудила російську агресію 2014 та 2022 років, а й приєдналася до санкційної політики.

Метою повідомлення є окреслити, яким чином повномасштабна агресія Російської Федерації вплинула на україно-японські відносини і безпекову політику Японії.

Напередодні повномасштабного російського вторгнення почало змінюватися сприйняття ситуації в Україні японською громадськістю. З'явилася низка публікацій у наукових журналах і ЗМІ, в яких більш об'єктивно висвітлювалася російська агресія, Посольство України в Японії стало більше проводити заходи й активніше популяризувати Україну в Азії. 27 січня 2022 року під час Другого міжнародного форуму «Україна і Японія в регіональному та глобальному контексті» посол Японії в Україні Кунінорі Мацуда наголосив: «Наше безпекове середовище цілісне, неподільне і взаємопов'язане» [1]. Посол України в Японії Сергій Корсунський зазначив, що ситуація навколо України викликає в Японії інтерес, і держава виробляє свою політику щодо ситуації на українському кордоні, адже є розуміння взаємозв'язку подій в Україні та майбутньої безпекової ситуації в Азії [1].

Усвідомлюючи масштаб загрози з боку РФ, Японія послідовно підтримує територіальну цілісність України, що підтверджується її голосуванням «за» всі відповідні резолюції Генеральної Асамблеї ООН, рішення самітів G7 і G20. У період з 2014 по жовтень 2022 року Японія надала Україні офіційну допомогу розвитку на суму 1,87 млрд дол. США [7]. Вона вже поставила дрони, бронежилети, сталеві каски, зимовий одяг, намети, фотоапарати, біноклі, освітлювальні засоби, гігієнічні та продуктові набори, медичні товари, цивільні автомобілі тощо [7]. У прес релізі МЗС Японії від 22 листопада 2022 року зазначено, що уряд Японії ухвалив рішення про надання екстреної грантової допомоги у розмірі близько 2,57 млн дол. США для підготовки енергетичного сектору України до зими [8].

Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Кунінорі Мацуда запевняє у готовності держави надалі дотримуватись активної позиції на підтримку України на міжнародній арені та здійснювати вплив на Росію [5]. 8 грудня 2022 року Японія заявила про свій намір долучитися до повоєнної відбудови України під час зустрічі директора Офісу підтримки реформ Міністерства розвитку громад та територій України з представниками Японського агентства міжнародного співробітництва Хідекі Мацунага та Осаму Хатторі [3]. Японська сторона проведе оцінку збитків і потреб на відновлення у сфері

житлово-комунального комплексу, надішле партію генераторів і техніку для розмінування територій.

Реакція Японії на російську агресію не обмежується масштабною фінансовою підтримкою та гуманітарною допомогою. Уряд Японії продовжить надавати підтримку Україні у співпраці з міжнародним співтовариством, зокрема з країнами G7 [8], проте держава не буде передавати озброєння, оскільки це суперечить її оборонній стратегії.

Японія зараз переживає процес трансформації своєї безпекової та регіональної політики. Вона зробила «ставку» на активну співпрацю з країнами Заходу, одразу засудивши дії агресора, як і всі демократичні країни світу, та приєдналася до санкційної політики, як і в 2014 році. Основний акцент Японія робить на обмеженні фінансових можливостей РФ. Відповідно, уряд вибудовує свою стратегію таким чином, щоб робити наступне:

- запобігати фінансуванню РФ з боку провідних міжнародних фінансових інституцій;
- обмежити операції з Центробанком Росії;
- заморозити активи російських банків та їх дочірніх компаній на території Японії, активи осіб, пов'язаних з російським урядом, В. Путіним і олігархами;
- сприяти ізоляції Росії від міжнародної фінансової системи та світової економіки, в т.ч. відключення її від SWIFT;
- заборонити випуск або транзакції нових російських боргових зобов'язань і нові інвестиції в економіку агресора;
- зменшити залежність від російських енергоносіїв;
- заборонити експорт певних видів техніки, в т.ч. автомобілів, дорогоцінних металів, деревини та предметів розкоші;
- запровадити санкції на постачання до Росії напівпровідників, обладнання для нафтодобувної галузі та товарів подвійного призначення;
- реагувати на ухилення агресора від санкцій [7].

Японія вже ввела санкції, що включають блокування системи SWIFT для російських банків, обмеження по експорту й імпорту [11]. У жовтні 2022 року були введені персональні санкції проти фізичних осіб [14]. Японія також запровадила санкції проти Білорусі, які включають замороження активів чотирьох білоруських банків, їх дочірніх компаній в Японії, активів фізичних та юридичних осіб, пов'язаних із Білоруссю включно із президентом, призупинення видачі

віз окремим категоріям білоруських громадян, заборону експорту низки товарів [9].

Наступним кроком Японії є посилення співпраці з США і ЄС у сфері безпеки й оборони. Під час саміту G7 в березні 2022 року прем'єр-міністр Японії Фуміо Кісіда заявив, що вторгнення в Україну похитнуло основи сучасного міжнародного порядку [13]. Він наголосив на тому, що для безпеки зони АСЕАН вкрай необхідно посилювати кооперацію між Японією, ЄС і НАТО. На думку прем'єр-міністра, український сценарій може реалізуватися в Східній Азії [13]. Важливою віхою у розвитку співпраці Північноатлантичного альянсу з країнами АСЕАН став Мадридський саміт в червні 2022 року. Фуміо Кісіда разом зі своїми колегами з Південної Кореї, Австралії, Нової Зеландії взяв участь у саміті, що означало перегляд стратегії Альянсу відносно цього регіону. Центральною ідеєю саміту, безперечно, була підтримка України й трансформація стратегії НАТО, адже більш чітко тепер помітні безпекові виклики і з боку КНР. На саміті прозвучала думка про неподільність європейської та індо-тихоокеанської безпеки [12].

Серед розвинених країн світу Японія перебуває у найскладнішій ситуації в контексті гарантування власної безпеки. Зі сходу вона має недружніх сусідів: КНР, яка претендує на глобальне лідерство, має традиційно складні відносини з Японією та суперечку за острови Дяюйдао (Сенкаку); КНДР, що лякає свого сусіда запусками балістичних ракет; агресора Росію, яка несе ядерну загрозу й не визнає приналежність Північних островів Японії. У 2022 році японський уряд став серйозно замислюватися про будівництво укриттів для цивільного населення, адже у випадку нападу з боку сусідів резолюцію Ради Безпеки ООН заблокують КНР або РФ. Єдиний механізм захисту залишаються гарантії США і Сили самооборони, недостатні для протистояння агресії. Професор Такеші Іноуе вважає, що в Японії зростає розуміння, що, якщо застосування сили Японією буде надто обмеженим, вона стане жертвою» [2], тому на порядку денному питання конституційної реформи, яку підтримує лише третина населення.

11 лютого 2022 року під час зустрічі міністрів закордонних справ групи QUAD в Австралії обговорювалася «ескалація кризи між Заходом і Росією через Україну». Держави вирішили, що будуть спільно протистояти нарощуванню Москвою військових сил і в Європі,

і в Азії [10]. Посол України в Японії Сергій Корсунський вважає, що в Японії лише починають усвідомлювати власну уразливість одночасної атаки з кількох напрямків [1], тому активізується співпраця з регіональними альянсами QUAD (США, Японія, Індія, Австралія) та AUKUS (США, Велика Британія, Австралія). Японія паралельно розвиває двостороннє співробітництво з країнами регіону, намагаючись максимально активізувати багатосторонні механізми безпеки в Азії. США, зі свого боку, формує «азійський фронт» проти КНР і Росії у Великій Східній Азії.

Війна в Україні загострила проблему спірних з Росією Курильських островів (Північних територій). Колишній прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе намагався уникнути війни на два фронти, тому активізував переговорний процес з російським президентом щодо островів. Дійти згоди сторони не змогли, не вдалося запустити і спільні економічні проєкти [13]. У 2020 році на островах Росією було розміщено ракети класу «земля-повітря» великої дальності і проведено військові навчання [13]. Перші спільні китайсько-російські навчання неподалік Японії пройшли влітку 2021 року, створюючи ще більшу напругу в регіоні. Японія намагалася не провокувати своїх сусідів.

Повномасштабна агресія РФ проти України змусила Японію зробити більш рішучий крок – внести в Блакитну книгу дипломатії Міністерства закордонних справ Японії за 2022 рік тезу про окупацію Росією спірних островів [11]. У знак підтримки Японії 7 жовтня 2022 року Верховна Рада України визнала японські Північні території окупованими Російською Федерацією (Постанова Верховної Ради №2662-IX від 07.10.2022 р.) [4]. США, зі свого боку, підтримує риторично Японії щодо повернення Північних територій.

Таким чином, Японія проводить послідовну політику підтримки територіальної цілісності України, неприпустимості подальшої агресії РФ і надання нашій державі гуманітарної та фінансової допомоги. На дипломатичному фронті вона виступає разом із державами Заходу, апелюючи до норм міжнародного права і сприймаючи війну в Україні як виклик глобальній безпеці. Позиція Японії в 2022 році є більш рішучою у порівнянні з 2014 роком і пов'язана з актуалізацією проблеми власної вразливості та безпеки у Східній Азії. Помітною є поступова зміна безпекової стратегії Японії і трансформація регіональної політики, що позначається ще більшим зближенням із США. Підтвердженням цьому є спільні заяви лідерів обох країн,

американо-японські військові навчання і активізація взаємодії по лінії НАТО, QUAD і AUKUS.

Список використаних джерел і літератури:

1. Відбувся Другий міжнародний форум «Україна і Японія в регіональному і глобальному контексті»/ Центр «Нова Європа». 02.02.2022. URL: <http://surl.li/dznwi>.
2. Дорош Н. В. Місце військового компоненту в японській моделі «держави середньої сили». *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса* / Ред. кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Вип.14. Том 2. №14. С. 29-33.
3. Ігор Корховий: Японія долучиться до повоєнної відбудови України/ Міністерство розвитку громад та територій України. 08.12.2022. URL: <http://surl.li/dznwf>.
4. Постанова Верховної Ради України Про Звернення Верховної Ради України до міжнародного співтовариства щодо Північних територій Японії № 2662-IX від 7 жовтня 2022 року. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2662IX#Text>.
5. Роман Машовець обговорив з Послом Японії в Україні поточну ситуацію на фронтах російсько-української війни/ Президент України: офіційне інтернет-представництво. URL: <https://cutt.ly/Q1Ipzgs>.
6. Слово «Київ» увійшло до десятки найпопулярніших цьогоріч у Японії. *Укрінформ*. 01.12.2022. URL: <http://surl.li/dznvz>.
7. Японія з Україною! / Посольство Японії в Україні. URL: <http://surl.li/dznwg>.
8. Emergency Grant Aid for winterization assistance in Ukraine / Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003183.html.
9. Japan's Foreign Policy by Region. Asia and Oceania / Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/other/bluebook/2022/pdf/pdfs/2-2.pdf>.
10. Japan's Role in the Maintenance of International Peace and Security. Conflict Prevention / Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <http://surl.li/dznyb>.

11. Japan's Security / Peace & Stability of the International Community / Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/security/index.html>.

12. Madrid Summit Declaration, issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Madrid 29 June 2022/ NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts/196951.htm.

13. Sectoral Analysis of the International Situation and Japan's Foreign Policy. Diplomatic Bluebook 2000 / Ministry of Foreign Affairs of Japan. URL: <http://surl.li/dznyc>.

14. Suetomi J. Japan introduces further sanctions against Russia and Belarus. 14.10.2022. URL: <http://surl.li/dznwj>.

*Світлана Пик
кандидат політ. наук, доцент,
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

“ОСОБИСТІСНИЙ ЧИННИК” У СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТАХ

Вплив “особистісного чинника” у сучасних міжнародних відносинах складно переоцінити. Керівники держав, уповноважені приймати зовнішньополітичні рішення, часто демонструють переважаючі особистісні риси, закладені у характер прийнятих ними рішень. Іншими словами, те чи інше конкретне рішення у зовнішній політиці є результатом взаємодії не лише низки осіб, залучених до процесу його прийняття, а й домінуючого впливу особистості лідера, відповідального за остаточне ухвалення цього рішення.

Більше того, від позиції лідера при владі залежить участь або неучасть держави у міжнародних конфліктах. Цю тезу красномовно підтверджує повномасштабна збройна агресія Росії проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р. з рішення президента В. Путіна про т. зв. спеціальну визвольну операцію і так само могла б завершитися, будь на те його воля. Наймовірніше, але від рішення однієї особи залежить майбутнє багатомільйонної суверенної держави, і міжнародна спільнота, стурбована питанням глобальної безпеки з часів завершення Другої світової війни, не спроможна зупинити агресора.

У цьому контексті слід зазначити, що рішення про застосування збройної сили у сучасних міжнародних відносинах лідери держав приймають не лише з огляду на сприятливі обставини (об'єктивний чинник). Велику, якщо не вирішальну, роль відіграє суб'єктивний чинник – схильність особи при владі досягати поставлених цілей за допомогою *hard* стратегій (або тактик). Про таку схильність свідчать особистісні риси лідера, для виявлення і дослідження яких сьогодні застосовують п'ятифакторну модель особистості, запроваджену в обіг американськими психологами Р. Маккреєм та П. Костою-молодшим (англ. *Five Factor Model*).

Це ієрархічна взаємозалежність особистісних характеристик (рис) у межах п'яти базових вимірів: нейротизму (*neuroticism*), екстраверсії (*extraversion*), відкритості новому досвіду (*openness to experience*), сумлінності (*conscientiousness*), поступливості (*agreeableness*) [детальніше див.: 4, с. 39–143]. Кожен вимір досить абстрактний і є сукупністю великої кількості конкретних особистісних характеристик, упорядкованих на різних рівнях і взаємозалежних. Провідний вимір особистості може доповнюватися “слабшим” виміром, що дає цікаві поєднання. Наприклад, “особистісний чинник” президента США У. Клінтона – це “відкритість новому досвіду” та “екстраверсія”, президента Дж. У. Буша – “екстраверсія” та “поступливість” (невисокий рівень), президента Б. Обама – “поступливість”, “сумлінність”, “екстраверсія” (усі три – помірно високий рівень), президента Д. Трампа – “екстраверсія”, надмірний рівень якої час від часу породжував спалахи “нейротизму”. Було б зайвим казати, що “особистісний чинник” президентів безпосередньо відображався на характері зовнішньополітичних рішень їхніх адміністрацій.

Так, президент У. Клінтон після низки безплідних дипломатичних зусиль ухвалив рішення про застосування силового примусу для врегулювання кризи у Боснії (операція “Зважена сила”, серпень – вересень 1995 р.) та Косово (операція “Союзна сила”, березень – червень 1999 р.), причому останнє – без санкції Ради Безпеки ООН, що стало прецедентом. З цього приводу У. Клінтон висловився більш, ніж прямолінійно: “Маючи справу з диктаторами на Балканах, вагання – це ліцензія на вбивство” [2, с. 406].

Президент Дж. У. Буш, здавалося б, перевершив усіх своїх попередників на посаді, оголосивши глобальну «війну з тероризмом» (“*war on terror*”) після терактів у США 11 вересня 2001 р. і розпочавши

військову кампанію проти режиму Талібан в Афганістані. Проте його рішення про військову інтервенцію в Ірак 2003 р. досі викликає чимало критики, навіть не зважаючи на те, що він поступився наполяганням прем'єр-міністра Великої Британії Т. Блера і погодився передати “справу” на розгляд Ради Безпеки ООН. У своїх мемуарах Дж. У. Буш згадував: “Я розумів, що ціна буде високою. Але бездіяльність також мала свою ціну. Враховуючи все, що ми знали, дозволити Саддаму залишитися при владі було надто ризиковано. А після жахіття 11 вересня я не бажав ризикувати” [1, с. 276].

Свою чергою, президент Б. Обама (помірно високий рівень “екстраверсії”) не наважився рішуче виступити проти режиму президента Б. Асада у Сирії у відповідь на застосування ним хімічної зброї проти сирійських повстанців (околиця Дамаска, серпень 2013 р.). І це всупереч власним застереженням про невідворотну жорстку реакцію США у разі, якщо Б. Асад перетне т. зв. “червону лінію”. Як зазначав директор ЦРУ Л. Панетта, “Якщо головнокомандувач визначає “червону лінію”, а потім нехтує нею, це підриває довіру до такого головнокомандувача” [3].

Натомість дії президента Д. Трампа відповідали застережливій риториці Б. Обама щодо порушення “червоної лінії”: після того, як війська президента Б. Асада застосували хімічну зброю проти повстанців у м. Хан Шейхун (квітень 2017 р.), було розглянуто три варіанти удару у відповідь й обрано удар середньої потужності (60 ракет) як достатній для жорсткого попередження Б. Асаду. Перед ухваленням рішення Д. Трамп вдався до деталей щодо високоточності ракет, ймовірності ураження незапланованих об'єктів і загибелі цивільних людей [5, с. 150–151]. Наказ про початок операції став першою військовою акцією Д. Трампа як головнокомандувача.

У наведених випадках президенти США протистояли диктаторським режимам С. Мілошевича, С. Хусейна та Б. Асада силою зброї. Вирішальний ефект її застосування мало для повалення С. Мілошевича, С. Хусейна, а от Б. Асад залишається при владі багато в чому завдяки “вичікувальній” політиці Б. Обама, а також підтримці з боку російського диктатора В. Путіна. Звідси висновок: для приборкання диктатора, який чинить репресії проти власного народу, порушує норми міжнародного права і вдається до терористичної діяльності, потрібен лідер могутньої за сучасними військовими стандартами

держави, достатньо рішучий, щоб цю могутність застосувати (тобто, з переважаючим виміром “екстраверсії”).

Список використаних джерел і літератури:

1. Буш Дж. В. Ключові рішення / пер. з англ. К.: Брайт Стар Паблішинг, 2012. 512 с.
2. Albright M., Woodward B. Madam Secretary. N. Y.: Miramax Books, 2003. 562 p.
3. Goldberg J. The Obama Doctrine. The U.S. president talks through his hardest decisions about America's role in the world. The Atlantic, 2016, April. Retrieved from: <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/ther-obama-doctrine/471525/>
4. The Oxford Handbook of the Five Factors Model / ed. by Th. A. Widiger. Oxford: Oxford University Press, 2017. 589 p.
5. Woodward D. Fear: Trump in the White House. N. Y.: Simon & Schuster, 2019. 448 p.

Костянтин Поліщук
кандидат політ. наук,

Жанна Розумна
Львівський національний університет
імені Івана Франка

**СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ У РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ
ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ЗАГОСТРЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО
ТА РЕГІОНАЛЬНОГО СУПЕРНИЦТВА**

Впродовж останніх років цифрові платформи та технології зарекомендували себе ефективним сучасним інструментом взаємодії як із внутрішньою, так і зовнішньою, ба глобальною аудиторією не у форматі традиційного монологу або уривчастого спілкування, а постійного, зокрема експертного та предметного діалогу, до того ж в режимі реального часу, що особливо важливо в умовах криз та необхідності швидкого реагування на важливі події (воєнні дії, теракти, стихійні лиха тощо) та надання оперативної допомоги, врешті здійснення ефективного кризового менеджменту для вирішення різного роду проблем. Більше того, загострення глобального

суперництва та нагальність вирішення глобальних проблем людства спонукає до використання цифрової дипломатії як інструменту комунікації та управління змінами на міжнародній арені не лише між державами, їхніми відомствами, а й між іншими акторами міжнародної системи: міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, транснаціональними корпораціями, лідерами думок (інфлюенсерами, блогерами) і т. п.

Цифровізація та зростання геополітичної та гео економічної конкуренції зумовлює прискорення процесів перерозподілу політичних та економічних центрів сили, причому не лише у класичній парадигмі протистояння держав як основних суб'єктів міжнародних відносин, а й в умовах збільшення ваги та могутності таких міжнародних акторів як технологічні транснаціональні корпорації. Глобальна конкуренція між американськими (умовне збірниє поняття “FAANG” – Facebook (Meta), Amazon, Apple, Netflix, Google) та китайськими (“BAT” – Baidu, Alibaba, Tencent) технологічними гігантами невимуслено перегукується з геополітичним суперництвом США та КНР на міжнародній арені, а ринкова капіталізація окремих корпорацій, зокрема «Apple» (на кінець 2021 р. 3 трлн. амер. доларів) перевищує ВВП країн усього Африканського регіону. Більше того, володіючи практично усіма даними, що генеруються у світі та маючи глибинні та приватизовані інструменти аналізу поведінки людей та функціонування суспільств, вони мають потенціал до нарощення свого економічного та політичного впливу та втручання у глобальні політичні процеси. Свідченням тому є нещодавній «кейс» І. Маска, який, капіталізуючи свій економічний (Tesla), фінансовий (PayPal), технологічний (SpaceX/Starlink), інформаційний (Twitter) та персональний (інфлюенсер із глобальною багатомільйонною аудиторією) вплив, намагається щоразу більше втручатися як у внутрішні (вибори у США), так і глобальні (спроби “цифрового дипломатичного посередництва” в українсько-російській війні) політичні процеси.

У зв'язку з цим можемо прогнозувати контртенденції, а саме інтенсифікацію стремлень міжнародних акторів, насамперед держав до зміцнення свого цифрового суверенітету, які з допомогою м'яких нормативних регуляційних (антимонопольних) механізмів (ЄС) або ж жорстких авторитарних ізоляційних заходів (РФ, КНР, Іран) намагатимуться скоротити негативні “витрати переливу” від інтеграції цифрових мереж. З іншого боку, не виключене поширення тісних

кооперативних цифрових гібридних моделей між державами та високотехнологічними компаніями, зокрема стратегія Данії з відкриття своїх цифрових дипломатичних представництв (digital embassies) у Кремнієвій долині.

Окремим випадком у цьому контексті є кейс України, уряд якої з початком повномасштабної агресії РФ в особі Міністерства цифрової трансформації та міністра М. Федорова взяв курс на налагодження тісної співпраці з компаніями так званого Big Tech з метою як отримання конкретної технологічної підтримки (термінали Starlink, хмарні сервіси Amazon, продукти Apple, платформи та сервіси Google, Netflix, PayPal тощо), так і домагання заблокувати діяльність цих компаній у РФ, їхнього виходу з російського ринку та цифрової ізоляції Росії. Шляхом персоналізованої цифрової дипломатії, зокрема з топ-менеджментом цих корпорацій, Україні вдалося отримати підтримку цифрової аудиторії та вплинути на політику компаній Big Tech. Нова цифрова дипломатична практика України підкреслила зростання впливу високотехнологічних компаній на політичні процеси, зокрема в умовах масштабних збройних конфліктів, ба більше за участі ядерної держави та постійного члена РБ ООН.

Відтак одним з основних викликів для міжнародного співтовариства у найближчі роки стане регулювання та оптимізація цифрової взаємозалежності у всіх сферах життєдіяльності людини: від захисту критичної інфраструктури (електроенергія, телекомунікація тощо) до забезпечення цифрової та медійної грамотності та інформаційної гігієни та безпеки людей в умовах зростання електронних трансакцій, популяризації віртуальних валют, поширення дезінформації, кіберзлочинності та інших новітніх феноменів цифрової доби. Сучасні цифрові виклики уже давно вийшли за межі лиш формалізованої політики встановлення технічних стандартів та інтернет-протоколів та вимагають більш предметної та тісної співпраці усіх стейкхолдерів задля вироблення ефективної глобальної цифрової політики в інтересах усього людства, а не окремих впливових гравців, чи то з комерційними, чи то з політичними партикулярними інтересами.

Сучасні локальні, регіональні, національні та глобальні виклики та загрози для України, насамперед у контексті агресії Російської Федерації включно з інформаційними, кібернетичними та цифровими дипломатичними атаками проти нашої держави, обумовили ревізію українською владою, насамперед Міністерством закордонних справ та

Міністерством оборони України традиційних дипломатичних інструментів та методів та їхню часткову переорієнтацію на цифрові засоби впливу. Важливим елементом вітчизняної цифрової дипломатії стала ідентифікація, аналіз та опрацювання цільових аудиторій, причому як за функціональною, так і географічною ознакою, а відтак і мовна диференціація таргетованих груп. Серед професійних груп варто відзначити, звісно, офіційних іноземних державних діячів (глав держав, урядів, міністрів, дипломатів), але й також іноземних журналістів, науковців та експертів, бізнесменів та інвесторів, блогерів та лідерів думок, представників культурних та креативних індустрій, туристів та студентів. Війна в Україні продемонструвала, як дипломатія, використовуючи цифрові технології, може трансформувати суспільства, інколи навіть всупереч офіційній позиції влади відповідної держави. Саме цифрова дипломатична робота з глобальною аудиторією загалом та “нішовими” таргетованими прошарками суспільств зокрема дозволила вивести українську повістку на передові позиції в інформаційному просторі багатьох країн світу, ба в окремих державах подекуди схилити суспільні настрої, а відтак і політику відповідних урядів на користь інтересів України. Важливим тут є не сповільнювати темп, підтримувати український порядок денний у країнах-партнерів та поширювати й просувати його в інформаційний простір держав, ба цілих регіонів, які до того нехтувалися як традиційною, так і цифровою дипломатією України (Африка, Латинська Америка). Актуальні цифрові ініціативи української дипломатії, зокрема створення та використання цифрової торгівельної платформи “Nazovni”, імплементація основних напрямів Публічної дипломатії та Комунікаційної стратегії МЗС України, створення великої низки фандрейзингових платформ (зокрема United24) із залученням відомих міжнародних інфлюенсерів та представників креативних індустрій вказують на ефективні кроки цифрової дипломатії України у цьому напрямку.

*Максим Скрипник
PhD студент
Одеський національний університет
імені І.Мечникова*

РЕЖИМ КОНТРОЛЮ НАД ОЗБРОЄННЯМИ У ВІДНОСИНАХ США ТА РФ: ВИТОКИ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Останніми роками спостерігається поступовий занепад системи, побудованої на режимах нерозповсюдження та контролю над озброєннями. Створені в період «холодної» війни, вони гарантували певну стабільну основу взаємодії ядерних держав, яка запобігала масштабним війнам та сприяла більш-менш безпечному середовищу для неядерних держав. Однак відродження конкуренції між великими державами призвело до краху більшості договорів про контроль над озброєннями, нездатності досягти компромісу щодо продовження існуючих або виконання умов нових угод та, врешті решт, до повернення до використання зброї як основного інструменту політики. Особливо яскраво це простежується в умовах війни росії проти України, яка порушує численні інструменти міжнародного порядку. Більш того, постійне звернення президента росії В. Путіна до погроз застосування ядерної зброї свідчить про відмову від принципу спільної безпеки та підтримання режиму контролю над озброєннями як важливого елементу глобальної стратегічної стабільності.

Разом з тим, на даний час не має альтернативи режиму контролю над озброєнням, особливо в умовах повернення до ядерного шантажу в міжнародних відносинах. Але яким чином можна відновити стратегічну стабільність та ефективність режиму контролю над озброєнням? Відповідь на це питання важко знайти зараз, але доцільним вдається проаналізувати, яким чином режим контролю над озброєнням виник, що сприяло тому, що США та РФ знайшли точки дотику для досягнення компромісу, сприявши безпеці, передбачуваності та стабільності в Європі та усьому світові.

Глобальне політичне та ідеологічне протистояння США та СРСР в період «холодної війни» супроводжувалися гонкою ядерних озброєнь. Поступово формується розуміння неможливості виграти у ядерній війні та необхідність діалогу щодо обмеження чисельності, типів озброєння та збройних сил, їхнього розміщення та використання. Це

створило засади для обговорення та підписання перших угод, що згодом сформували режим контролю над озброєннями. Першими документами, які Вашингтон та Москва підписали 1972 р., були договори про обмеження стратегічного озброєння (ОСО-I), про протиракетну оборону (ПРО), які зупинили гонку озброєнь та посилили стратегічну стабільність, фактично визнавши вразливість обох держав до ядерних ударів одна одною.

Однак договір ОСО-II, підписаний 1979 р. так і не вступив в силу через вторгнення СРСР до Афганістану та нижчу кількість розгорнутих стратегічних сил США у порівнянні із зазначеними у документі цифрам скорочення. Попри відсутність ратифікації з боку обох сторін, Вашингтон та Москва домовились дотримуватися умов угоди. Наступні документи (Угода про заходи щодо зменшення небезпеки виникнення ядерної війни, Угода про запобігання ядерній війни) сприяли посиленню контактів для попередження різних інцидентів та ситуацій, які можуть створювати небезпеку виникнення ядерної війни, а також зобов'язання щодо усунення небезпеки ядерної війни та застосування ядерної зброї та утримання від загрози силою в обставинах, які можуть поставити під загрозу міжнародний мир та безпеку.

Наступним важливим кроком стало підписання Договору про ліквідацію ракет середньої та малої дальності (РСМД) 1987 р., в якому йшлося не просто про контроль та обмеження, а про реальне скорочення цілого класу ядерних озброєнь. Експерти зазначають, що досягнення подібних результатів стало можливим завдяки готовності сторін дотримуватися у діалозі таких принципів, як підтримка відкритими каналів зв'язку; стимулювання розвитку такої структури стратегічних ядерних сил кожної із сторін, яка була б здатною зберігати стабільність у період криз; зменшення мотивацій до гонки озброєнь через реалізацію принципу розумної достатності; підтримка рівної безпеки.

Ці досягнення мали велику вагу в посиленні стратегічної стабільності та загальної безпеки в Європі, однак завершення «холодної війни» принесло нові тенденції, які вплинули на позиції сторін щодо нових кроків у скороченні наступальних стратегічних озброєнь, а також щодо їхніх зобов'язань в рамках існуючих документів. Так, 1991 р. США та росія підписують унікальний документ за об'ємом, охопленням та підходам до врегулювання

спірних питань щодо модернізації, створення нових озброєнь та контролю над ними – Договір про скорочення наступальних озброєнь (СНО-I). Він став відображенням безпрецедентного рівня конструктивного діалогу та готовності укріплювати довіру та відкритість надалі. Зокрема, через два роки сторони підписали договір СНО-II, однак його ратифікація затягнулася. В решті решт, росія відмовилася від документу, посилаючись на відсутність передумов для його вступу в силу. На практиці відмова була пов'язана з політикою США щодо конфліктів на теренах колишньої Югославії, Іраку та заявами про вихід Вашингтону з Договору ПРО. Варто наголосити, що Москва внесла низку поправок до Договору ПРО, які вона визначили як умови набрання чинності СНО-II.

Згодом сторони спробували відновити переговори, які оформилися у проект нового договору СНО-III під час саміту в Хельсінкі 1997 року. Однак сторони знову продемонстрували різні пріоритети, які тільки загострилися через участь США у війні в Косово.

Повернулися держави до переговорів у 2001 р., які завершилися підписанням нового Договору про скорочення стратегічних наступальних потенціалів (ДСНП) або Московський договір. Попри певні недоліки документу (відсутність обмежень та умов темпів скорочення, відсутність системи контролю над виконанням, брак узгоджених термінів та правил зарахування боезарядів, навіть назва документу вирізняється в російській та американській інтерпретації) він продемонстрував наступність і послідовність у розвитку стратегічного діалогу США та рф. Так, Москва фактично отримала чергове підтвердження свого статусу однієї з великих держав і зберегла право на свободу формування структури стратегічних ядерних сил відповідно до наявної ресурсної бази та традицій військово-стратегічного планування. США, у свою чергу, змогли знизити негативні наслідки виходу з Договору ПРО і зберегли за собою право утримувати «зворотний потенціал» (системи доставки, які було переорієнтовано на «неядерні» задачі) як гарантію безпеки на випадок непередбачуваних змін у ядерній політиці Росії.

Новий документ в сфері контролю над озброєннями Вашингтон та Москва підписали 2010 р. в умовах так званого «перезавантаження» російсько-американських відносин. Новий Договір СНО, символічною є назва англійською мовою – New START, суттєво обмежував стратегічні ядерні арсенали сторін, встановлював суворий режим

перевірки, що стало важливим досягненням у порівнянні з попередніми угодами, демонструючи взаємоприйнятний баланс інтересів сторін, принципів рівноправ'я, паритетності та неподільності безпеки. Експерти називають цей договір «містом» між СНО-I та договором нової генерації, документом, який виграв час для розгляду нового порядку денного. Саме тому термін його дії визначався у десять років з можливістю пролонгації.

Таким чином, говорячи про режим контролю над озброєннями у відносинах між США та росією мова йде про систему договорів, що були укладені сторонами протягом сорока років та які визначали умови, обсяги та оптимізацію кількості ядерних арсеналів сторін для гарантування стратегічної стабільності та спільної безпеки. Однак відмінність у підходах до окремих питань (система ПРО, «зворотний потенціал», ракети морського базування тощо) на тлі зміни глобального балансу сил та розвитку ядерних і ракетних програм іншими державами обумовили відмову від спільної безпеки та зниження рівня контролю над озброєнням як інструменту підтримки міжнародної безпеки, передбачуваності та стабільності. Мова йде, в першу чергу, про призупинення росією Договору про звичайні збройні сили в Європі у 2007 році в поєднанні з вибіркоким виконанням нею Віденського документа та Договору про відкрите небо, а також прямим порушенням Будапештського меморандуму та Договору про ліквідацію ракет середньої і меншої дальності, у поєднанні з виходом США з Договору про ПРО, РСМД і відкрите небо надають численні докази того, що набір інструментів контролю над озброєннями, створений після «холодної війни», є недостатнім для протидії поточним і новим загрозам. Це надало підстави говорити про загрозу нової гонки озброєнь та нагальну потребу продовжити дію СНО-III, що було реалізовано на початку 2021 р..

Події навколо переговорів з пролонгації останнього з документів режиму контролю над озброєнням, а також заяви представників Білого дому під час війни росії проти України чітко продемонстрували пріоритетність завдань для США зі «зниження ризиків ядерної війни», в тому числі шляхом «вжиття подальших заходів для зменшення ролі ядерної зброї» в американській стратегії та «досягнення реалістичних цілей щодо взаємного контролю над озброєннями». Задля цього Сполучені Штати продовжують курс на переговори про рамки контролю над озброєннями з росією, що визнається «гострою

загрозою», враховуючи розмір, різноманітність і постійну модернізацію її ядерного арсеналу. Зокрема, на кінець листопада-початок грудня 2022 року планується засідання Двосторонньої консультативної комісії щодо імплементації СНО-III, яка зупинила свою роботу через пандемію. На даний час адміністрація Джо Байдена займає чітку позицію щодо вживання критичних заходів контролю над озброєннями та обумовленості переговорів щодо нової угоди про контроль над ядерними озброєннями, який має прийти на зміну СНО-III у 2026 році, аме відновленням роботи інспекцій на місцях. Крім того, Вашингтон має намір залучити Китай як «найбільш всебічного та серйозного виклику» до «більш офіційних зусиль з контролю над озброєннями».

Сьогодні зарано говорити про успіх таких переговорів або про те, яким буде новий формат режиму контролю над озброєннями, проте беззаперечним залишається факт важливості такого режиму як інструменту зменшення ядерних ризиків не тільки для США та росії, але й для всього світу в цілому. Одним з ризиків формування та ефективності подальшого режиму контролю над озброєннями є позиція російської сторони, яка офіційно заявляє про готовність до діалогу, але висуває умови, що переговори мають відбуватися виключно на основі рівноправності та поваги до інтересів росії. Разом з тим, супутні заяви про те, що «нам нічого не потрібно, ми відчуваємося самодостатніми» та наміри випробувати нову ядерну торпеду «Посейдон» ставлять під сумніви щодо надійності росії як партнера у переговорах та формуванні нового формату контролю над озброєннями.

*Наталія Стручок
канд. екон. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

ЗАСАДИ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Сучасне суспільство у змінних ринкових умовах усвідомлює необхідність системної, комплексної програми протидії ризикам, що

породжені процесами глобалізації світової економіки. Вагомої актуальності це набуло в період фінансово-економічних криз, які посилили негативні тенденції в економіці багатьох країн, зокрема і в Україні.

Система економічної безпеки – це набір різнопланових заходів, які забезпечують захист усіх функціональних складових від можливих ризиків (внутрішніх і зовнішніх), потребують системно-комплексного управлінського підходу із урахуванням об'єктів захисту, використання засобів і ресурсів захисту.

Розглядаючи питання економічної безпеки країни, доречно виділити такі напрями її формування як: безпека вітчизняного сектору виробництва, стабільність національної грошово-кредитної системи, регіональні аспекти економічної безпеки, економічна безпека суб'єктів господарювання. Інструментом реагування та протидії впливу ризикам на економічну безпеку країни, що викликані кризовим процесам є антикризове управління.

У своїх працях професор В. О. Василенко, антикризове управління трактує, як процес управління, в якому передбачена небезпека кризи, аналіз її симптомів, заходів щодо зниження негативних наслідків кризи та використання її факторів для позитивного розвитку [1, с. 23].

Науковець Л. О. Лігоненко під антикризовим управлінням розуміє спеціальне, постійно організоване управління, націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його банкрутства [2, с. 37].

Теоретик Л. С. Ситник трактує антикризове управління як систему управління, що спрямована на вирішення задач інтенсивного розвитку підприємства завдяки мобілізації та інтенсифікації всіх ресурсів у протигагу екстенсивному розвитку [3, с. 277].

Засади антикризового управління ґрунтуються на загальних принципах, методах та інструментах управління. Домінантною основою антикризового управління є забезпечення стійкого рівня економічної безпеки країни через нівелювання ризиків, спричинених зовнішнім середовищем (економічні, політичні, соціальні, міжнародні кризи) а також введення в дію антикризових інструментів, що дозволяє забезпечити належний рівень економічної безпеки.

Опираючись на практичний досвід, наукові напрацювання вчених, засади формування глобальних та регіональних систем безпеки,

доречно сформувати принципи антикризового управління: вбудованість у загальну систему запобігання, реагування, врегулювання та подолання наслідків кризових явищ; повнота і глибина аналізу безпекового середовища; докладне планування операцій з урегулювання конфліктів (криз), урахування просторових, часових, політичних, гуманітарних, економічних, військових параметрів конкретної кризової ситуації; цілісність антикризових заходів, забезпеченням як внутрішньої, так і зовнішньої взаємодії і координації сил, врахування коротко-, середньо- та довгострокових наслідків; оперативність управління, що досягається злагодженістю процесу прийняття рішень, стійкістю і швидкодією управлінських зв'язків; своєчасне та повне забезпечення всіма видами ресурсів: фінансовими, матеріальнотехнічними, кадровими, організаційно-правовими, інформаційними [4, с.217-226].

Антикризове управління - це комплексний процес, яка реалізується на основі таких складових:

1) постійний моніторинг зовнішніх і внутрішніх наслідків кризових явищ. Причому зовнішні загрози з боку держав, конкурентів, стихійних лих є найбільш небезпечними і можуть привести до повного руйнування системи економічної безпеки країни. Цей фактор повинен бути пріоритетним в оцінці зовнішніх загроз, для протидії якому повинна бути розроблені оперативні заходи антикризового управління;

2) аналіз нормативно-правового забезпечення

3) інформаційне забезпечення;

4) розроблення підготовчих планів антикризового управління у разі виникнення кризових ситуацій і проблем, здійснення попередніх заходів для їхнього забезпечення. До таких заходів, насамперед, варто віднести створення страхових фондів, стратегічних резервів фінансових і технічних засобів, комплектування групи ситуаційного управління з кращих менеджерів у разі потреби розв'язання проблемних ситуацій;

5) методи забезпечення антикризового управління. Впровадження оперативних планів практичних заходів у разі виникнення кризової ситуації, що загрожують економічній безпеці країни.

Антикризове управління є новим типом управління, яке здатне передбачати, пом'якшувати перебіг криз чи запобігати їм, та є визначальним інструментом у формуванні економічної безпеки країни.

Список використаної літератури:

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 504 с
2. Лігоненко, Л.О. Антикризове управління підприємством. Київ : КНТЕУ, 2005. 824 с.
3. Антикризове управління національною економікою : монографія за заг. ред. І. Малога. – К.: КНЕУ, 2017. – 368 с.
4. Антикризове управління економічним розвитком регіонів: колективна монографія за ред. Н. С. Іванової. — Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2019, 226 с.
4. Шатайло О. А. Змістовна характеристика системи антикризового управління. Бізнес Інформ. 2019. №5. С. 217–226.

Юрій Теміров
канд. істор. наук, доцент
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: РЕАЛІЇ ТА ІЛЮЗІЇ МІЖНАРОДНОЇ ІЗОЛЯЦІЇ КРЕМЛЯ

Повномасштабна війна росії проти України має потужний різноманітний вплив не тільки на практику світової політики, але й на її осмислення. Не випадково в оцінках більшості аспектів цієї війни присутнє визначення «точка неповернення». Знакові події міжнародних відносин, як правило, по-різному сприймаються антагоністичними глобальними і регіональними центрами сили, особливо якщо знакові події відбуваються в умовах світового безладу. Колективний Захід не тільки засудив неспровоковану агресію кремля, але й демонструє достатньо високий рівень консолідованості в наданні всебічної підтримки Україні, включно з військовою. Крім того, на Заході є достатньо поширеним сприйняття російсько-української війни в ширшому контексті глобального протистояння демократії та авторитаризму. Цікаво, що кремлівська інтерпретація походження та природи війни також просуває ширший, але дещо інший контекст: справжнім провокатором війни є Захід, який розширенням НАТО і ЄС, підтримкою демократичних рухів у сусідніх з росією країнах створив для нею смертельну небезпеку.

Відповідно кардинально відрізняються оцінки ставлення міжнародної спільноти до війни. У Вашингтоні і Брюсселі наголошують на вже згаданій консолідації демократій та міжнародній ізоляції кремля, тоді як у москві акцентують те, що Заходу не вдається втягнути решту світу в протистояння з росією. Кожна сторона наводить аргументи, які видаються переконливими. Зважаючи на важливість міжнародного контексту російсько-української війни, вагомість фактору санкцій та ізоляції росії в обмеженні її здатності продовжувати агресію, варто розібратися що саме в міжнародній ізоляції кремля і в чиему сприйнятті є реаліями, а що ілюзією.

Як вже зазначалося, розвинені демократії Європи, Північної Америки, а також АТР (передусім Японія, Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея) доєдналися до покарання російської федерації за агресію шляхом застосування санкцій та міжнародної ізоляції. Разом з тим, вони з різних причин не були підтримані більшістю країн Азії, Африки і Латинської Америки. З'ясування особливостей мотивації такої позиції має більшою мірою прикладний ніж суто дослідницький інтерес. Передусім варто відзначити не випадковість належності майже всіх країн-противників ізоляції до нерозвинених демократій, що робить фактор суспільної природи суб'єкта ключовим у ставленні до грубого порушення цілого букету норм міжнародного права. Присутність серед них Ізраїлю скоріше є тим виключенням, яке підтверджує правило.

Наступний за значенням критерій для розмежування мотивів неприєднання до ізоляції росії обумовлений статусом і амбіціями держави. Першу групу утворюють Китай, Індія, Туреччина і певною мірою Бразилія. Спільними обставинами, які визначають їхнє небажання підтримувати політику ізоляції, є наступні: невдоволення домінуванням Заходу, просування проєкту багатополярного світу; претензії на глобальне або регіональне лідерство, бажанням використати російсько-українську війну у власних геополітичних інтересах. Однак мають місце й певні відмінності. Позиція Пекіну є найбільш виразно проросійською, що пояснюється спільним для обох країн, по-перше, баченням війни (як і світової політики загалом) крізь призму конкуренції великих держав, по-друге, пріоритетності спротиву західному ліберальному порядку. При цьому Пекін об'єктивно не здатен гармонійно поєднати захист власних інтересів з принципом поваги до суверенітету, який насправді перетворився не блюзнірську мантру. Індія і Туреччина намагаються займати рівновіддалену

позицію щодо учасників війни: в першому випадку – подібну до нейтралітету, в другому – «чесного брокера». В політиці Делі простежується адаптація історично напрацьованої політики неприєднання, а стосовно Анкари необхідно брати до уваги дещо конфліктуючі між собою фактори: належність до НАТО і війна в Сирії.

До другої групи належать умовні «союзники» Сполучених Штатів на кшталт Саудівської Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратів та більшість держав Азійсько-Тихоокеанського регіону. Умовність союзних відносин в цьому випадку підкреслює принципову відмінність від союзництва в межах Заходу, яке базується на спільних цінностях та ідеалах. Ключова характеристика ставлення до російсько-української війни представників другої групи – прагматизм, який найчастіше має джерелом сприйняття у форматі «не наша війна».

Нарешті, типовими представниками третьої групи є більшість країн Африки. Їхня офіційна позиція мотивується антиколоніалізмом і гуманітаризмом з майже ритуальним звинуваченням Заходу у подвійних стандартах. Найбільш наочною ілюстрацією такої позиції може бути обґрунтування представницею ПАР свого утримання під час голосування резолюції щодо засудження агресії росії на спеціальній сесії ГА ООН 24 березня 2022 р. Тим не менше, справний мотив країн цієї групи є достатньо утилітарним, обумовлений бажанням зберігати в пріоритеті міжнародних інституцій власні проблеми. Четверту групу представляє відверта «клієнтура» москви, чие ставлення визначається насамперед різного ґатунку залежністю від патрона.

Таким чином, можна констатувати, що з одного боку, тотальна міжнародна ізоляція росії через агресію проти України є значною мірою ілюзією, яка обумовлена передусім гетерогенністю сучасної світової політики. З іншого боку, високий рівень консолідованості Заходу в цьому питанні забезпечує, по-перше, суттєве обмеження потенціалу агресора, по-друге – здійснює відчутний тиск на інших гравців міжнародних відносин стосовно обмеження співпраці з кремлем.

*Ігор Тодоров
доктор історичних наук, професор
Ужгородський національний університет*

ВІДПОВІДЬ НАТО НА ЕСКАЛАЦІЮ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

НАТО найрішучіше засуджує жорстоку та неспровоковану агресивну війну Росії проти України, яка серйозно підриває міжнародну безпеку та стабільність і є грубим порушенням міжнародного права. Члени НАТО закликають Росію негайно припинити війну та вивести всі свої сили з України, повністю поважати міжнародне гуманітарне право та забезпечити безпечний і безперешкодний гуманітарний доступ і допомогу всім особам, які її потребують. Після незаконної анексії Росією Криму та дестабілізації східної України в 2014 році НАТО зайняла тверду позицію щодо повної підтримки суверенітету та територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів. У результаті незаконної та нелегітимної анексії Криму Росією союзники по НАТО вирішили в 2014 році призупинити всю практичну цивільну та військову співпрацю з Росією, залишивши відкритими політичні та військові канали зв'язку. Союзники рішуче засуджують і не визнають незаконну та нелегітимну анексію Криму Росією, а також засуджують його тимчасову окупацію. НАТО також засуджує незаконну спробу Росії анексувати чотири області України – Донецьку, Луганську, Херсонську та Запорізьку – у вересні 2022 року, що є найбільшою спробою силової анексії європейської території з часів Другої світової війни. Фальшиві референдуми в цих регіонах були спроектовані в Москві та нав'язані Україні. Вони не мають легітимності, і НАТО їх не визнає. Ці землі – це Україна і завжди будуть Україною. Переважна більшість голосів у Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, які засудили спроби Росії анексії, надіслали чітке та рішуче повідомлення про те, що Росія ізольована та що світ підтримує Україну, захищаючи заснований на правилах міжнародний порядок. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року країни Альянсу запровадили суворі санкції проти Росії, щоб допомогти змусити військову машину Кремля втратити ресурси. Союзники продовжують уточнювати ці санкції, щоб

посилити тиск на Москву. Ці зусилля ускладнять для Росії відновлення танків, виробництво ракет і фінансування війни [1].

Наразі спостерігається поступальний процес посилення і консолідації колективного Заходу. Ознаками цього стали наміри приєднання до НАТО Фінляндії і Швеції, зміна в підходах європейських держав до колективної і національної безпеки.

Свідченнями посилення політичної відповідальності НАТО стали дуже швидко (як за звичайними бюрократичними мірками) погодження безпрецедентних за масштабами санкцій проти Росії і програм допомоги Україні. Попри наявність певних розбіжностей з таких питань, як зокрема: «воєнний» чи «дипломатичний» спосіб розв'язання конфлікту; масштаби та форми військово-технічної допомоги Україні; ставлення до майбутнього Росії після завершення війни. Одним з головних пріоритетів поточної політики НАТО залишається максимальна геополітична, воєнно-стратегічна та економічна ізоляція Росії. Початкова фаза війни Росії проти України, висування нею ультиматумів НАТО, її наступний ядерний шантаж США та європейських країн засвідчили необхідність присутності в арсеналі систем колективної і національної безпеки засобів завчасного виявлення ризиків, запобігання загрозам, адекватного, ефективного реагування не лише безпосередньо на агресію, але й на погрози нею. Підвищилась актуальність не лише наявності запасів сил, засобів і ресурсів, але й ефективних, опрацьованих механізмів їх залучення, готовності їх використовувати та надавати допомогу союзникам і партнерам [2]. Оновлена стратегія НАТО повторює стандартні для попередніх документів положення стосовно трьох головних завдань Альянсу (колективна безпека, кризовий менеджмент, безпека на основі співробітництва), але з особливим акцентом на першій складовій. У Стратегії-2022 деталізація напрямів виконання завдань надає їм нового практичного змісту, що відображає сучасні, більш небезпечні стратегічні реалії та відповідно має реалізуватися у подальших практичних кроках з адаптації підходів до виконання зазначених головних завдань: стримування і оборона; запобігання і врегулювання криз; безпека шляхом співпраці.

Доки існує ядерна зброя, НАТО залишатиметься ядерним альянсом. НАТО прагне безпечнішого світу для усіх; ми прагнемо створити таке середовище безпеки, в якому в усьому світі зникла б потреба у ядерній зброї. забезпечення національної і колективної стійкості наших

суспільств є вирішальним для виконання усіх основоположних завдань Альянсу і підґрунтям наших зусиль убезпечити наші країни, суспільства і спільні цінності» (стратегія НАТО). Російська Федерація порушила норми і принципи, що сприяли стабільному і передбачуваному порядку в галузі безпеки в Європі. Відповідно, робиться висновок про вірогідність нападу, здатного порушити суверенітет і територіальну цілісність держав-членів Альянсу.

Нова стратегічна концепція НАТО визначила базові вимоги до потенціалу стримування та оборони згідно з підходом «360 градусів» — охоплення сухопутного, повітряного, морського, кібернетичного і космічного просторів, а також весь діапазон загроз і викликів. Цей потенціал ґрунтується на поєднанні спроможностей ядерних і конвенційних сил і засобів, сил і засобів протиракетної оборони, що доповнюються космічними та кібернетичними силами та засобами.

Головними напрямками зміцнення оборонного потенціалу НАТО Стратегія визначає підвищення стійкості суспільства шляхом зміцнення його здатності готуватися до повного спектра загроз і ризиків, реагувати на них, відновлюватися та адаптуватися до них, усуваючи уразливі місця, які можуть бути використані як важелі тиску або перетворитися на мішені для противників. Підвищення стійкості вимагає тісного військовоцивільного партнерства, що впливає на спроможності Альянсу здійснювати свої місії та підтримувати мобільність військ і техніки, а також підтримки національних сил і військ, що перебувають під командуванням НАТО, цивільними ресурсами та інфраструктурою [3].

Мадридський саміт НАТО 2022р., на якому ухвалена нова Стратегічна концепція Альянсу, засвідчив його здатність більш адекватно оцінювати наявні загрози та більш серйозно ставитися до майбутніх викликів, готовність більш оперативно адаптуватися до змін міжнародного безпекового середовища, неухильно дотримуватися гарантій безпеки країн-членів, поширювати на інші регіони свій вплив, на забезпечення міжнародної безпеки. Керівники держав і урядів держав-членів НАТО визнали, що війна РФ проти України є фундаментальним викликом цінностям і нормам, що сприяли безпеці та добробуту європейського континенту, а також офіційно задекларували наміри протидіяти російській агресії, допомагати владі та народу України та захищати безпеку союзників.

Отже, російська агресія є безпосередньою загрозою для безпеки Альянсу, а допомога Україні — невід’ємною складовою протидії зазначеній загрозі.

В Заяві міністрів закордонних справ країн НАТО 30 листопада 2022 р. було зазначено, що Росія продовжує вторгнення в Україну, загрожує євроатлантичному миру, безпеці і процвітання. Росія несе цілковиту відповідальність за цю війну, зухвале порушення міжнародного права і принципів Статуту ООН. Російська агресія, включно з постійними і беззаконними атаками на українську цивільну і енергетичну інфраструктуру, позбавляє мільйони українців елементарних гуманітарних послуг. Вона завдає шкоди глобальному постачанню продовольства і створює небезпеку для найбільш вразливих країн і народів світу. Неприйнятні дії Росії, включно із гібридними діями, енергетичним шантажем і безвідповідальною ядерною риторикою, підривають міжнародний порядок, що ґрунтується на правилах. Усі винні у воєнних злочинах, в тому числі в сексуальному насильстві, зв’язаному з конфліктом, повинні бути притягнуті до відповідальності. Члени Альянсу будуть допомагати Україні у ремонті її енергетичної інфраструктури і захисті її населення від ракетних атак. Ми будемо продовжувати зміцнювати наше партнерство з Україною на шляху досягнення нею своїх євроатлантичних прагнень. Заява міністрів закордонних справ країн НАТО. Бухарест, 29 – 30 листопада 2022 року [4].

Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг під час своїх публічних виступів підкреслює, що ми всі платимо за війну Росії проти України. Проте НАТО платить свою ціну грошима. В той час як українці платять свою ціну кров’ю. Тому підтримувати Україну в інтересах нашої безпеки. Нам необхідно пам’ятати, що це за війна. Росія – агресор. Україна – жертва агресії. І, звичайно, Україна має право оборонятись. Ми допомагаємо Україні використовувати це право. НАТО не є стороною конфлікту, але Альянс і надалі стоятиме з Україною так довго, скільки потрібно. Ми не відступимо [5].

Втім, у декого, зокрема в Україні, існує відчуття, що Організація Північноатлантичного договору недостатньо відповідає на виклики російської агресії, що справедливою є розшифровка НАТО як No Action Talk Only. Проте занадто високі очікування від НАТО обумовлені нерозумінням сутності Альянсу і механізмів його функціонування. Тому не треба звинувачувати НАТО у боягузстві і вимагати військової відповіді. Країни НАТО будь що намагаються уникнути ескалації до

рівня власної війни з Росією.. І це абсолютно раціонально з їх боку, бо всі мають справу з абсолютно неадекватною країною, що має потужний ядерний потенціал.

Список використаної літератури та джерел

1. Relations with Ukraine. URL: https://www-nato-int.translate.goog/cps/en/natohq/topics_37750.htm?x_tr_sl=en&x_tr_tl=uk&x_tr_hl=uk&x_tr_pto=sc
2. Роль і місце України в перспективних європейській та євроатлантичній системах безпеки. Аналітичний звіт Центру Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/images/2022/11/16/2022_Rolj_i_mistce_Ukr.pdf
3. Стратегічна концепція НАТО-2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf
4. Заява міністрів закордонних справ країн НАТО. Бухарест, 29 – 30 листопада 2022 року. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_209531.htm?selectedLocale=uk
5. Пресконференція перед засіданням міністрів. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_209356.htm?selectedLocale=uk

Олександр Феденко

кандидат політичних наук, доцент,

Василь Панасюк

кандидат політичних наук

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВПЛИВ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ РФ НА СУЧАСНИЙ СТАН МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Хід історії першої чверті ХХІ ст. дозволяє зробити певні висновки з приводу змін, які відбуваються у сфері забезпечення міжнародної безпеки.

Традиційні погляди на військові конфлікти також зазнають якісних змін. По-перше, війна і збройний конфлікт розглядатимуться в

ширшому спектрі форм протиборства. На перший план виходять інформаційна, політико-дипломатична, економічна форми боротьби. Війни і локальні конфлікти кінця XX - початку XXI століття наочно підтверджують тенденцію зростання ролі цих «небойових» форм протиборства. Більш того, якщо раніше вони застосовувалися з метою створення сприятливих умов для використання військової сили, то в даний час і в перспективі задіювання цих форм боротьби евентуальний противник прагнучиме досягти політичних і стратегічних цілей без застосування військової сили. По-друге, не дивлячись на зростання ролі невоєнних засобів і форм боротьби, зберігається значення військової сили. І по-третє, спостерігається трансформація політичних і стратегічних цілей військових конфліктів, а також способів їх досягнення. Метою військового конфлікту, як правило, є примушення протилежної сторони до ухвалення політичних і економічних умов, які витікають з інтересів агресора. І якщо раніше ця мета досягалася захопленням і знищенням держави ворога з подальшим приєднанням або колонізацією його території, то зараз, в першу чергу, примушенням до зміни політичного керівництва і поетапної заміни основних напрямів політичної і економічної діяльності держави. [1, с. 103].

Сьогодні воєнно-доктринальні документи провідних країн світу і коаліцій відзначають відсутність потенційної загрози світової війни, але цю загрозу людство легко розміняло на локальні і внутрідержавні конфлікти.

Проблематика поняття сили протягом століть залишалась майже незмінною, застосування ж сили в практичній площині несе на собі відбиток часу. Такі зміни відбуваються відповідно до еволюції розвитку людини, суспільства, держави, технологій і, звичайно, самого міжнародного середовища. Причому тривалий час у системі міжнародних відносин закон сили був і, в більшості випадків, залишається вище сили закону.

Сучасна міжнародна політика реалізується в середовищі, де немає вищого органу управління, який виносив би свої вирoki про правомірність дій суб'єктів міжнародних відносин, насамперед держав. У цьому середовищі немає, отже, і гаранта їх мирного співіснування, гаранта їх моральної поведінки. Мораль теж не працює у сучасних відносинах між державами, так як моральні норми передбачають наявність незаперечного авторитету. Тому в міжнародних відносинах формується протиборство інтересів конкуруючих суверенітетів. У

цьому випадку сила стає кінцевим і легітимним методом вирішення суперечок між різними країнами.

Зазначимо, що у відносинах між державами з'являється ворожість, якщо міжнародна система починає функціонувати без глобальної згоди.

Сила держави ототожнюється, головним чином, з її військовою могутністю. Військова могутність і її похідна - військова сила завжди служили основними показниками престижу держави. Експерт з питання стратегії, професор Принстонського університету У. Кауфман, розглядаючи історію цього питання, писав: «Військова потужність завжди служила основним показником сили і престижу держави. Можна навіть стверджувати, що вона була абсолютно необхідна для проведення на світовій арені різних політичних курсів. Важко уявити собі, як би взагалі розвивалася міжнародна політика без впливу військової потужності». [2, с. 658]

Основні зміни на міжнародній арені сьогодні пов'язані не тільки із застосуванням військової сили, але і з широким використанням інших видів сили. «Зрозуміло, нації можуть подавати один на одного морально-політичну, економічну і іншу дію, – підкреслював американський експерт Дж. Кларк. – Але оскільки верховним арбітром міжнародних суперечок є війна, то військовий чинник набуває вищого ступеня значущості в зовнішньополітичних калькуляціях». [2, с. 658; 3, с.356-358]

Пункти 17 і 34 Стратегії національної безпеки РФ підтверджують особливості сучасності в тому, що «...зростає значення військової сили як інструменту досягнення суб'єктами міжнародних відносин своїх геополітичних цілей...». А пункт 40 наголошує, що «...досягнення цілей оборони країни здійснюється ... шляхом ... вирішення наступних завдань: розробка та реалізація взаємопов'язаних політичних, військових, військово-технічних, дипломатичних, економічних, інформаційних та інших заходів...». [4]

Дослідження воєнної доктрини країни або коаліції країн з точки зору її змісту дає досить повне уявлення щодо характеру їх воєнної політики і воєнно-політичних відносин, в які вони вступають.

У них розкриваються концептуальні ідеї та погляди на роль збройного насилля у взаємовідносинах між державами, деталізуються воєнно-доктринальні положення з урахуванням особливостей і характеру можливої війни, співвідношення сил, стану й основних

тенденцій змін ситуації в світі. Саме в протилежному характері даних концепцій і доктрин полягає одна із причин їх різного впливу на міжнародну дійсність.

Анонсуєчи ухвалення нового документа на грудневому 2014 року розширеному засіданні колегії Міністерства оборони, В. Путін заявив наступне: «Наша воєнна доктрина не міняється, вона носить, як відомо, виключно оборонний характер, проте свою безпеку ми відстоюватимемо послідовно і жорстко». «Жорстко» – ключове визначення даного документа, що визначає воєнну політику держави. [2, с. 659]

Звертає на себе увагу п. 23 Воєнної Доктрини РФ, в якому зазначається, що застосування збройних сил здійснюється «на основі завчасного і постійного аналізу воєнно-політичної і військово-стратегічної обстановки, що складається...». Це йде врозріз з оборонною риторикою документа. Даний пункт свідчить про необхідність постійного планування операцій збройних сил у відповідь на зміну зовнішніх умов. Застосування збройних сил на основі завчасного і постійного аналізу прямо вказує на агресивно-наступальний характер документа.

Саме редакція Воєнної доктрини РФ містить нові форми і способи ведення «гібридної війни», яку Кремль на даний момент апробує на території України відповідно до переліку характерних рис і особливостей сучасних військових конфліктів. До них з п.15 можна віднести: ж) створення на територіях протиборчих сторін постійно діючої зони військових дій; з) участь у військових діях іррегулярних збройних формувань і приватних військових компаній; і) застосування непрямих і асиметричних способів дій; к) використання політичних сил, які фінансуються та керованих ззовні, суспільних рухів і ін. [5]

Існують всі підстави вважати, що питання агресії проти України було сплановано заздалегідь, фактично створювався і вичікувався необхідний розвиток подій для її поетапного запровадження.

Так, начальник Генерального штабу Збройних Сил Російської Федерації Валерій Герасимов ще в лютому 2013 року, опублікував статтю з назвою , що «говорить» сама за себе - «Цінність науки в передбаченні». У ній мовилося, про те що «...правила війни» істотно змінилися. Зросла роль невоєнних способів у досягненні політичних і стратегічних цілей, які в ряді випадків за своєю ефективністю значно перевершили силу зброї. Акцент використовуваних методів протиборства зміщується у бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних і інших невоєнних заходів,

що реалізуються із задіювання протестного потенціалу населення. Все це доповнюється військовими заходами прихованого характеру, зокрема реалізацією заходів інформаційного протистояння і діями сил спеціальних операцій. До відкритого застосування сили часто під виглядом миротворчої діяльності і кризового врегулювання переходять лише на якомусь етапі, в основному для досягнення остаточного успіху в конфлікті.» [6].

Аналіз подій в світі показує, що російський вплив набув таких загрозливих масштабів, що це змусило шефа британської розвідки Е.Паркера вперше виступити з публічною заявою 1 листопада 2016 року в The Guardian: «Вона [Росія – ред.] використовує весь спектр своїх державних органів для просування своєї зовнішньої політики за кордоном у дедалі більш агресивний спосіб – з допомогою пропаганди, шпигунства, диверсій і кібератак. Росія веде сьогодні діяльність по всій Європі та у Великій Британії».

Про це писав і попереджав ще американський дипломат Джордж Кеннан у депеші, яка увійшла до історії під ім'ям «Довгої телеграми» і містила обґрунтування того, що СРСР є «політичною силою, яка фанатично вірить у те, що із Сполученими Штатами неможливе незмінне співіснування, що руйнування внутрішньої гармонії нашого суспільства є бажаним і обов'язковим, що наш традиційний спосіб життя повинен бути знищений, міжнародний авторитет нашої держави повинен бути підірваний, і все це заради безпеки радянської влади», і заявляв, що радянська влада «непробивно глуха до логіки або розуму», що «ця сила має ретельно розроблений і широко розповсюджений апарат для здійснення своєї політики в інших країнах, апарат дивно гнучкий і багатобічний, ним керують люди, досвід і навички підпільної роботи яких не мають аналогів в історії», але дуже чуйно реагує на «логіку сили». [7].

Все зазначене в документі присутнє в політиці РФ і на сьогоднішній день.

Так, у 1992 р. Україна зробила необхідний юридично-правовий крок у контексті вирішення проблеми без'ядерного статусу, підписавши Лісабонський протокол про реалізацію положень Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь, а в грудні 1994 р. було підписано Меморандум про гарантії безпеки в обмін на гарантії США, Російської Федерації (РФ) та Великої Британії. У зазначеному Меморандумі підтверджуються їх зобов'язання «...поважати

незалежність, суверенітет та існуючі кордони України», тобто де-факто і де-юре Україна довірила свою долю трьом великим державам [8].

Хоча в ст. 96, ст. 97 і ст. 99 Стратегії національної безпеки РФ стверджується що «...Російська Федерація проводить послідовну, незалежну, багатовекторну, відкриту, передбачувану та прагматичну зовнішню політику, ...на основі безумовного дотримання норм міжнародного права, зміцнення центральної координуючої ролі ООН та її Ради Безпеки при вирішенні глобальних та регіональних проблем...Росія зберігає прихильність до використання політичних засобів, насамперед механізмів дипломатії та миротворчості, при врегулюванні міжнародних та внутрішньодержавних конфліктів...». [4].

Треба згадати і останній приклад цієї політики. Радник глави Офісу президента України Михайло Подоляк розставив акценти у темі обстрілу Одеського порту після підписання угоди про вивезення зерна. «...Навмисний удар РФ по Одеському порту буквально за кілька годин після підписання всіх документів ідеально характеризує специфічний «психічний стан» Росії. Вони явно вважають за краще постійно доводити світові, особливо тим, хто все ще має ілюзії щодо залишків «російського розуму», що абсолютно недоговороспроможні. І це чудово. Тому що занадто очевидно...». [9].

Це російська дипломатична дихотомія. Тому бачимо, чого вартують домовленості з країною-терористом.

З цього приводу висловився Державний секретар США Ентоні Блінкен, який вважає, що Кремль продовжує показувати зневагу до безпеки і захисту мільйонів цивільних, оскільки «увічне своє напади на Україну».

«...Ця атака ставить під серйозний сумнів довіру до зобов'язань Росії відповідно вчорашньої угоди і підриває роботу ООН, Туреччини і України з доставки критичного продовольства на світові ринки,» - наголосив Блінкен. [10].

Вважаємо, що ми можемо зазначити, що перш за все, Росія продовжує агресивно заперечувати західні цінності і далі виступає проти США. Веденням гібридної війни з Україною Росія намагається подолати власний комплекс неповноцінності відносно Сполучених Штатів, претендуючи на статус великої держави. І хоча на сьогоднішній день ніхто не погрожує напасти на Росію, антизахідна істерія знов використовується для відвернення уваги від внутрішніх економічних і соціальних проблем та для консолідації підтримки лідера

країни. Традиційно, в усі часи лідери Росії демонстрували готовність звинувачувати інших у внутрішніх труднощах і бідах, бездарно витратити людські й економічні ресурси.

Висновки. Російський напад на Україну підірвав систему міжнародних відносин, яка вибудовувалась протягом десятиліть, порушив засади глобальної і регіональної безпеки, поставив під сумнів можливості подальшого сталого розвитку Європейського регіону. Отже, усвідомлення всіма міжнародними акторами нового гібридного світу, який формується в останні роки є важливим і необхідним завданням у пошуку нових безпекових систем.

Отже, в підсумку необхідно погодитись з американським науковцем Р. Клайном, автором методики оцінки могутності держави, який доводить, що сила на міжнародній арені може бути визначена просто як здатність уряду однієї країни змусити керівництво іншої зробити те, що останнє ніколи не зробило б по своїй волі, причому це може бути здійснено за рахунок переконання, примушення або відвертого застосування військової сили. [11, с.336, 338]

Отже окремі експерти і дослідники використовують, як ми бачимо, терміни «жорсткої» і «м'якої» сили. Однак сила, не всемогуча. Акумуляція силових інструментів не завжди веде до бажаного результату.

Альтернативою міжнародній системі, що базується на силі, є система яка буде заснована на узгоджених нормах, правилах, законах. Однак для діяльності такої системи також потрібна сила (коло країн-гарантів тощо). Тому треба розуміти необхідність забезпечити її законослухняною поведінкою у забезпеченні світового порядку.

Війна для нас стала могутнім стимулом не тільки щодо усвідомлення себе - це жорстокий прискорювач історичного і соціального часу для українців, завдання яких не тільки вижити, але й побудувати гідне життя не на словах, а у справах. Це прискорення зажадає від чинних політиків або змінитися, або дати дорогу тим, хто здатний забезпечити якісно нові зміни в Україні. У цьому і полягає рецепт перемоги в гібридній війні – змінитися і перемогти.

Слід зазначити і те, що для нас очевидна необхідність згуртованості українського народу заради національної ідеї щодо європейського шляху подальшого розвитку, радикального перегляду планів захисту України і докорінного реформування її силового сектору та, в першу чергу, її Збройних Сил.

Список використаних джерел та літератури

1. Феденко О.В., Панасюк В.В. Гібридна війна як форма збройної боротьби // Вісник Львівського університету: серія «Міжнародні відносини», № 44. - Львів: ЛНУ ім. І. Франка. - 2018. - С. 102-109.
2. Феденко О.В. Гібридна війна в Україні за законом сили // Науковий журнал «Молодий вчений», № 4(31). - Херсон. - 2016. - С. 657-661.
3. Смолянюк В.Ф. Військова могутність України: Теоретико-методологічні засади формування і розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років): [Монографія]. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000.- 448с.
4. Указ Президента РФ от 02.07.2021 № 400 «О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=LAW&n=389271#eINBhCTjX9srra3L> (дата перегляду 26 липня 2022 року)
5. Военная доктрина РФ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.rg.ru/2014/12/30/doktrina-dok.html> (дата перегляду 26 липня 2022 року)
6. Герасимов В. Ценность науки в предвидении // Независимое военное обозрение. - 27.02. 2013. - № 8 (476).
7. Телеграмма посольства США в Москве № 511 («Длинная телеграмма») [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ilinskiy.ru/publications/sod/glprot-p2.php> (дата перегляду 26 липня 2022 року)
8. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, 05.12.1994 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата перегляду 26 липня 2022 року)
9. Подоляк розставив акценти у темі обстрілу росіянами Одеського порту. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uainfo.org/blognews/1658603663-podolyak-rozstaviv-aktsenti-u-temi-obstrilu-rosiyanami-odeskogo.html> (дата перегляду 26 липня 2022 року)
10. Блінкен: РФ поставила під сумнів довіру до її зобов'язань після ракетного удару по Одесі [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.unian.net/war/blinken-rf-postavila-pod-sommenie-doverie-k-ee-obyazatelstvam-posle-raketnogo-udara-po-odesse-novosti-odessy-11914692.html> (дата перегляду 27 липня 2022 року)

11. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2002.- 392 с.

*Надія Харченко,
Ігор Іжнін
кандидат політ. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ СВІТОВОМУ ПОРЯДКУ: УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИЙ КОНФЛІКТ, ЯК ЗАГРОЗА СТАБІЛЬНОСТІ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ

Сучасний погляд на світовий порядок та особливості міжнародних відносин показує те, що світовий геополітичний простір розділений не так між великими державами із сферами їхнього впливу, як між внутрішніми лініями напруженості між зоною стабільності. Геополітичне суперництво і боротьба великих держав за ресурси та зони політичного впливу на регіональному і локальному рівнях проявляється, як правило, у стимулюванні місцевих конфліктів [1].

Недієвість старого світового порядку та, зокрема, ряду міжнародних організацій показав воєнний конфлікт в Україні. Цілком очевидно, що розв'язана проти України агресія є не лише міждержавним конфліктом, вона має наслідки для всього Європейського континенту і глобальної безпеки.

Росія дала поштовх періоду геополітичної турбулентності, що супроводжується локальними і глобальними кризами та війнами із непередбачуваними наслідками. Руйнування, знецінення та нівелювання російським керівництвом системи чинного світового порядку, паралельно супроводжувалося випробовуванням на міцність міжнародних структур у сфері безпеки. Заклики у пропагандистських ЗМІ, публічних виступах та політичних заявах щодо усунення «європейської бюрократії», переформатування ООН, Міжнародного комітету Червоного Хреста та інших організацій, послідовно спрацьовували на руйнування їх іміджу, підризу авторитету та спроможностей. При цьому, дані безпекові структури самі продемонстрували свою неієздатність постійним «висловлюванням глибокої стурбованості»

щодо дій Росії на території України, що стало демонстрацією моральної застарілості та неефективності щодо викликів сьогодення [2].

Українсько-російський конфлікт проявив чинники і потенційні негативні наслідки дисбалансу сил на світовій арені та став певною віхою змін у світовому порядку і безпековому середовищі.

В даний час Україні належить роль ключової ланки у суперництві ЄС та США з Росією. Для ЄС властивий дещо бюрократичний підхід до партнерства і наша держава донедавна не була для нього головним пріоритетом, в той час як для Росії – втримання в орбіті її впливу України є принциповим питанням.

Даний конфлікт розпочав процес перегляду світового порядку та глобального балансу сил. На чолі такого процесу США та ЄС опинилися на одному полюсі, Росія та держави з подібними авторитарними режимами – на іншому. Із сторони Китаю відбувається обережне спостереження за боротьбою своїх конкурентів в очікуванні, що посилення уваги ЄС та США до України відволіче частину їхніх сил від Азійсько-Тихоокеанського регіону, що, у свою чергу, дасть йому можливість зміцнення там власних позицій. Ймовірно, подібну мету частково має і Росія в намаганнях посилити «антиамериканський фронт» в Центральній Азії, на Каспії та Близькому Сході [3].

Ще із початком гібридної агресії, російська влада переслідувала двоєдину глобальну мету: геостратегічну – руйнація чинного світового порядку із домінуванням Заходу та повернення РФ статусу «великої держави»; геоісторичну – повернення світу до реальності середини минулого століття («балансу сил і балансу інтересів», «боротьба систем», «зон впливу» і т.д.). Іншими словами – здійснення ревізії програної СРСР Холодної війни. Варто визнати, що в даний час для міжнародної політики є характерним вакуум глобальної сили, що викликано браком впливу Сполучених Штатів щодо розв'язання нагальних проблем. Наслідком цього є недостатній контроль світової системи та можливість для країн з геополітичними амбіціями провокувати конфлікти з метою переформатування світобудови міжнародної ієрархії [4, с. 31].

Ми можемо спостерігати розвал всієї архітектури безпеки, наполегливо вибудовуваної на континенті впродовж десятків років. Грубе порушення Росією міжнародних угод (зокрема, «Будапештського меморандуму») демонструє, наскільки умовний та національно-суб'єктивний характер властивий і нормативній базі

світового порядку. Показовим прикладом є принцип використання права вето у Раді Безпеки ООН – його практично неможливо застосувати, коли учасниками міжнародних конфліктів є її члени [5].

Важливим питанням сьогодення є не те, яким буде новий світовий порядок, а те, чи вдасться США і союзникам через ситуацію із Україною зупинити втрату здобутків минулого століття. Цілком реальним є започаткування розбудови першого дійсно «глобального» світового порядку. Як вважає Стівен Гедлі, колишній радник президента США з національної безпеки – за минуле століття це вже четверта спроба побудови світового порядку. Першою вважається Версальський мир і створення Ліги Націй після Першої світової війни. Втім, дані очікування миру обернулися для світу європейським фашизмом, американським ізоляціонізмом, глобальною кризою та багатомільйонними жертвами Другої світової війни і Голокосту. Більш успішною була побудова після Другої світової війни США і їхніми партнерами системи, названої «ліберальним міжнародним порядком». Цьому посприяв План Маршалла, створення низки багатосторонніх інститутів, таких як ООН, МВФ, Світовий банк, НАТО, ЄС тощо. Після перемоги Заходу в Холодній війні була третя спроба, що характеризувалася закріпленням або відновленням європейських демократій. Відбулося розширення НАТО та ЄС. Проте, американське зовнішньополітичне лідерство не відзначалося послідовністю та впродовж останніх років суттєво знизилася готовність лідерів США захищати, підтримувати та просувати вказаний розширений міжнародний порядок [6].

Таким чином, можна стверджувати, що світовий порядок є правилами міжнародного співжиття, котрі встановлюються та забезпечуються силою примусу лідерами світової політики, керуючись, перш за все, своїми національними інтересами. Відповідно, йому властивий національно-суб'єктивний характер.

Сьогодення характеризується неможливістю певного прогнозу поведінки держав чи організацій на політичній арені та здатністю до формування світового порядку, який буде дотримуватися ключовими гравцями та гарантуватиме безпеку.

Тому, спроможність вирішення українсько-російського конфлікту буде критерієм міцності наявних центрів сили та дієвості євроатлантичної і міжнародної системи безпеки. Визначальними тут є певні фактори: рішучість позицій України; співвідношення серйозності

санкцій та «порога вразливості» Росії; готовності західних країн до певних економічних втрат з метою відновлення справедливості та іншими. Крім того, Україна повинна стати справжнім суб'єктом міжнародних відносин, якому властиві самостійна та міцна внутрішня, зовнішня та оборонна політика, котру підтримує більшість громадян.

Список використаних джерел:

1. Горбулін В.П., Власюк О.С., Лібанова Е.М., Ляшенко О.М. Збройний конфлікт в Україні у термінах геополітики. *Суспільно-політичні процеси*. 2016. Вип. 3. С. 61-86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubpolpr_2016_3_4
2. Російські технології конструювання «темних часів» у Європі. URL: <https://ukrainer.net/tekhnolohii-destabilizatsii/>
3. Сунгуровський М. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту. URL: https://razumkov.org.ua/upload/1400153819_file.pdf
4. Горбулін В. Хитромудра невизначеність нового світопорядку. *Дзеркало тижня. Україна*. 2016. № 30. с. 31
5. Сич О. Світовий порядок: суб'єктивний характер і національний інтерес. URL: <https://ussd.org.ua/2020/03/28/svitoviy-poryadok-sub-ektyvnyj-harakter-i-natsionalnyj-interes>.
6. Димань Л. CNBC: З перемоги України у війні почнеться перший справжній світовий порядок. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/cnbc-z-peremohi-ukrajini-u-vijni-pochnetsja-pershij-spravzhnij-svitovij-porjadok.html>

*Oleh Tsebenko
PhD in Political Science,
Olha Ivasechko,
PhD in Political Science,
National University «Lviv Polytechnic»*

ENERGY SECURITY OF EASTERN PARTNERSHIP COUNTRIES AND EU IN THE CONTEXT OF THE 2022 RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Energy security is one of the priority areas of EU foreign and domestic policy. The energy strategies of the EU define the priority of overcoming external dependence on energy resources and the transition to renewable

sources of energy. In 2021, the EU was about 50% dependent on Russian gas and oil exports. The energy tool is an important geopolitical tool of influence of the Russian Federation on European countries. The Eastern Partnership countries play a key role in the EU energy security system and the transit of energy resources to Europe. The full-scale war of 2022 by the Russian Federation against Ukraine caused significant challenges to the energy sector of the EU and the countries of the Eastern Partnership.

The energy crisis in Europe, caused by the war, had a significant impact on various energy sectors, both in the EU and neighboring countries. The Russian-Ukrainian war of 2022 affected the reduction of imports of energy resources from the Russian Federation to the EU. Due to the events in Ukraine, Germany has suspended the certification of the Nord Stream-2 gas pipeline. Russia's Gazprom has stopped supplying gas to Europe through the Yamal gas pipeline. Also, the Russian Federation significantly has reduced the supply of energy resources through the Nord Stream 1 gas pipeline (almost five times), motivating this by delaying the supply of components to gas pipelines. The EU, in turn, has introduced sanctions against Russian energy companies and their owners. The EU has set a maximum price for the purchase of Russian oil. EU countries refused to pay in rubles for Russian gas. Analyzing these facts, we can talk about a large-scale energy crisis in the EU and Eastern Europe. During the ten months of the war, the European Union is trying to reorient itself to other sources of supply, in particular using the import of liquefied gas, the supply of gas from the Scandinavian countries, reorientation to coal, strengthening renewable energy and alternative fuels [1].

The war and the energy crisis significantly increased the prices of energy resources in the EU and the Eastern Partnership countries, which in turn caused an increase in the prices of goods and services, and accelerated inflation. However, regardless of the negative consequences, EU countries and part of the Eastern Partnership countries want to get rid of Russia's energy dependence.

As for the region of the Eastern Partnership countries, the war has caused destruction in the energy sector. Ukraine is a key transit country of energy resources from the Russian Federation to the EU. Also, before the shelling, part of the electricity produced in Ukraine was exported to the EU. Massive missile strikes on Ukrainian infrastructure facilities have caused significant disruptions in energy supply. The Russian Federation uses targeted strikes on power plants, energy facilities, and oil refineries in order to intensify the

energy crisis in Ukraine. At the beginning of the full-scale war, a fuel crisis arose as a result of the shelling of oil facilities. This problem was solved due to the import of fuel from the EU. After massive attacks on the energy system, a large part of Ukrainian citizens and enterprises are without electricity, which also affected the economic crisis in our country. Another manifestation of the “energy” terrorism of the Russian Federation is the seizure of the Zaporizhzhia NPP and threats to stop its work. Missile strikes on nuclear power facilities in Ukraine can cause significant levels of nuclear contamination. The shutdown of energy supply in Ukraine also caused a temporary suspension of the supply of energy resources to the EU through the Druzhba oil pipeline. The supply of energy resources from Azerbaijan, through Georgia, the Black Sea, Ukraine to the EU has been stopped. The reason for this is the seizure and control of the Black Sea actuary of the Russian Federation. Ensuring the supply of energy resources through the territory of Ukraine from the Russian Federation to the EU is under threat, as Ukraine cannot guarantee security. It is possible that the Russian Federation sabotages the main energy pipelines on the territory of Ukraine, or accuses Ukraine of shelling the energy industry on the territory of the Russian Federation.

Another country affected by the war in Ukraine is the Republic of Moldova, which is dependent on energy supplies from Ukraine and the Russian Federation. During missile attacks on the energy infrastructure of Ukraine in November 2022, emergency shutdowns of the energy networks of our country took place. The consequences were also the disconnection of electricity supply to neighboring Moldova. In terms of energy, Moldova is 70% dependent on the supply of electricity from Transnistria, controlled by the Russian Federation, and 20% – from Ukraine. Total dependence on Russian energy enables the Kremlin to put pressure on Moldova in order to make certain political concessions. In October 2022, the Russian Federation reduced the supply of gas to Moldova by 30%, and the authorities of Transnistria limited the supply of electricity by 73%. As a result of the missile attacks, Ukraine also limited the export of energy to this country. As a result, massive power outages occurred in Moldova. This crisis was instantly resolved by the supply of electricity from Romania. However, there is only one high-voltage line between Moldova and Romania, passing through the territory of Transnistria. Any strikes or sabotage on this line will cause an energy collapse and blackout in Moldova for a long period of time.

The energy crisis in Moldova also caused inflation, an increase in energy prices, and the suspension of some large enterprises [2].

As a result of this war, Azerbaijan, as one of the suppliers of energy resources to the EU, has partially limited the supply of oil and liquefied gas, as it cannot use Ukraine as a transit zone. Some of the energy resources, in particular fuel, were delivered from Belarus to the EU. The participation of this state in the aggression against Ukraine caused the imposition of sanctions on the authorities of Belarus and restrictions on the export of energy resources to the EU.

An important element of ensuring the energy security of the EU and the countries of the Eastern Partnership is the exit from energy dependence on the Russian Federation. In 2022, the European Commission presented the REPowerEU plan. The goal is to overcome the energy crisis and energy dependence on the Russian Federation. Priority goals are saving energy resources, diversifying supply, increasing the supply of liquefied gas, accelerating the implementation of the European Green Course and renewable energy sources. The EU officials stated that this program will include assistance to Ukraine, Moldova and other countries of the Eastern Partnership with the aim of moving away from their energy dependence on the Russian Federation. One of the important steps taken by the EU in this direction was the connection of Ukraine to the unified energy system of the EU. The plan to connect Moldova to this system through Ukraine is practically being implemented [3].

In summary, the consequences of the Russian-Ukrainian war have a large-scale nature for the energy sector of the EU and the countries of the Eastern Partnership. The war caused restrictions on the supply of oil and gas to the EU by the EU, European countries reduced the purchase of Russian energy resources, and the Russian Federation uses Europe's energy dependence as an element of geopolitical blackmail. The energy sectors of Ukraine and Moldova have suffered significant destruction. About 50% of Ukrainian energy infrastructure was destroyed as a result of missile strikes. The Russian Federation attacks nuclear power plants, captures them and blackmails them by shutting them down. The Republic of Moldova is also dependent on the Russian Federation for energy. The war in Ukraine caused a shutdown of energy supply in Moldova. The consequence of the war is the increase in energy prices in Europe and the countries of the Eastern Partnership. The short-term task for the EU, Ukraine and Moldova is to get through the winter. The EU proposed the REPowerEU action plan, which aims to remove the

EU and the Eastern Partnership countries from dependence on the Russian Federation. The priority is the search for alternative suppliers of energy resources, the development of renewable energy sources.

Acknowledgments. The article was written within the framework of the project "EUROPEAN STUDIES FOR TECHNICAL SPECIALTIES AT LVIV POLYTECHNIC NATIONAL UNIVERSITY " No 101047462 — EUSTS — ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH directed by Jean Monnet within the framework of the EU Erasmus + program. ERASMUS+ J.MONNET CHAIR. GRANT AGREEMENT NUMBER: No 101047462 — EUSTS

References:

1. Cwalina A. Is a Eastern European Energy Security a Pipe Dream? *Wilson Center*. 2022. 5 August. URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/eastern-european-energy-security-pipe-dream>
2. Leger A. Russia's Ukraine invasion is fueling an energy crisis in neighboring Moldova. *Atlantic Council*. 2022. 5 December. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/russias-ukraine-invasion-is-fueling-an-energy-crisis-in-neighboring-moldova/>
3. Припинення енергетичної залежності від Росії: ЄС презентує свій план REPowerEU та обіцяє підтримати країни Східного партнерства. *EU NEIGHBOURSEAST*. 2022. 19 травня. URL: <https://euneighbourseast.eu/uk/news/latest-news/prypynennya-energetychnoyi-zalezhnosti-vid-rosiyi-yes-prezentuye-svij-plan-repowereu-ta-obczyaye-pidtrymaty-krayiny-shidnogo-partnerstva/>

Вячеслав Циватий
кандидат іст. наук, доцент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

ГУМАНІТАРНА ДИПЛОМАТІЯ У ФОКУСІ ЛОКАЛЬНИХ І РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ: МІЖНАРОДНО-БЕЗПЕКОВИЙ, ПРАВОВИЙ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ДИСКУРСИ

Інституціональна історія терміна «гуманітарна дипломатія» достатньо тривала в темпоральному вимірі. Однак, учені-дослідники

почали осмислювати це явище пізніше, тому не дивно, що його однозначне формулювання й трактування, т. б. традиційно класичне та усталене визначення концепту «гуманітарна дипломатія», на сьогодні поки ще не сформульовано [1, с. 27–30].

По-перше, під гуманітарною дипломатією може розумітися допомога, що надається державі, яка перебуває в стані війни (фінансова, оборонна, військова, матеріально-технічна, гуманітарна допомога в різних формах) і те, як ця допомога позначається на двосторонніх відносинах. У цьому сенсі гуманітарної дипломатії як прояву гуманітарної допомоги, відносини України з державами-сусідами відзначаються позитивною динамікою [2].

По-друге, інший підхід полягає в тому, щоб тлумачити гуманітарну дипломатію як проекцію м'якої сили («soft power») у сфері такої специфічної галузі дипломатії як – публічна дипломатія. У цьому трактуванні гуманітарну дипломатію можна сприймати як найбільш вагомий і широкий інструмент втілення «м'якої сили» («soft power») у міжнародних відносинах в історичній ретроспективі, сьогоденні і перспективі. Вона містить у собі компоненти освітньої дипломатії, наукової дипломатії, культурної дипломатії та міжособистісних контактів. Сучасні умови також можуть додати до цього переліку дипломатію інформаційну (як інструмент втілення інших аспектів гуманітарної дипломатії), технологічну (обмін і спільний розвиток технологічних проектів), іміджеву (просування і поширення позитивного іміджу держави) тощо [3, с. 30–33].

Певну сталість можна помітити в таких проявах гуманітарної дипломатії як молодіжна дипломатія. Щоправда, цей ресурс недооцінений – бракує координації з випускниками закладів вищої освіти, які лишаються на постійне проживання в державах, де проходили навчання. Подібна ситуація й у співпраці з українською діаспорою, яка широко представлена в державах-сусідах (діаспоральна політика і діаспоральна дипломатія) [4, с. 53–57].

Забезпечення постійного доступу до гуманітарної допомоги під час воєнних конфліктів, складних надзвичайних ситуацій, завжди було важливою проблемою для політиків і дипломатів. Її вирішення пов'язано з гарантією захисту цивільного населення в умовах небезпеки і політичної нестабільності. Практика гуманітарних переговорів призвела до появи концепції гуманітарної дипломатії на початку 2000-х років. Вона мала переконати громадських лідерів,

політиків і високопосадовців, приймаючих рішення, діяти в інтересах уразливих груп населення дотримуючись гуманітарних принципів. Гуманітарна дипломатія здійснюється гуманітарними акторами і включає в себе організацію безпечної присутності гуманітарних організацій, доступ до переговорів з цивільним населенням, моніторингу програм допомоги, поваги до міжнародного права.

Розвиток гуманітарних аспектів дипломатії пов'язаний із захистом найбільш уразливих груп населення – етнічних і релігійних меншин, жінок, дітей, біженців, жертв збройних конфліктів, тероризму і екологічних катастроф. Важливим завданням, яке стоїть перед науковцями є дослідження природи гуманітарної дипломатії, історії її інституціонального розвитку, а також сучасних моделей та інструментів. Учені звертають увагу на необхідність повернення в міжнародних відносинах до філософії моралі, філософії політики, філософії дипломатії та ціннісних орієнтирів, соціокультурних і соціогуманітарних моделей у системі поліцентричної системи міжнародних відносин XXI століття [5; 6, с. 43–49].

Аналізуючи концепт «гуманітарна дипломатія», у першу чергу – доцільно акцентувати увагу на сутнісних складових поняття «гуманітарна дипломатія», показати інституціональне становлення і розвиток гуманітарної дипломатії та інституту гуманітарного права, розглянути моделі і проблеми гуманітарної діяльності в сучасному світі, охарактеризувати сучасні проблеми функціонування [6, с. 46–48].

У науковому дискурсі поняття гуманітарна дипломатія з'явилося порівняно нещодавно. Згідно з думкою дослідників феномен гуманітарної дипломатії не є безперечним у зв'язку з неточністю і суперечністю характеру самого терміну, а також нез'ясованістю інституціональних меж його практичного застосування. На відміну від класичної дипломатії, яка заснована, у першу чергу, на переговорах, гуманітарна дипломатія сфокусована на міжнародній допомозі в рамках гуманітарних операцій і міжнародних програм, а також – встановленні партнерських відносин для досягнення гуманітарних цілей. У публікаціях зарубіжних і вітчизняних дослідників підкреслюється, що розвиток гуманітарних аспектів дипломатії пов'язаний із зусиллями направленними на позбавлення людей від страждань, поневірянь. У цьому контексті гуманітарна дипломатія, у першу чергу, має відношення до діяльності Міжнародного комітету

Червоного Хреста і установ Організації Об'єднаних Націй (ООН) [6, с. 43–49].

Учені також відзначають, що гуманітарна дипломатія має відношення не тільки до надання гуманітарної допомоги національними і міжнародними організаціями. Гуманітарне співробітництво є одним із засобів «м'якої сили». Дослідники та експерти з міжнародного права розуміють гуманітарну дипломатію як різновид неполітичної комунікації, заснований на застосуванні інструментів «м'якої сили» («soft power»). У такому поєднанні теорія гуманітарної дипломатії набуває нової сутності і виступає базовою моделлю для вдосконалення міждержавних відносин. У цьому контексті гуманітарна дипломатія спирається, і в першу чергу – на загальнолюдські цінності, включає використання соціальних, освітніх, наукових програм, розширення культурного обміну, участь у ненасильницькому розв'язанні політичних конфліктів, превентивну діяльність, миротворчу діяльність, захист прав і свобод людини, допомогу уразливим групам населення в умовах лих, воєн, локальних і регіональних конфліктів [5; 7, с. 43–47].

Для найбільш глибокого розуміння гуманітарної дипломатії, яка спирається у своїй діяльності на міжнародне гуманітарне право, на наш погляд, необхідно звернутися до її інституціональних витоків і процесу становлення. Дослідження, присвячені раннім формам людського існування, дозволяють розглядати гуманітарну діяльність як одну із первинних функцій влади. Її адресатами спочатку були члени одного товариства, але поступово під впливом різних факторів став розвиватися її зовнішній вимір у системі міжнародних відносин. Бажання розширити межі соціокультурного існування призвели до поширення внутрішньо суспільних механізмів підтримки соціальності на сферу зовнішніх контактів, міжнародної взаємодії та міжнародного співробітництва [8, р. 22–23].

Значну роль у захисті жертв війни та подолання гуманітарних наслідків збройних конфліктів відіграють різноманітні організації (інституції): міжурядові та неурядові, міжнародні та національні. Їх об'єднує наявність права на гуманітарний доступ, права, обсяг якого залежить від статусу та мандату організації, а також застосованих норм міжнародного гуманітарного права [6, с. 43–49; 9, р. 196–208].

Загалом характерними для гуманітарної дипломатії України є проблема недостатньої збалансованості, пропорційності та

несистемності підходів: відсутня стратегія роботи України з державами-сусідами (стратегія сусідства), а відтак – і її гуманітарний компонент. Перешкодою також є питання проблем історичної пам'яті: хоча найбільш яскраво цей аспект виділяється у відносинах з Польщею, не варто нехтувати ним і в інших двосторонніх відносинах. Не можна недооцінювати і проблеми більш новітнього характеру, зокрема те, що глобальна пандемія COVID-19 суттєво обмежила двосторонні контакти на всіх інституціональних рівнях, зокрема на неурядовому рівні, який донедавна суттєво посилював державну гуманітарну політику.

Перспективним напрямом, який сприяв би вирішенню поточних тактичних і стратегічних проблем щодо реалізації завдань гуманітарної дипломатії та гуманітарного права – залишається розробка українського інформаційного наративу для соціальних медіа та підтримка україномовного медіа-контенту орієнтованого на громадян України, а також діаспору в сусідніх державах. Загалом, потенціал діаспори – у сфері гуманітарної дипломатії – можна використовувати більшою мірою, проте для цього необхідно посилити роботу із підтримки діаспор, зокрема через покращення консульського покриття в країнах-партнерах та розширення кадрового потенціалу консульських представництв.

Важливою складовою з ефективного впровадження дієвої моделі гуманітарної дипломатії XXI століття – є інституціональна роль міжнародних організацій у здійсненні гуманітарної допомоги уразливим групам населення під час збройних локальних і регіональних конфліктів і поетапна локалізація сучасних проблем функціонування гуманітарної дипломатії [10, с. 32–36].

На сьогодні, у повному масштабі триває технологічна й тематична революція в засобах масової комунікації (ЗМІ), що значно ускладнює взаємодію учасників міжнародних відносин в умовах сьогодення. Небачений раніше формат тісної взаємодії між суспільством і дипломатичними відомствами робить сучасну дипломатію надмірно публічною, з одного боку, і менш стриманою – з іншого, зокрема й у сфері гуманітарної дипломатії та гуманітарного права.

У 2014-2022 роках гуманітарна дипломатія вступила в новий етап інституціонального розвитку, коли штучний інтелект та обробка великих масивів інформаційних даних стали її частиною, сприяючи реалізації політики гуманітарно-інформаційного протистояння, превентивності та безпеки. Використання інструментарію гуманітарної

дипломатії у сфері дипломатичної діяльності інституцій, у дипломатичних практиках, у реаліях трансформації сучасної моделі дипломатії та системи міжнародних відносин, відкриває нові інституціональні та регіональні можливості для проведення міжнародної політики в контексті врегулювання локальних і регіональних конфліктів засобами та інструментами сучасної дипломатії [11; 12].

Отже, узагальнюючи зазначене вище, варто підкреслити, що надважливі й термінові гуманітарні проблеми в сучасному світі зросли у зв'язку з проблемою військово-силового аспекту конфліктності та воєн.

Гуманітарна сфера стає однією зі сфер глобального управління, побудованого на основі інституціонально-мережевої взаємодії різнорідних учасників задля вирішення проблем, що ставлять під загрозу життя та здоров'я багатьох людей у локальних і регіональних конфліктах сучасності.

Гуманітарна дипломатія покликана переконати громадських лідерів і високопосадовців, які приймають рішення, діяти завжди і за будь-яких обставин на користь уразливих груп населення і поважаючи дотримуючись при цьому основних гуманітарних засад, принципів і норм міжнародного права, зокрема – гуманітарного права. Вона охоплює діяльність, метою якої є отримання від політичної та військової влади публічного і політико-дипломатичного простору, в якому гуманітарні актори можуть спокійно працювати.

Тим не менш, гуманітарна дипломатія стикається в сьогоденні з багатьма проблемами. Різноманітність політичних акторів, залучених до гуманітарної діяльності, їх конкуруючі пріоритети призводять до різного розуміння методів гуманітарної дипломатії.

Доступ до гуманітарної допомоги знаходиться під постійною загрозою у зв'язку з тим, що характер конфліктів і воєн постійно змінюється, що призводить до політизації цього явища в умовах інтенсифікації локальних і регіональних конфліктів і воєн.

Шляхи становлення й розвитку гуманітарної дипломатії, етапи її інституціональної історії та події контексти були досить складними. Тільки всередині XIX століття інституціоналізувалися норми і принципи, на основі яких здійснюється захист уразливих груп населення; були прийняті перші міжнародно-правові акти гуманітарного права; з'явилися міжнародні організації (міжнародні інституції), діяльність яких була направлена на надання гуманітарної допомоги усім, хто її потребує.

Головне навантаження і завдання в гуманітарній сфері покладаються саме на дипломатію і дипломатів, оскільки інституціонально це складовий елемент дипломатичної системи держави, системи міжнародних відносин, системи міжнародної безпеки та інституціональної моделі держави.

У сучасних умовах, на нашу думку, гуманітарна дипломатія стає ключовим елементом для надання допомоги всім уразливим групам населення, яка забезпечується багатьма акторами міжнародних відносин, такими як держави, міжнародні організації, політичні лідери, індивідууми та, відповідно – їх міжнародно-безпековими, миротворчими і превентивними ініціативами.

Список використаних джерел та літератури

1. Циватий В. Г. Системний аналіз і моделювання в дипломатичних, управлінських і соціально-економічних процесах: міждисциплінарний, інституціональний і теоретико-методологічний дискурс. *Системний аналіз в управлінні: міжгалузеві дослідження: збірник наукових праць*. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ : Ореол-Сервіс, 2022. Випуск IV(4). С. 27–30.
2. Chekalenko L.D., Tsivatyi V.G. Foreign policy of Ukraine. Ed. by Tsivaty V.G. K: LAT&K, 2016. 294 p., 8 p. pic.
3. Кочубей Ю. М. Імідж дипломата – імідж країни. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2001. Вип. 5. С. 30–33.
4. Подрез Ю.В. Українці Східної Слобожанщини у другій половині XVII – на початку XX ст. *Історія та географія: науковий журнал*. 2019. Випуск 49. С. 53–57.
5. Stanyer J. Modern Political Communication: Mediated Politics in Uncertain Times. Cambridge: Polity Press, 2007.
6. Окладна М. Г., Перевалова Л. В., Генкул Ю. В. Гуманітарна дипломатія: історія становлення та сучасність. *Право та інноваційне суспільство: науковий журнал*. 2021. № 2 (17). С. 43–49.
7. Циватий В. Г. Дипломатичний протокол, церемоніал та етикет міжнародної ввічливості: модель, інструментарій і національні особливості сучасної дипломатії (теоретико-методологічний аспект). *Гуманітарний корпус. Збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. Вінниця–Київ : «ТВОРИ», 2022. С. 43–47.

8. Barnett M., Weiss T. G. Humanitarianism: a Brief History of the Present. *Humanitarianism: Politics, Power, Ethics*. Barnett M., Weiss T. G. Ithaca (Ed.). New York: Cornell University Press, 2008. P. 22–23.
9. Tsivatyi V.G. National Security as a Component of Global Security: Lessons from Ukraine's Crises. *Eastern Europe Regional Studies*. 2017. No 2 (4). P. 196–209.
10. Циватий В.Г. Публічна дипломатія: традиції, тренди, та виклики (досвід і пріоритети для України). *Зовнішні справи*. 2014. № 6. С. 32–36.
11. Understanding International Diplomacy. Theory, Practice and Ethics. Second Edition Corneliu Bjola and Markus Kornprobst. First edition published by Routledge 2013. Second edition published 2018. 305 p.
12. Modern Diplomacy in Practice. Written and Edited by Robert Hutchings, Jeremi Suri. Springer Nature Switzerland AG, 2020. 260 p.

Наталія Шаленна
канд. політ. наук, доцент
Львівський національний університет
імені Івана Франка

ФРОНТ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ УКРАЇНИ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України 24 лютого 2022 р., неспровокована безжальна повсякденна агресія проти українського цивільного населення, численні воєнні злочини російської армії, знищення пам'яток історії та культури і абсолютна брехня у засобах масової інформації росії, що виливається в маси через інтернет-видання, друковані ЗМІ та телевізори кожного дня «спеціальної воєнної операції» — все це докази того, що ця війна є справжнім полем битви за цінності та принципи моралі. Вона має екзистенційне значення для України, адже діяльність кремля спрямована не лише проти самого існування української державності, а що важливіше – проти її фундаментальних основ: української ідентичності та культури.

Сьогодні вже не сумнівається ніхто, що для росіян України не існує, як і не існує окремого українського народу з унікальним культурним надбанням. У свідомості росіян не існує розмежування між українським та російським, нема відмінностей у культурі та ментальності. Натомість упродовж десятиліть після розпаду СРСР і задовго до війни 2014 р. на офіційному рівні активно продукувався й поширювався наратив про нероздільні «братні народи», що формувалися упродовж віків спільної історії і мають спільну культуру й традиції, а отже, й спільне майбутнє.

Звичайно ж, за апологетами «руського міра», «велич російської культури» превалює на території усієї України, що є «переважно російськомовною і російськомислячою», а українського культурного продукту просто не може існувати на загальнонаціональному рівні, адже українськість має виключно маргінальний характер і притаманна лише для окремих регіонів, переважно сільської місцевості. У політичній площині російські ідеологи й рядові пропагандисти упродовж років обґрунтовували «природне право» російськомовних спільнот на пострадянському просторі претендувати як мінімум на статус одного з державотворчих компонентів, а як максимум – на політичне домінування [4]. Таким чином, як не парадоксально, але довгі роки після здобуття незалежності Україною «співцями російської величі» продовжувалася приписуватися меншовартість і неповноцінність усьому, що могло визначатися як українське. «Дороговказом» для усіх зрощених на таких уявленнях росіян, переконаних у своїй «месіанські ролі» на пострадянському просторі, зрештою став концепт «історичної єдності» українського та російського народів, сформульований та представлений у статті глави держави-терориста [3].

Виходячи з викладеного, а також з урахуванням наслідків дій «великого народу із великою культурою» очевидно, вбивчого характеру, культурна дипломатія України стала питанням національної безпеки. Боротьба на культурному дипломатичному фронті є невід’ємною складовою нашої боротьби за незалежність сьогодні.

Діяльність українських урядових інституцій і громадських організацій у сфері культурної дипломатії на сучасному етапі зосереджена у таких основних напрямках:

- *популяризація української культури* через демонстрування історичного культурного надбання та сучасного культурного

продукту, що успішно зреалізовується через організацію й проведення різноманітних культурних івентів за кордоном, у тому числі і через залучення українських митців, що у зв'язку із війною тимчасово проживають в іноземних державах. Варто зазначити, що такі заходи та культурні проєкти, окрім мистецької місії, мають на меті привернення уваги світової спільноти до подій в Україні та акумулювання допомоги українцям;

- *протидія російському деструктивному впливу*, який здійснюється через інструменталізацію культури, що виявляється у діяльності розгалуженої системи «культурних» інституцій по всьому світу (організація «россотрудничество», Фонд «русскій мір» та Фонд Горчакова), котрі пропагують «високе російське мистецтво», а також транснаціональних осередків російської православної церкви, що активно вкидують у інформаційний простір західних держав «темник» про утиски та дискримінацію УПЦ (МП) [2]. Відомо, що згадані організації є невід'ємною складовою гібридної війни, яку російські спецслужби давно ведуть проти України та її партнерів. За їх допомогою спецслужби рф намагаються сформувати в інформаційному полі країн Європи політичні «групи підтримки», які б просуvalи альтернативну проросійську думку, навіть у час терористичної діяльності рф в Україні [5]. Український уряд та громадські активісти на різних рівнях наполегливо виступають за заборону діяльності «російських культурних осередків» у світі;
- *донесення до світової громадськості інформації про факти злочинних дій російської федерації щодо історичних пам'яток української та світової культури, творів мистецької цінності*: росіяни знищують ракетними ударами історичні пам'ятки, також відомо про розкрадання артефактів з уцілілих українських музеїв на окупованих територіях. У цьому зв'язку українська сторона робить все можливе для фіксації фактів такої злочинної діяльності й повідомлення про них відповідні міжнародні інституції. За успішної реалізації цієї місії, винні обов'язково будуть покарані, а проти росії тим часом можуть бути запроваджені не лише економічні санкції, але й санкції щодо артефактів [1].
- *активна просвітницька діяльність у середовищі українських митців*, що виявляється в інформуванні українських культурних

діячів з приводу їх участі у різноманітних культурних заходах та проєктах, що можуть мати як позитивний, так і негативний ефекти на боротьбу України з російським агресором. У цьому напрямку, наприклад, активно працює Український інститут. Ще на початку війни він виступив із закликом призупинити будь-яку співпрацю з Росією у сфері культури. 28 лютого 2022 р. співробітниками Українського інституту було підготовано свого роду вказівки для українських артистів, котрі виступають за кордоном («Що не так з мистецтвом «за мир»? Пам'ятка для українських артистів за кордоном») [6]. Метою такої пам'ятки є протидія поширеного російського пропагандистського наративу про «мирну» чи то «миротворчу» природу культури, що насправді покликана замаскувати злочини рф. Тому на даному етапі участь українських митців у будь-яких спільних з росіянами проєктах не вітається.

- *розвиток співпраці з українськими громадами за кордоном та координація їх діяльності*: закордонні українці, ряди котрих поповнилися громадянами України, що виїхали з держави після початку війни, є активними суб'єктами культурної дипломатії України та популяризують імідж нашої держави у світі. Важливо, щоб продовжувалася згуртованість українців по всьому світу заради спільної справи – пришвидшення перемоги України.

Підбиваючи підсумок, слід наголосити, що незважаючи на усі труднощі, котрі доводиться долати українській армії у жорсткому протистоянні з росією на полі бою, а українському уряду – у економічній війні, дипломатична служба у тісній співпраці із українським громадянським суспільством досить успішно відбиває атаки росіян на культурному фронті у різних куточках світу.

Список використаних джерел:

1. Брайлян Є. росія використовує культуру як зброю проти України [Електронний ресурс] / Єгор Брайлян // Армія Inform. – 08.12.2022. – Режим доступу: <https://armyinform.com.ua/2022/12/08/rosiya-vykorystovuye-kulturu-yak-zbroyu-proty-ukrayiny/>
2. Горевой Д. Як Московський патріархат працює проти України на зовнішній арені? [Електронний ресурс] / Дмитро Горевой // Радіо Свобода. – 28.02.2021. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/upc-mp-moskovsky-patriarkhat-viyyna/31124061.html>

3. Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» [Електронний ресурс]. – 12.07.2021. – Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>
4. Торговець О. «А Росія – лучше всех» [Електронний ресурс] / Олесь Торговець // Тиждень. – 01.08.2011. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/a-rosiia-luchshe-vsiekh/>
5. Чому російські центри науки та культури у Європі слід заборонити? [Електронний ресурс] // Ukrayina.Pl. – 12.12.2022. – Режим доступу: <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,186427,29243403,1063-1086-1084-1091-1088-1086-1089-1110-1081-1089-1100-1082-1110.html>
6. Що не так з мистецтвом «за мир»? Пам'ятка для українських артистів за кордоном [Електронний ресурс] // Український інститут. – 28.02.2022. – Режим доступу: <https://ui.org.ua/news/whats-wrong-with-art-for-peace/>

*Оксана Шамборовська,
Жанна Розумна
Львівський національний університет
імені Івана Франка*

“VOGUE DIPLOMACY” ЯК НОВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ ДЕРЖАВИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Мода та політика, на перший погляд, це дві зовсім непов'язані речі, та при детальному розгляді одразу видається очевидною можливість використання моди та стилю як нового інструменту у публічній дипломатії держави. Особливо актуальним даний інструмент виявився під час повномасштабного вторгнення РФ. Це пов'язане, в першу чергу, з новою роллю саме Першої леді нашої держави Олени Зеленської, яка перебрала на себе велику частину обов'язків свого чоловіка Президента України В.Зеленського.

Головним завданням публічної дипломатії, у класичному розумінні, є саме презентація своєї країни на міжнародній арені, формування певного позитивного іміджу, інформування, чи радше репрезентація своєї країни у міжнародному середовищі, та створення певних стійких образів та асоціацій, що неодмінно пов'язані з конкретною країною.

Слід зауважити, що така робота проводилась і до 24 лютого 2022 року, та власне повномасштабне вторгнення поставило перед першою особою держави виклик, який можливо було вирішити виключно з допомогою Першої леді. Нemoжливість лідера нашої держави покидати територію своєї країни у цей період, поклало на Першу леді обов'язки, які раніше не передбачались жодним дипломатичним протоколом і етикетом, а саме репрезентування держави від імені свого чоловіка та усього українського народу.

Зміни у зовнішньому вигляді Президента стали помітними одразу після 24 лютого, і це було певним меседжем усьому цивілізованому світу, та й РФ зокрема, що ані лідер держави, ані її народ не мають наміру опускати руки та зброю перед агресором. Ця тенденція зберігається і до сьогодні. В цій ситуації зовсім непередбачуваною виявилася роль Олени Зеленської, яка майже одразу перейняла на себе обов'язки лідера держави у сфері публічної дипломатії на міжнародній арені. Про це свідчить безпрецедентна кількість візитів на найвищому рівні Першої леді України, що відповідно супроводжувались виголошенням промов перед парламентами цих країн. З впевненістю можна сказати, що майже за 10 місяців повномасштабної війни пані Зеленська здійснила таку кількість візитів на найвищому рівні та виголосила промов перед законодавчими органами держав, яка співрозмірна з кількістю таких візитів президентів України за їх каденції, а в окремих випадках, значно перевершила цю цифру.

Власне у ті перші дні після 24 лютого, постало питання створення такого образу першої леді, який би ніс чіткий меседж світові про стійкість та незламність українського народу з одного боку, наш національний код і нашу самобутність з іншого. Йдеться не тільки виключно про презентацію нашої культури світові, її належність до світової цивілізації, а про ту окремішність її від культури країни-агресора, що роками цементувалась у свідомості усіх країн світу. Ключовим моментом у цьому процесі можна вважати велике інтерв'ю Олени Зеленської світовому глянцю Vogue, яке супроводжувалось фотосесією відомого фотографа Ені Лейбовітц. Фотосесія президентського подружжя викликала значний резонанс, звісно не обійшлося і без критики, яку, в першу чергу, транслювала країна-агресор, та головна мета була досягнута, Перша леді вкотре донесла світовій громадськості свій меседж про жахіття війни в Україні, яку підступно і підло розв'язала РФ, і про те, що Україна непохитна у своїй

боротьбі та потребує від світу підтримки у всіх її можливих проявах. Слід зазначити, що подібних речей не робила жодна з Перших леді, що вже саме по собі як факт є безпрецедентним. Саме тому можна вважати, що з моменту виходу у даного інтерв'ю, світ отримав ще один дієвий інструмент публічної дипломатії, власне “vogue diplomacy”.